

DIGITAL RESISTANCE

Ένα δυναμικό εγχειρίδιο για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με το πώς να υποστηρίξουν τους μαθητές τους να αναγνωρίζουν τις ψεύτικες ειδήσεις και τις ψευδείς πληροφορίες στο ψηφιακό περιβάλλον.

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

DIGITAL RESISTANCE

Ένα δυναμικό εγχειρίδιο για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με το πώς να υποστηρίξουν τους μαθητές τους να αναγνωρίζουν τις ψεύτικες ειδήσεις και τις ψευδείς πληροφορίες στο ψηφιακό περιβάλλον.

English edition:
Digital Resistance – An empowering handbook for teachers on how to support their students to recognise fake news and false information found in the online environment
ISBN 978-92-871-8715-4
© Council of Europe, December 2020

Η παρούσα μετάφραση δημιουργήθηκε με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν κείμενο, δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ληφθούν ως επίσημες θέσεις οποιουδήποτε φορέα.

Επιτρέπεται η αναπαραγωγή αποσπασμάτων (έως 500 λέξεις), εκτός από εμπορικούς σκοπούς εφ' όσον διατηρείται η ακεραιότητα του κειμένου, το απόσπασμα δεν χρησιμοποιείται εκτός πλαισίου, δεν παρέχει ελλιπείς πληροφορίες ή δεν παραπλανά με άλλον τρόπο τον αναγνώστη ως προς τη φύση, το πεδίο εφαρμογής ή το περιεχόμενο του κειμένου. Το κείμενο προέλευσης πρέπει πάντοτε να αναγνωρίζεται ως εξής: “© Συμβούλιο της Ευρώπης, έτος δημοσίευσης”. Κάθε αίτημα σχετικά με την αναπαραγωγή/μετάφραση του συνόλου ή μέρους του παρόντος εγγράφου, θα πρέπει να απευθύνεται στη Διεύθυνση Επικοινωνίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (F-67075 Strasbourg Cedex ή στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου publishing@coe.int).

Κάθε άλλο αίτημα σχετικά με την παρούσα δημοσίευση θα πρέπει να απευθύνεται στο Τμήμα Παιδείας του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Education Department
Council of Europe
Agora Building
1, Quai Jacoutot
67075 Strasbourg Cedex
France
E-mail: education@coe.int

Μετάφραση: Μαρία Πετροχείλου
(P&A INTERPRETERS IKE)

Φωτογραφία εξωφύλλου: © 1ο ΕΠΑ.Λ. Κορυδαλλού/
Δημόσιο Επαγγελματικό Λύκειο (Ελλάδα)
Σχεδίαση εξωφύλλου και σελιδοποίηση:
Documents and Publications

Production Department (SPDP), Council of Europe
Φωτογραφίες: Council of Europe, ©Shutterstock

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

ISBN 978-92-871-9197-7

© Συμβούλιο της Ευρώπης, Φεβρουάριος 2022
Με την άδεια του Συμβουλίου της Ευρώπης υπό όρους.
Εκτυπώθηκε στην Αθήνα

Ευχαριστίες

Η παρούσα δημοσίευση αποτελεί παραδοτέο του έργου Digital Resistance που χρηματοδοτήθηκε από το Κοινό Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Ένωσης-Συμβουλίου της Ευρώπης «DISCO: Democratic and Inclusive School Culture in Operation (Σχολική Κουλτούρα για τη Δημοκρατία και τη Συμπερίληψη σε Εφαρμογή)».

Το εγχειρίδιο υποστηρίζει την ανάπτυξη ικανοτήτων και ψηφιακών δεξιοτήτων εκπαιδευτικών και μαθητών ώστε να αναγνωρίζουν ψευδείς ειδήσεις και ψευδείς πληροφορίες που απαντώνται στο διαδίκτυο. Το εγχειρίδιο υποβλήθηκε σε πιλοτική εφαρμογή σε αρκετά μαθήματα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών όπως και από εκπαιδευτικούς με τους μαθητές τους σε πέντε συμμετέχουσες χώρες, δηλαδή την Αυστρία, τη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ιταλία και τη Ρουμανία.

Επικεφαλής έργου:

Δρ. Moritz Peter Haarmann
Institut für Didaktik der
Demokratie (Ινστιτούτο
Διδακτικής της Δημοκρατίας),
Leibniz Universität
(Πανεπιστήμιο Λειψίας)
Ανόβερο

Συντονισμός έργου:

Richard Heise (heise@idd.uni-hannover.de)

Σε συνεργασία με: Πανεπιστήμιο της Παβίας/Ιταλία, Πανεπιστήμιο της Βιέννης/Αυστρία, 1ο ΕΠΑ.Λ. Κορυδαλλού/Αθήνα (Ελλάδα) και Inspectoratul Școlar Județean Buzău (Ρουμανία)

Συμβούλιο της Ευρώπης: Sarah Keating,
Katia Dolgova- Dreyer, Arzu-Burcu Tuner,
Gloria Mannazzu, Korneliya Koleva και Pierre Varasi

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
Σχετικά με το παρόν εγχειρίδιο	5
Σχετικά με το έργο Digital Resistance	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
Συμβούλιο της Ευρώπης και ψηφιακή ιθαγένεια	9
Ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα	10
Απαιτούμενες ικανότητες για την αντίσταση στην ψηφιακή χειραγώγηση ή την κατήχηση	12
Διερευνητική μάθηση και ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα	14
Δημιουργία ψηφιακού υλικού και ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα	15
Μάθηση μεταξύ ομοτίμων και ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα	15
Γιατί είναι χρήσιμη η εστίαση σε ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα;	16
«ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ»: ΜΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	17
Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;	17
Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;	17
Τι εννοούμε όταν μιλάμε για «ψευδείς ειδήσεις»;	17
Περιορισμένοι έναντι ευρέος ορισμού της διαδικτυακής παραπληροφόρησης	19
Αγορά ψηφιακών πληροφοριών	23
Από πού πηγάζουν οι ψευδείς ειδήσεις;	24
Πώς ταξιδεύουν οι ψευδείς ειδήσεις;	25
Πιο προσεκτική εξέταση της οπτικής παραπλάνησης	26
Καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων	31
ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΨΕΥΔΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ	35
Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;	35
Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;	35
Χρήση διαδικτυακών μέσων ενημέρωσης από νέους Ευρωπαίους	35
Παιδεία στα μέσα και την πληροφορία και κριτική σκέψη	39
Κατευθυντήριες γραμμές και εργαλεία	44
Πώς να αναγνωρίζετε τις ψευδείς ειδήσεις	45
Πώς να καταλαβαίνετε τις ψευδείς ειδήσεις	52
Πώς να διαχειρίζεστε ψευδείς ειδήσεις	57
ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΜΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	65
Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;	65
Διάρθρωση της σύντομης ενότητας	65
Μαθησιακό περιβάλλον, προετοιμασία και χρονοδιάγραμμα	67
Μεθοδολογικές κατευθυντήριες γραμμές για την έρευνα	68
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	73
Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;	73
Εισαγωγή	73
Δημιουργία ψηφιακού υλικού	74
Παρουσίαση	75
Αφίσα	76
Βίντεο	77
Κινούμενα σχέδια	79
Ψηφιακή αφήγηση	80
Ιστολόγιο	81
Wikis	82
Podcast	83
Λογαριασμός/Ιστορίες στο Instagram	83
Προκλήσεις και περιορισμοί	85

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	87
Ένας οδηγός δραστηριοτήτων χρησιμοποιώντας τη μάθηση μεταξύ ομοτίμων	87
Μάθηση μεταξύ ομοτίμων	87
Δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων	88
Δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων διαδικτυακά	89
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	91
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	93

Περίληψη

«Η ελάχιστη αρχική απόκλιση από την αλήθεια πολλαπλασιάζεται στη συνέχεια χιλιάδες φορές».

Αριστοτέλης

Σχετικά με το παρόν εγχειρίδιο

Το παρόν εγχειρίδιο και οι συμπληρωματικοί φάκελοι, που διατίθενται δωρεάν στην αρχική σελίδα του έργου Digital Resistance (www.digi-res.eu) παρέχουν όλες τις πληροφορίες που χρειάζονται οι εκπαιδευτικοί για να υλοποιήσουν μια σύντομη ενότητα με θέμα τις «ψευδείς ειδήσεις» στην τάξη ή σε άλλα πλαίσια με μια ομάδα μαθητών 14-20 ετών. Η μεθοδολογία που προτείνεται στο παρόν εγχειρίδιο μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί από άλλους παράγοντες του εκπαιδευτικού κλάδου, οι οποίοι εργάζονται σε διαφορετικά περιβάλλοντα μάθησης. Το εγχειρίδιο παρουσιάζει αρχικά βασικές γνώσεις για το θέμα των ψευδών ειδήσεων και τις ψηφιακές ικανότητες και ακολουθούν κατευθύνσεις για τον τρόπο ενασχόλησης με το θέμα αυτό με μαθητές στο πλαίσιο μιας σύντομης ενότητας. Η μεθοδολογία εκμάθησης που χρησιμοποιείται βασίζεται στη διερευνητική μάθηση, προκειμένου οι μαθητές να έχουν υποστήριξη στη διεξαγωγή μικρής κλίμακας ερευνητικού έργου για ένα θέμα που θα διαλέξουν οι ίδιοι και θα συνδέεται με τις ψευδείς ειδήσεις. Πληροφορίες για το θέμα αυτό παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 3 του παρόντος εγχειριδίου. Στο κεφάλαιο 5 η έννοια της μάθησης μεταξύ ομοτίμων χρησιμοποιείται για τη θέσπιση διαδικασιών μάθησης μεταξύ των μαθητών στη σύντομη ενότητα.

Η επισκόπηση κάθε ενότητας του εγχειριδίου παρέχεται στην εικόνα της επόμενης σελίδας. Το κεφάλαιο 1 ξεκινά με την περιγραφή της έννοιας των ψευδών ειδήσεων ενώ στο κεφάλαιο 2 ακολουθεί μια εισαγωγή στις ψηφιακές ικανότητες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να υπάρξει αντίσταση και ανάληψη δράσης κατά των ψευδών ειδήσεων. Στο κεφάλαιο 3 επεξηγείται η μεθοδολογία της διερευνητικής μάθησης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη σύντομη ενότητα ώστε να καταφέρουν οι μαθητές να αντιμετωπίσουν πραγματικά περιστατικά ψευδών ειδήσεων. Το κεφάλαιο 4 προσφέρει καθοδήγηση στους εκπαιδευτικούς προκειμένου να στηρίξουν τους μαθητές στη δημιουργία δημοσίευσης για τα μέσα στο πλαίσιο της σύντομης ενότητας. Οι δημοσιεύσεις για τα μέσα θα αποτυπώνουν τη διαδικασία μάθησής τους και θα συνοψίζουν τα ευρήματα της έρευνας που πραγματοποίησαν. Το κεφάλαιο 5 προσφέρει υποστήριξη στην καθιέρωση δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων στο σχολείο ή ηλεκτρονικά ως πρόσθετο κομμάτι της ενότητας. Δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να μοιραστούν τις δημοσιεύσεις που δημιούργησαν και τις εμπειρίες τους με άλλους μαθητές.

Συνιστάται η χρήση αυτού του εγχειριδίου ανά κεφάλαιο, ειδικότερα εάν οι εκπαιδευτικοί έχουν ελάχιστες βασικές γνώσεις για το θέμα. Όσοι είναι πιο έμπειροι μπορούν να επιλέξουν τα κεφάλαια που θέλουν να χρησιμοποιήσουν στην τάξη. Τα κεφάλαια 3-5 της σύντομης ενότητας παρέχουν διάφορα στοιχεία που μπορούν να προστεθούν σε ήδη υπάρχουσες διδακτικές ενότητες. Οι εκπαιδευτικοί που θα ήθελαν να εφαρμόσουν τους τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας που θέσπισε το Συμβούλιο της Ευρώπης (2018α) μπορούν να ανατρέχουν στην αρχή κάθε κεφαλαίου όπου περιγράφονται οι συγκεκριμένοι τομείς.

Περίληψη
σελ. 5-7

Κεφάλαιο 1 (σελ. 17-34)
**«Ψευδείς ειδήσεις» –
Μια πρόκληση για τις δημοκρατικές κοινωνίες**

Κεφάλαιο 2 (σελ. 35-64)

Ψηφιακές ικανότητες για την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων

Εισαγωγή
σελ. 9-16

Περιγραφή, ορολογία και ορισμός των «ψευδών ειδήσεων»
Παρουσίαση αντιμέτρων

Εισαγωγή στην έννοια των ψηφιακών ικανοτήτων για την καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων

Κεφάλαιο 3 (σελ. 65-72)

Έναρξη της σύντομης ενότητας: Διερευνητική μέθοδος και έρευνα για ψευδείς ειδήσεις

Η έννοια της έρευνας για την έναρξη της σύντομης ενότητας

Κεφάλαιο 4 (σελ. 73-86)

Δημιουργία ψηφιακού υλικού

Εργαλεία και εξηγήσεις για τις προτεινόμενες μορφές μέσω των οποίων οι μαθητές να δημιουργήσουν ψηφιακό υλικό που θα αποτυπώνει την έρευνα και τη μάθησή τους

Κεφάλαιο 5 (σελ. 87-90)

Κοινοποίηση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας

Καθοδήγηση για τη θέσπιση δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων για μαθητές που χρησιμοποιούν το ψηφιακό παραγόμενο περιεχόμενο (με και χωρίς σύνδεση)

Συμπεράσματα (σελ. 91)

Σύντομη ενότητα

Επιπλέον, κάθε κεφάλαιο παρέχει επιπλέον συστάσεις, προτάσεις και πληροφορίες σε πλαίσια. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες για την αίθουσα διδασκαλίας που περιγράφονται στις ενότητες - του παρόντος εγχειριδίου στα πορτοκαλιά πλαίσια παρουσιάζουν επίσης διαφορετικό βαθμό δυσκολίας: «βασικές», «ενδιάμεσες», «προχωρημένες» ή «για εμπειρογνώμονες».

Στα πορτοκαλί πλαίσια παρουσιάζονται δραστηριότητες και διδακτικές συστάσεις.

Τα πράσινα πλαίσια παρέχουν πόρους, π.χ. συνδέσμους ή βίντεο.

Στα γαλάζια πλαίσια παρέχονται ορισμοί.

Περαιτέρω ορισμοί βασικών όρων σχετικά με τις ψευδείς ειδήσεις υπάρχουν στο γλωσσάριο του «Πλαισίου αναφοράς ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα: Τόμος 1» (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018β: 67).

Σχετικά με το έργο Digital Resistance

Η ανάπτυξη τεχνολογικών δομών στην πορεία της παγκοσμιοποιημένης ψηφιοποίησης επέφερε εκτεταμένες επιπτώσεις στις κοινωνίες του 21ου αιώνα. Η κατοχή πληροφοριών και η πρόσβαση σε αυτές, καθώς και η ικανότητα επαρκούς επεξεργασίας τους έχουν εξελιχθεί σε πρωταρχικές μορφές κοινωνικού κεφαλαίου (Touraine 1971, Bell 2010).

Η σύγχρονη ψηφιακή υποδομή ανοίγει νέες δυνατότητες για την πρόσβαση σε πληροφορίες, αλλά επίσης επιτρέπει στους χρήστες να δημιουργούν και να δημοσιεύουν πληροφορίες χωρίς τους τεχνικούς περιορισμούς που υπήρχαν στο παλαιότερο πλαίσιο των μέσων ενημέρωσης.

Η διάδοση πληροφοριών πολιτικού χαρακτήρα με σκοπό τη χειραγώγηση ή την κατήχηση, ή την ενθάρρυνση των διακρίσεων σε βάρος μεμονωμένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων δεν αποτελεί φαινόμενο της ψηφιακής εποχής. Ωστόσο, η δυναμική ροή πληροφοριών που συνδέεται με την τεχνολογική και κοινωνική διαδικασία δρα καταλυτικά για τη χρήση παραπλανητικών πληροφοριών, παραπληροφόρησης ή ψευδών ειδήσεων με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών στόχων που συνδέονται με διακρίσεις ή κατήχηση.

Οι πολιτικές αντιλήψεις που στηρίζονται σε έναν μηχανισμό αποκλεισμού και αποσκοπούν σε ομοιογενείς κοινωνίες βασίζονται κατά κύριο λόγο σε μια εθνικιστική προοπτική και οι υπέρμαχοι χρησιμοποιούν επίσης ψηφιακά κανάλια επικοινωνίας για τη διάδοση της ατζέντας τους, παρότι τα παραδοσιακά γεωγραφικά σύνορα δεν έχουν πλέον μεγάλη σημασία για την ψηφιακή υποδομή.

Η χρήση εργαλείων της ψηφιακής εποχής για την αντίσταση κατά της εξάπλωσης του μίσους και των προκαταλήψεων ηλεκτρονικά αποτελεί ένα υπερεθνικό έργο καθεαυτό, επειδή λαμβάνει υπόψιν την παγκόσμια σημασία της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που μονίμως αμφισβητούνται στο διαδίκτυο.

Τα υφιστάμενα πολιτικά συστήματα αγωνίζονται να βρουν τρόπους να ρυθμίσουν τον ψηφιακό χώρο. Οι ψηφιακοί πολίτες δρουν σε ένα περιβάλλον όπου συχνά είναι δύσκολο να βρεθούν αξιόπιστες πληροφορίες και οδηγίες. Μια διαδικασία που εκτυλίσσεται παράλληλα με την πολιτική ανάπτυξη επίσημων νόμων και αρχών για το ψηφιακό περιβάλλον είναι η δημιουργία εκπαιδευτικού πλαισίου για τις ικανότητες, εφόσον οι ψηφιακοί πολίτες χρειάζεται να είναι καταρτισμένοι και να ενεργούν με ασφάλεια όταν χρησιμοποιούν ψηφιακά εργαλεία.

Ο γενικός στόχος του έργου Digital Resistance, το οποίο χρηματοδοτείται από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενισχύει τις ικανότητες των νέων στον τομέα της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία και προάγει την εκπαίδευση στην ψηφιακή ιθαγένεια προκειμένου να ενθαρρύνει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τις ευθύνες που έχουν ως πολίτες του ψηφιακού κόσμου και να μοιραστούν τις γνώσεις τους με άλλους μαθητές.

Το έργο επικεντρώνεται σε στρατηγικές εντοπισμού, ανάλυσης και διαχείρισης παραπλανητικών πληροφοριών, παραπληροφόρησης και ψευδών ειδήσεων ηλεκτρονικά που συχνά οδηγούν σε διακρίσεις ή κατήχηση στο διαδίκτυο. Οι πέντε συνεργαζόμενοι οργανισμοί-εταίροι της κοινοπραξίας συνεργάστηκαν με εκπαιδευτικούς για τον σχεδιασμό αυτής της ενότητας για μαθητές ηλικίας 14-20 ετών.

Με βάση τη διερευνητική μέθοδο, οι μαθητές μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν την επιρροή των μέσων (κοινωνικής) δικτύωσης στην κοινωνία και την πολιτική, αμφισβητούν πηγές και τα βαθύτερα κίνητρά τους για να εμβαθύνουν την παιδεία τους στα μέσα και την πληροφορία, καθώς και για να αναπτύξουν στρατηγικές καταπολέμησης που θα υποστηρίξουν τις δημοκρατικές διαδικασίες ηλεκτρονικά. Προκειμένου να προβληματιστούν και να τεκμηριώσουν τη μαθησιακή διαδικασία τους, οι μαθητές δημιουργούν δημοσιεύσεις για τα μέσα με τη μορφή βίντεο, vlog, ιστολογίων, σύντομων ταινιών, αφισών, επεισοδίων podcast και διαδικτυακών παρουσιάσεων. Αυτές οι δημοσιεύσεις για τα μέσα έχουν δημοσιευτεί στην αρχική σελίδα του έργου και σε πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης για να δώσουν ώθηση στις δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων. Επομένως, οι μαθητές μπορούν να μεταδώσουν τις νεοαποκτηθείσες γνώσεις τους, να παρουσιάσουν τα έργα τους και να ανταλλάξουν προοπτικές.

Η βιώσιμη υλοποίηση στην αίθουσα διδασκαλίας υποστηρίζεται από την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που παρέχεται από την κοινοπραξία. Επιπλέον, η ομάδα έργου, η οποία υποστηρίζει τα σχολεία καθ' όλη τη διάρκεια του έργου, ανέπτυξε το παρόν εγχειρίδιο με βασικές πληροφορίες, βασικές γνώσεις, μαθήματα με παραδείγματα και προχωρημένες μεθόδους.

Η σχολική εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό το πλαίσιο επειδή η ψηφιακή ικανότητα του ατόμου μπορεί να καλλιεργηθεί μόνο με την υποστήριξη καταρτισμένων εκπαιδευτών/εκπαιδευτικών και μαθησιακών περιβαλλόντων με επίκεντρο τον μαθητή. Είναι ανάγκη να προσφερθούν διαφορετικές, ενημερωμένες και εξατομικευμένες οδοί μάθησης σε παιδιά και εφήβους προκειμένου να αποκτήσουν την ικανότητα προβληματισμού για το πώς χρησιμοποιούν και συμπεριφέρονται οι ίδιοι στο διαδίκτυο. Κάθε μεμονωμένος χρήστης πρέπει να γνωρίζει και να αναπτύξει τις απαραίτητες ικανότητες για να γίνει αυτόνομος, δημιουργικός και κοινωνικά υπεύθυνος ψηφιακός πολίτης.

Η εκπαίδευση στην ψηφιακή ιθαγένεια αποτελεί διαδικασία διά βίου μάθησης που μεταβάλλεται ανάλογα με την ηλικία, την απασχόληση, τα ενδιαφέροντα και άλλες περιστάσεις του ατόμου. Για τους λόγους αυτούς, οι προσπάθειες των σχολείων, των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής και των επαγγελματιών της εκπαίδευσης πρέπει να είναι συνεκτικές και συντονισμένες, λαμβάνοντας υπόψιν το ευρύ φάσμα των πολιτιστικών διαφορών και την ποικιλία γλωσσικών, τεχνολογικών και συμπεριφορικών ικανοτήτων που χαρακτηρίζουν τις κοινωνίες μας.

Προκειμένου να επιτύχουν τους προαναφερόμενους σκοπούς της εκπαίδευσης στην ψηφιακή ιθαγένεια, όλοι οι εκπαιδευτικοί ενδιαφερόμενοι φορείς (κυβερνήσεις, εκπαιδευτικά ιδρύματα, εκπαιδευτές/εκπαιδευτικοί, σχολεία και γονείς) χρειάζεται να συνεργαστούν. Η ανάπτυξη ενός διεπιστημονικού πλαισίου για την παιδεία στα μέσα σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο καθώς και ένα επικαιροποιημένο πρόγραμμα κατάρτισης των εκπαιδευτών θα μπορούσαν να είναι ένα πρώτο βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση.

Σκοπός του παρόντος εγχειριδίου είναι να υποστηρίξει τους καθηγητές και τους εκπαιδευτικούς στην προώθηση της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία, να καλλιεργήσει τη σωστή συμπεριφορά για την επικοινωνία και τη συνεργασία διαδικτυακά και να ενθαρρύνει τη δημιουργία αξιόπιστου, αληθούς, γνώσιου και με σεβασμό ψηφιακού περιεχομένου. Δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του έργου και είναι δωρεάν προσπελάσιμο στην αρχική σελίδα του έργου (www.digi-res.eu).

Εισαγωγή

Τα κονδύλια του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ανάπτυξη ικανοτήτων για αντίσταση κατά της ψηφιακής χειραγώγησης

Calin Rus

Συμβούλιο της Ευρώπης και ψηφιακή ιθαγένεια

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει πρωτοστατήσει στις προσπάθειες για την προώθηση της ασφάλειας στο ηλεκτρονικό περιβάλλον για παιδιά και νέους, πριν αναπτυχθούν οι σημερινές, καθοριστικής σημασίας πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Έκτοτε, δεν έχει σταματήσει η συζήτηση για το αν πρέπει να δοθεί έμφαση στην αποτελεσματική ρύθμιση του διαδικτυακού περιβάλλοντος ή στην ανάπτυξη ανθεκτικότητας απέναντι στην ακατάλληλη χρήση του διαδικτύου. Καταρτίστηκαν κατευθυντήριες γραμμές για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και αναπτύχθηκαν πόροι για τους εκπαιδευτικούς και τα παιδιά προκειμένου να μάθουν να μένουν ασφαλείς όταν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο.

Η εκστρατεία «No Hate Speech», η οποία προτάθηκε και διευθύνεται από το Τμήμα Νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, συνέβαλε κι αυτή σημαντικά στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που αφορούν το διαδικτυακό περιβάλλον. Αφετηρία της εκστρατείας ήταν η παραδοχή ότι η ρητορική μίσους καλύπτει «κάθε μορφή έκφρασης», περιλαμβάνοντας λόγο, κείμενα αλλά και εικόνες, βίντεο και κάθε άλλη μορφή δραστηριότητας στο διαδίκτυο. Επομένως, το κυβερνοίσιος θεωρήθηκε και αυτό ρητορική μίσους. Το *Bookmarks – A manual for combating hate speech online through human rights education* (2014) (εγχειρίδιο για την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους ηλεκτρονικά μέσω της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα) επισημαίνει την πολυπλοκότητα της ρητορικής μίσους στο διαδικτυακό περιβάλλον και τις δυσκολίες που μπορεί να ανακύψουν στον προσδιορισμό συγκεκριμένου περιεχομένου ως ρητορικής μίσους. Επίσης, καθιστά σαφές ότι ο διαδικτυακός χώρος αποτελεί δημόσιο χώρο και, συνεπώς, όλες οι αρχές μιας δημοκρατικής κοινωνίας μπορούν και πρέπει να εφαρμόζονται στο διαδίκτυο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος των νέων στο διαδίκτυο θεωρείται εξαιρετικά σημαντικός στην καταπολέμηση της ρητορικής μίσους: «Οι νέοι είναι διαδικτυακοί πολίτες, γεγονός που σημαίνει ότι μπορούν να εκφράζουν τις φιλοδοξίες και τις ανησυχίες τους στο διαδίκτυο, να αναλαμβάνουν δράση και να ζητούν ευθύνες από όσους παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ηλεκτρονικά. Επιπλέον, μπορούν να προασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα στο διαδίκτυο» (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2014: 8).

Μετά το 2016, το Συμβούλιο της Ευρώπης προχώρησε από τη διαδικτυακή ασφάλεια και την καταπολέμηση της διαδικτυακής ρητορικής μίσους σε ένα έργο για την εκπαίδευση στην ψηφιακή ιθαγένεια, με επικεφαλής το Τμήμα Εκπαίδευσης. Σκοπός του έργου ήταν να προωθήσει την ενδυνάμωση των χρηστών μέσω της εκπαίδευσης και της απόκτησης των ικανοτήτων που είναι αναγκαίες για την ενεργή συμμετοχή στην ψηφιακή κοινωνία.

Η υποστήριξη των παιδιών και των νέων προκειμένου να συμμετέχουν με ασφάλεια, αποτελεσματικότητα, κριτικό πνεύμα και υπευθυνότητα σε έναν κόσμο γεμάτο με μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ψηφιακές τεχνολογίες έχει αναδυθεί ως προτεραιότητα και η έννοια της ψηφιακής ιθαγένειας έχει εξελιχθεί για να συμπεριλάβει ένα φάσμα ικανοτήτων, χαρακτηριστικών και συμπεριφορών που αξιοποιούν τα οφέλη και τις ευκαιρίες που προσφέρει ο διαδικτυακός κόσμος ενώ παράλληλα καλλιεργεί την ανθεκτικότητα έναντι των δυνητικών ζημιών και κινδύνων.

Αναπτύχθηκε ένα εννοιολογικό πλαίσιο ψηφιακής ιθαγένειας, έχοντας ως άξονα δέκα «ψηφιακούς τομείς» ομαδοποιημένους σε τρεις κατηγορίες.

Σύνδεση στο διαδίκτυο	Ευημερία στο διαδίκτυο	Δικαιώματα στο διαδίκτυο
Πρόσβαση και ένταξη	Ήθος και ενσυναίσθηση	Ενεργή συμμετοχή
Μάθηση και δημιουργικότητα	Υγεία και ευημερία	Δικαιώματα και υποχρεώσεις
Παιδεία στα μέσα και την πληροφορία	Ηλεκτρονική παρουσία και επικοινωνία	Ιδιωτικότητα και ασφάλεια
		Καταναλωτική συνείδηση

Ακολουθεί μια σύντομη παρουσίαση των όσων προκύπτουν για καθένα από τους 10 τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας.¹

Σύνδεση στο διαδίκτυο

Η **πρόσβαση και ένταξη** αφορά στην υπερνίκηση των διαφορετικών μορφών του ψηφιακού διχασμού και το άνοιγμα ψηφιακών χώρων σε μειονότητες και διαφορετικές απόψεις.

Η **μάθηση και η δημιουργικότητα** αφορούν στον ζήλο για μάθηση και στη στάση απέναντι στη μάθηση μέσω ψηφιακών περιβαλλόντων καθ' όλη τη διάρκεια ζωής, καθώς και στην ικανότητα ανάπτυξης και έκφρασης διαφορετικών μορφών δημιουργικότητας με διαφορετικά εργαλεία σε διαφορετικά πλαίσια.

Η **παιδεία στα μέσα και την πληροφορία** αφορά στην ικανότητα ερμηνείας, κριτικής κατανόησης και έκφρασης της δημιουργικότητας με χρήση ψηφιακών μέσων.

Ευεξία στο διαδίκτυο

Το **ήθος και η ενσυναίσθηση** καλύπτουν τη δεοντολογική συμπεριφορά στις διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις και την ικανότητα αναγνώρισης και κατανόησης των συναισθημάτων και των αντιλήψεων των άλλων.

Η **υγεία και ευημερία** περιλαμβάνει την επίγνωση των θεμάτων και των ευκαιριών που μπορούν να επηρεάσουν την ευημερία σε έναν κόσμο με ψηφιακό πλούτο. Οι ψηφιακοί πολίτες κατοικούν τόσο σε εικονικό όσο και σε πραγματικό χώρο. Για τον λόγο αυτό, οι βασικές δεξιότητες ψηφιακής ικανότητας δεν επαρκούν. Οι μεμονωμένοι χρήστες χρειάζονται επίσης ένα σύνολο αντιλήψεων, δεξιοτήτων, αξιών και γνώσεων που τους ευαισθητοποιούν περισσότερο έναντι των θεμάτων της υγείας και της ευημερίας.

Η **ηλεκτρονική παρουσία και επικοινωνία** πραγματεύεται την ανάπτυξη προσωπικών και διαπροσωπικών ιδιοτήτων που βοηθούν τους ψηφιακούς πολίτες να αναπτύξουν και να διατηρήσουν ηλεκτρονικά προφίλ του εαυτού τους και διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις που είναι θετικές, συνεκτικές και συστηματικές.

Δικαιώματα στο διαδίκτυο

Η **ενεργή συμμετοχή** αφορά τις ικανότητες που χρειάζονται οι πολίτες για να έχουν πλήρη επίγνωση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν στα ψηφιακά περιβάλλοντα στα οποία κατοικούν προκειμένου να λαμβάνουν υπεύθυνες αποφάσεις ενώ παράλληλα συμμετέχουν ενεργά και θετικά στη δημοκρατική κουλτούρα στην οποία ζουν.

Τα **δικαιώματα και υποχρεώσεις** αφορούν την επίγνωση και την κατανόηση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στον διαδικτυακό κόσμο.

Η **ιδιωτικότητα και ασφάλεια** καλύπτει δύο διαφορετικές έννοιες: η ιδιωτικότητα αφορά κυρίως την προστασία των προσωπικών μας πληροφοριών και των πληροφοριών τρίτων στο διαδίκτυο, ενώ η ασφάλεια συνδέεται με την επίγνωση των πράξεων και της συμπεριφοράς μας στο διαδίκτυο.

Η **καταναλωτική συνείδηση** αρχίζει με την αναγνώριση του γεγονότος ότι στον ψηφιακό κόσμο, καθώς και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή άλλους εικονικούς κοινωνικούς χώρους, η ιδιότητα του ψηφιακού πολίτη συνεπάγεται επίσης την ιδιότητα του χρήστη και του καταναλωτή. Ο καταναλωτικός ακτιβισμός μπορεί να ωθήσει τις επιχειρήσεις να εναρμονιστούν με βασικές αξίες όπως οι φιλικές προς το περιβάλλον επιχειρηματικές πρακτικές ή η υποστήριξη της τοπικής οικονομίας.

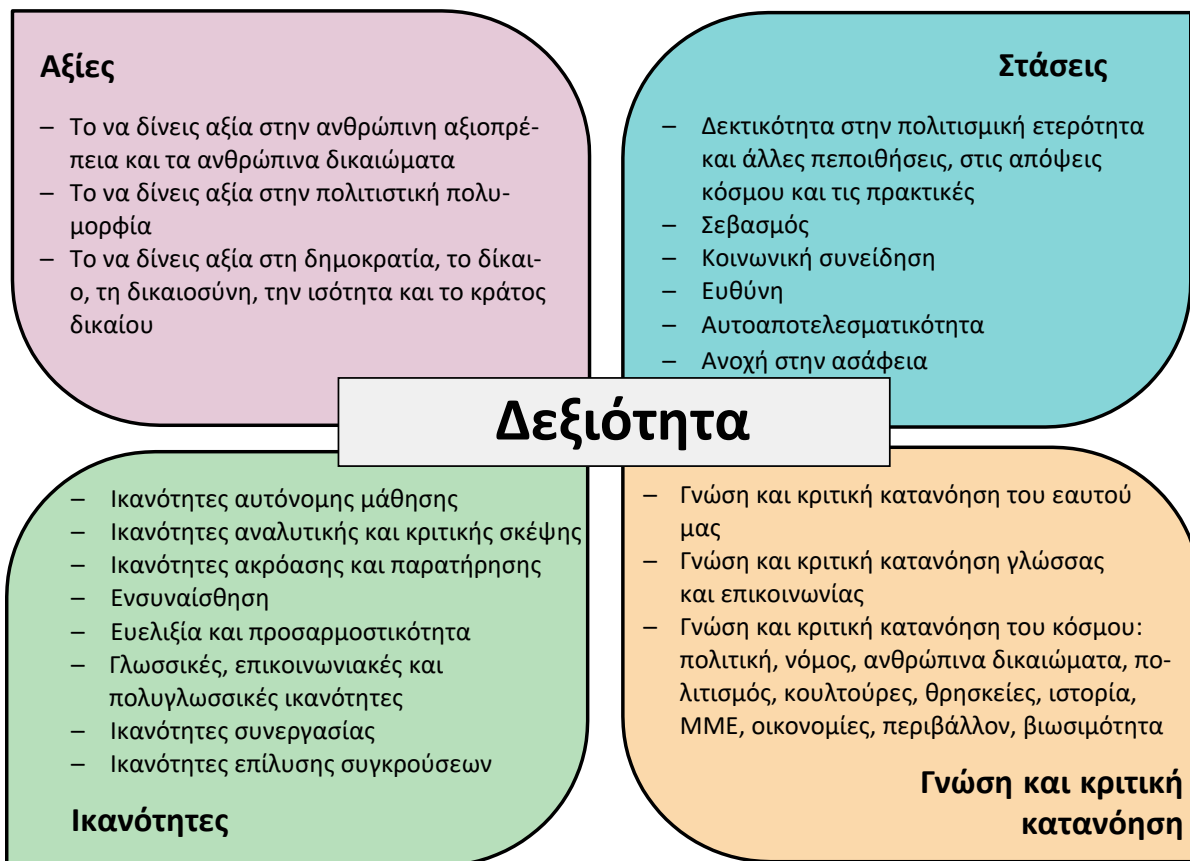
Ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα

Το εννοιολογικό μοντέλο της ψηφιακής ιθαγένειας αξιοποιεί άμεσα ένα άλλο εμβληματικό προϊόν του έργου του Συμβουλίου της Ευρώπης τα τελευταία χρόνια: Το πλαίσιο αναφοράς ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα (RFCD). Το πλαίσιο αναφοράς διαρθρώνεται με βάση ένα μοντέλο ικανοτήτων στο οποίο περιλαμβάνονται οι αξίες, οι στάσεις, οι δεξιότητες και τα στοιχεία γνώσεων και κριτικής κατανόησης που

¹ Το παρακάτω κείμενο βασίζεται στην εισαγωγή του Συμβουλίου της Ευρώπης στους 10 ψηφιακούς τομείς που παρουσιάζονται εδώ: www.coe.int/en/web/Digital-υπηκοότητας-education/Digital-υπηκοότητας-and-Digital-υπηκοότητας-education.

χρειάζονται οι πολίτες ώστε να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε δημοκρατικές κοινωνίες με πολιτιστική ποικιλομορφία. Πράγματι, εάν ο ψηφιακός κόσμος θεωρείται δημόσιος χώρος, με αλληλεπιδράσεις, αποφάσεις, ποικιλομορφία, ευκαιρίες, απειλές, δικαιώματα και υποχρεώσεις, τότε οι ίδιες ικανότητες που χρειάζονται οι πολίτες είναι εξίσου βασικές στο διαδικτυακό περιβάλλον.

Το μοντέλο ικανοτήτων που εκφράζει τον πυρήνα του πλαισίου αναφοράς είναι απόρροια της εξέτασης περισσότερων από 100 μοντέλα ικανοτήτων που συνδέονται με τη δημοκρατική συμμετοχή, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διαπολιτισμική ικανότητα. Αποτελείται από 20 στοιχεία, τα οποία ομαδοποιούνται με βάση αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κριτική κατανόηση.

Υπάρχουν δύο διαρθρωτικές πτυχές που διαφοροποιούν αυτό το μοντέλο ικανοτήτων από πολλά άλλα μοντέλα.

Η πρώτη διαρθρωτική ιδιαιτερότητα είναι ότι, ενώ τα περισσότερα μοντέλα ικανοτήτων περιλαμβάνουν γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, αυτό το μοντέλο περιλαμβάνει επίσης αξίες. Η απόφαση να περιληφθούν οι αξίες στο μοντέλο ικανοτήτων συνοδεύτηκε από εκτεταμένη συζήτηση, ιδίως στις διαβουλεύσεις που οργανώθηκαν με ερευνητές, επαγγελματίες και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στο στάδιο ανάπτυξης του μοντέλου. Συμφωνήθηκε ότι όλα τα στοιχεία του μοντέλου έπρεπε να «είναι επιδεικτικά διδασκαλίας, μάθησης και εκτίμησης». Επομένως, κατά τη διάρκεια συζήτησης που ήταν επικεντρωμένη στην εκτίμηση των ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα (και σε άλλες περιστάσεις), τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με την ορθότητα και τη σκοπιμότητα της διδασκαλίας και της εκτίμησης αξιών σε επίσημο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Παρά τις έντονες συζητήσεις για το θέμα αυτό και τις ποικίλες απόψεις που εκφράστηκαν από διαφορετικές ομάδες επαγγελματιών της εκπαίδευσης από διαφορετικές χώρες, συμφωνήθηκε ότι η συμπερίληψη αξιών στο μοντέλο ήταν σημαντική. Συνεπώς, η ενότητα του μοντέλου που αφορά τις αξίες περιλαμβάνει τρία στοιχεία τα οποία αποτυπώνουν τις πρωταρχικές αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης: δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα, με αναγνώριση της πηγής τους, ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κράτος δικαίου, που συνδέεται με τη δικαιοσύνη, το δίκαιο και την ισότητα, καθώς και την πολιτιστική ποικιλομορφία. Αυτές οι αξίες είναι ίδιες με αυτές που περιλαμβάνονται στο Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το δεύτερο συγκεκριμένο στοιχείο στη διάρθρωση του μοντέλου ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα είναι το γεγονός ότι οι γνώσεις συνδέονται συστηματικά με την κριτική κατανόηση. Αυτό σημαίνει ότι η συσσώρευση γνώσεων δεν θεωρείται τόσο σημαντική καθαυτή αλλά μόνο στο μέτρο που υποστηρί-

ζει την κριτική κατανόηση και επιτρέπει τις διασυνδέσεις και τις έννοιες. Αυτό συνδέεται στενά με τη χρήση ικανοτήτων αναλυτικής και κριτικής σκέψης. Στο μοντέλο έχουν συμπεριληφθεί τρεις τομείς γνώσεων και κριτικής κατανόησης που παραπέμπουν στη θεώρηση του εαυτού μας, τη γλώσσα και την επικοινωνία και ορισμένες πτυχές του κόσμου, όπως η πολιτική, το δίκαιο, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο πολιτισμός, οι κουλτούρες, οι θρησκείες, η ιστορία, τα μέσα ενημέρωσης, οι οικονομίες, το περιβάλλον και η βιωσιμότητα. Υπάρχει στενή σχέση και συμπληρωματικότητα ανάμεσα στις γνώσεις και την κριτική κατανόηση της γλώσσας και της επικοινωνίας καθώς και τις γλωσσικές επικοινωνιακές και πολυγλωσσικές ικανότητες.

Επίσης, το μοντέλο περιλαμβάνει έξι στάσεις και οκτώ ικανότητες, όπου οι ικανότητες αυτόνομης μάθησης και οι γλωσσικές, επικοινωνιακές και πολυγλωσσικές ικανότητες είναι γενικότερου περιεχομένου αλλά ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική συμμετοχή σε μια δημοκρατική κοινωνία με πολιτιστική πολυμορφία.

Για ορισμένα από τα 20 στοιχεία της ικανότητας, το νόημα προκύπτει με σχετική σαφήνεια μόνο κοιτάζοντας το διάγραμμα παραπάνω. Για άλλα στοιχεία, έχει σημασία να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο ορίζονται στο πλαίσιο αναφοράς, προκειμένου να γίνει κατανοητό το νόημά τους σε αυτό το πλαίσιο. Η τράπεζα περιγραφικών παραμέτρων ικανοτήτων που περιλαμβάνεται στον δεύτερο τόμο του πλαισίου αναφοράς ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα αποτελεί επίσης πολύτιμο εργαλείο που βοηθά να γίνει αντιληπτή η πραγματική σημασία κάθε στοιχείου ικανότητας και να αναγνωρισθεί το πώς εκφράζονται σε απτή παρατηρήσιμη συμπεριφορά, είτε εκτός διαδικτύου είτε ηλεκτρονικά.

Επιπλέον, η συνιστώμενη σειρά απαρίθμησης των στοιχείων του μοντέλου, η οποία ξεκινά από τις αξίες, συνεχίζει με τις στάσεις και τις ικανότητες, και κλείνει με τη γνώση και την κριτική κατανόηση δίνει έμφαση στη σημασία των αξιών και των στάσεων.

Τα στοιχεία ικανότητας που περιλαμβάνονται στο μοντέλο συνήθως κινητοποιούνται και αναπτύσσονται σε ομάδες, ανάλογα με τη συγκεκριμένη κατάσταση. Για παράδειγμα, μια επιτυχημένη διαπολιτισμική συνάντηση υποδηλώνει ότι δίνεται αξία στην πολιτιστική πολυμορφία, μαζί με έκδηλη δεκτικότητα στην πολιτισμική ετερότητα, σεβασμό, ανοχή στην ασάφεια και κοινωνική συνείδηση, καθώς και χρήση γλωσσικών ικανοτήτων, ικανοτήτων ακρόασης, κριτικής σκέψης και ενσυναίσθησης. Αυτό ισχύει επίσης στο ψηφιακό περιβάλλον, με έναν συνδυασμό στοιχείων ικανότητας που κινητοποιούνται στο πλαίσιο συγκεκριμένης διαδικτυακής αλληλεπίδρασης ή συμπεριφοράς.

Απαιτούμενες ικανότητες για την αντίσταση στην ψηφιακή χειραγώγηση ή την κατήχηση

Ένα πρόσωπο με υψηλή επάρκεια σε όλα τα στοιχεία του μοντέλου ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα συγκεντρώνει περισσότερες πιθανότητες να αντισταθεί στις απόπειρες χειραγώγησης ή κατήχησης στον διαδικτυακό κόσμο. Η χειραγώγηση μπορεί να περιλαμβάνει παραπληροφόρηση, παραπλάνηση ή αποδοχή και υποστήριξη λόγου που προάγει τον ρατσισμό, τη μισαλλοδοξία και τις διακρίσεις.

Η χειραγώγηση, δηλαδή η απόπειρα να ασκηθεί επιρροή στις πεποιθήσεις, τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων, δεν είναι νέο φαινόμενο και δεν αφορά μόνο το διαδικτυακό περιβάλλον. Ανέκαθεν, τα εκπαιδευτικά συστήματα αποσκοπούσαν στην πολιτισμική ομογενοποίηση και στη διαμόρφωση πιστών πολιτών που συχνά ήταν διαποτισμένοι από εθνοκεντρικές ιδέες. Η χειραγώγηση συχνά συντελείται μέσω δημόσιων ιδρυμάτων, από πολιτικούς και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία ελέγχουν ή επηρεάζουν τη δημόσια ατζέντα και την ψήφο των πολιτών, ή μέσω της διαφημιστικής βιομηχανίας, προκειμένου να αναπτύξουν και να επηρεάσουν τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των καταναλωτών. Όλα αυτά πλέον μπορούν να πραγματοποιούνται και στο διαδικτυακό περιβάλλον.

Οι εφαρμογές ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι διαδικτυακές πλατφόρμες συχνά σχεδιάζονται με σκοπό την εκμετάλλευση των κανόνων της ψυχολογίας, ώστε να παρακινηθούν οι άνθρωποι να κάνουν πράγματα που διαφορετικά μπορεί να μην έκαναν. Επίσης, βάσει σχεδιασμού ενθαρρύνουν τον εθισμό παρέχοντας εύκολες απαντήσεις σε βασικές ανθρώπινες ανάγκες για επαφή, έγκριση και επιβεβαίωση, καθώς και έκθεση σε ανταμοιβές με μεταβλητή, απρόβλεπτη συχνότητα. Η χειραγώγηση εκμεταλλεύεται φόβους που είναι φυσικό να νιώθουν οι άνθρωποι, όπως ο φόβος της απώλειας ή ο φόβος της αβεβαιότητας και της διαφοράς. Η ψηφιακή τεχνολογία ενδέχεται να περιορίζει την ικανότητα των ανθρώπων να κάνουν ελεύθερα τις επιλογές τους, καθώς και το εύρος των ευκαιριών για αλληλεπίδραση και πρόσβαση σε πληροφόρηση.

Το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα (RFCDC) παρέχει μια ανάλυση του είδους χειραγώγησης που είναι πολύ συνηθισμένο στο διαδικτυακό περιβάλλον: χειραγώγηση που οδηγεί στην υιοθέτηση ριζοσπαστικών απόψεων που οδηγούν στον βίαιο εξτρεμισμό και την τρομοκρατία. Μια παρόμοια ανάλυση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε σχέση με άλλα είδη αρνητικών μηνυμάτων που μεταδίδονται ηλεκτρονικά και την ικανότητα κάθε ατόμου να αντισταθεί σε αυτού του είδους τα μηνύματα.

Τι μπορεί να κάνει ένα ικανό άτομο:	Τι μπορεί να κάνει ένα άτομο που δεν διαθέτει τις απαραίτητες ικανότητες:
<ul style="list-style-type: none"> ▶ αναλύει κριτικά, αξιολογεί, αμφισβητεί και απορρίπτει προκατειλημμένα μηνύματα, προπαγάνδα, παραπληθυντικές πληροφορίες και παραπληροφόρηση· ▶ κατανοεί την πολυπλοκότητα κοινωνικών και πολιτικών θεμάτων και αποδέχεται ότι αυτά τα θέματα δεν μπορούν πάντα να αντιμετωπιστούν επαρκώς με απλοϊκές απαντήσεις ή λύσεις· ▶ χρησιμοποιεί τη φαντασία του για να αντιληφθεί, να κατανοήσει και να εκτιμήσει τις πεποιθήσεις, τις απόψεις και την κοσμοθεωρία των άλλων, και αναγνωρίζει ότι οι απόψεις των άλλων μπορεί να είναι εξίσου έγκυρες με τις δικές του όταν κρίνονται από τη δική τους οπτική γωνία· ▶ κατανοεί και εκτιμά πώς τα μη βίαια δημοκρατικά μέσα αποτελούν πιο αποτελεσματικά εργαλεία για την ειρηνική έκφραση των απόψεων και αντιλήψεων των πολιτών, τη διαχείριση των διαφορετικών απόψεων και την επιδίωξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών· ▶ εκτιμά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την πολιτιστική πολυμορφία, τη δημοκρατία, την ισότητα, το δίκαιο, τη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου, ενώ δείχνει δεκτικότητα στην πολιτισμική ετερότητα και σε άλλες πεποιθήσεις, κοσμοθεωρίες και πρακτικές, και σέβεται τους ανθρώπους που δεν συμμερίζονται τις απόψεις του εφόσον αναγνωρίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Αποδέχεται άκριτα και πιστεύει τα μηνύματα που λαμβάνει χωρίς να τα ελέγχει ή να τα αμφισβητεί. ▶ Προάγει ή υποστηρίζει υπεραπλουστευμένα επιχειρήματα τύπου «εμείς εναντίον αυτών», υπεργενικευμένους και επίπεδους συλλογισμούς στη σκέψη του. ▶ Εξετάζει το ζήτημα από μία μόνο οπτική γωνία που έχει σχέση με την ομάδα στην οποία ανήκει και θεωρεί ότι είναι η μοναδική θεμιτή άποψη. ▶ Αποδέχεται, ενστερνίζεται ή υποστηρίζει άδικα ή ακόμα και βίαια μέτρα που προάγουν τον αποκλεισμό για την αντιμετώπιση κοινωνικών θεμάτων ή διαφορετικών απόψεων. ▶ Εκτιμά τα δικαιώματα μόνο ορισμένων κατηγοριών ανθρώπων, θεωρεί την πολιτιστική πολυμορφία απειλή και πιστεύει ότι η λήψη μέτρων που αντίκεινται στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, του δικαίου, της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου είναι θεμιτή εφόσον ωφελούν ορισμένες κοινωνικές ομάδες.

Φυσικά, οι τύποι που περιγράφονται στον παραπάνω πίνακα αναδεικνύουν μόνο ορισμένες πτυχές και πρέπει να εξεταστούν με επιφυλακτικότητα. Πράγματι, μερικές φορές λαϊκιστές πολιτικοί μπορεί να ισχυρίζονται ότι προασπίζονται τις αξίες της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης, του δικαίου και του κράτους δικαίου ενώ στην πράξη πράττουν το αντίθετο. Μιλούν στο όνομα της δημοκρατίας αλλά εξισώνουν τη δημοκρατία με τον κανόνα της πλειοψηφίας και δικαιολογούν μέτρα που περιορίζουν τη δύναμη της αντιπολίτευσης, ελέγχουν ή απειλούν το δικαστικό σώμα και μειώνουν την επιρροή της κοινωνίας των πολιτών με τη νομιμότητα που τους προσφέρει η λαϊκή ψήφος. Επίσης, ισχυρίζονται ότι χρησιμοποιούν κριτική σκέψη, διατείνονται ότι έχουν εντοπίσει ψεγάδια στον συλλογισμό των άλλων, κατηγορώντας τους για χειραγώγηση, συγκαλύπτοντας την πραγματικότητα και λέγοντας ψέματα στους άλλους, ενώ στην πραγματικότητα τους χειραγωγούν παρουσιάζοντας μονόπλευρα επιχειρήματα, αγνοώντας γεγονότα και βάζοντας ταμπέλες σε όσους προωθούν αντίθετες θέσεις από τις δικές τους.

Η αποδόμηση της παραπλάνησης, της παραπληροφόρησης, της προπαγάνδας ή των λαϊκιστικών μηνυμάτων απαιτεί δεξιότητες στην πρόσβαση και την αξιολόγηση εναλλακτικών πηγών πληροφόρησης, ιδιαίτερα πηγών που παρέχουν εναλλακτικά αφηγήματα. Επιπλέον, τα μεμονωμένα πρόσωπα πρέπει να είναι σε θέση να αποδομήσουν τα λανθάνοντα κίνητρα, τις προθέσεις και τους σκοπούς όσων έχουν δημιουργήσει τα μηνύματα, γεγονός που, με τη σειρά του, απαιτεί την ικανότητα κατανόησης και ερμηνείας του ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού πλαισίου στο οποίο έχουν δημιουργηθεί τα μηνύματα. Μετά από αυτή την κριτική ανάλυση, τα άτομα πρέπει επίσης να είναι σε θέση να καταλήξουν σε συνεκτικά συμπεράσματα.

Η υπευθυνότητα έχει επίσης σημασία στο διαδικτυακό περιβάλλον. Μπορεί να γίνει μεγάλη ζημιά απλά με την κοινοποίηση παραπληθυντικών, χειριστικών ή ψευδών πληροφοριών ή απόψεων που αντιβαίνουν στις θεμελιώδεις αξίες που περιλαμβάνονται στο μοντέλο ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα.

Ομοίως, η αντίδραση στις απόπειρες διαδικτυακής χειραγώγησης δεν είναι μόνο θέμα γνώσεων και δεξιοτήτων. Το γεγονός ότι υπάρχουν εργαλεία που ελέγχουν αν κάτι είναι αληθές ή ψευδές δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι οι άνθρωποι πρόκειται να χρησιμοποιήσουν αυτά τα εργαλεία και τις δεξιότητες που έχουν για την αποδόμηση και την αντίδραση σε χειριστικά μηνύματα. Υπεισέρχονται και συναισθηματικά στοιχεία τα οποία μπορεί να επηρεάσουν αντιδράσεις και συμπεριφορές. Γνωστικές προκαταλήψεις μπορούν να περιορίσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και ερμηνεύουμε τα μηνύματα. Για παράδειγμα, η προκατάληψη επιβεβαίωσης μας ωθεί να δείχνουμε προτίμηση σε πληροφορίες που μας βοηθούν

να επιβεβαιώσουμε τις πεποιθήσεις και τις ιδέες μας και να αγνοήσουμε ή να απορρίψουμε πληροφορίες που τις αμφισβητούν. Οι προκαταλήψεις μπορούν επίσης να περιορίσουν την απτή απόκρισή μας σε προβληματικά μηνύματα. Για παράδειγμα, το φαινόμενο του παρευρισκόμενου δείχνει ότι είναι λιγότερο πιθανό να αναλάβει κάποιος δράση για να υποστηρίξει ένα άτομο που χρειάζεται βοήθεια, παραδείγματος χάρι κάποιον που έχει υποστεί ένα είδος παρενόχλησης ή επίθεσης, όταν αυτό συμβαίνει σε δημόσιο χώρο με άλλους μάρτυρες. Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται επίσης στους διαδικτυακούς δημόσιους χώρους. Γι' αυτόν τον λόγο, οι αξίες και οι στάσεις είναι εξαιρετικά σημαντικές.

Αυτή η σύντομη ανάλυση δείχνει ότι το πλήρες φάσμα ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα είναι απαραίτητο προκειμένου να προβάλλεται αντίσταση στις απόπειρες διαδικτυακής χειραγώγησης. Επομένως, τα εκπαιδευτικά συστήματα σε όλη την Ευρώπη έχουν ξεκάθαρα την ευθύνη να υποστηρίξουν την ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων. Αυτό επιβεβαιώθηκε από την επικύρωση του πλαισίου αναφοράς ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα στην Τελική Δήλωση της Μόνιμης Διάσκεψης των Υπουργών Παιδείας του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2016,² καθώς και στη Σύσταση του Συμβουλίου της ΕΕ για την πρόωθηση κοινών αξιών, εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας που υιοθετήθηκε το 2018.³ Το παρόν εγχειρίδιο προτείνει μια πρακτική προσέγγιση που μπορεί να συντελέσει στην ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζει άμεσα και κατηγορηματικά τα θέματα της αντίστασης στην ψηφιακή χειραγώγηση.

Το πλαίσιο αναφοράς ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα παρέχει μια ανάλυση αρκετών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων που προσομοιάζουν με πολλούς τρόπους με αυτές που προτείνει το έργο Digital Resistance. Οι προτεινόμενες προσεγγίσεις δίνουν έμφαση σε στοιχεία του μοντέλου ικανοτήτων όπως μάθηση με βάση συνθετικές εργασίες, μάθηση μέσω κοινωνικής προσφοράς και συνεργατική μάθηση.

Στις παρακάτω ενότητες παρουσιάζεται μια παρόμοια ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα μπορούν να αναπτυχθούν μέσω των τριών βασικών σταδίων της μεθοδολογίας του έργου Digital Resistance: διερευνητική μάθηση, δημιουργία ψηφιακού υλικού και κοινοποίηση των αποτελεσμάτων στο πλαίσιο μαθησιακής διαδικασίας ομοτίμων. Η ανάλυση αυτή λαμβάνει υπ' όψιν τις περιγραφικές παραμέτρους των ικανοτήτων που απαριθμούνται στον δεύτερο τόμο του πλαισίου αναφοράς ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα, στο οποίο συνιστούμε να ανατρέχουν οι χρήστες του παρόντος εγχειρίδιου κατά την προετοιμασία και τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Διερευνητική μάθηση και ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα

Εφόσον προχωρήσουν στη διαδικασία που παρουσιάζεται στις δραστηριότητες της διερευνητικής μάθησης, οι μαθητές αναπτύσσουν διάφορες ομάδες ικανοτήτων που είναι μέρος του μοντέλου ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα.

Δεδομένου ότι πρόκειται για διαδικασία βασισμένη στην έρευνα – τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση πληροφοριών – είναι προφανές ότι η διερευνητική μάθηση αναπτύσσει πρωτίστως ικανότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης. Δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αποδομήσουν τα μηνύματα των μέσων ενημέρωσης, να τα συγκρίνουν και να τα αντιπαραβάλλουν, και να χρησιμοποιήσουν κριτήρια προσδιορισμού στοιχείων που θα μπορούσαν να υποδηλώσουν ότι πρόκειται για ψευδείς ειδήσεις, χειραγώγηση, παραπλάνηση ή παραπληροφόρηση. Δεδομένου ότι το αντικείμενο της έρευνας εκπροσωπείται από μηνύματα των μέσων ενημέρωσης, η διαδικασία αναπτύσσει επίσης την κριτική κατανόηση των μέσων ενημέρωσης καθώς και του θέματος των επιλεγμένων μηνυμάτων.

Ωστόσο, η διαδικασία εμπεριέχει πολύ περισσότερα από την απλή ανάπτυξη ικανοτήτων αναλυτικής και κριτικής σκέψης και κριτικής κατανόησης.

Έχει σημασία να αναφέρουμε ότι αυτή η ερευνητική διαδικασία παροτρύνει τους μαθητές να προβληματιστούν για τις αξίες τους. Εξετάζονται και οι τρεις κατηγορίες αξιών που περιλαμβάνονται στο μοντέλο ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα, ιδιαίτερα στην περίπτωση έρευνας για ορισμένα θέματα που επικεντρώνεται σε ευαίσθητα ζητήματα σχετικά με απειλές κατά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ορισμένων ομάδων, την πολιτιστική πολυμορφία στην κοινωνία ή αμφιλεγόμενες καταστάσεις που σχετίζονται με δημοκρατικές πρακτικές, τη δικαιοσύνη ή το κράτος δικαίου. Επίσης, μηνύματα που σκόπιμα κοινοποιούν αναληθείς πληροφορίες μπορεί να εγείρουν το ζήτημα της αξιολόγησης της δικαιοσύνης.

Η διαδικασία της διερευνητικής μάθησης στηρίζει επίσης την ανάπτυξη ορισμένων στάσεων και ικανοτήτων. Για παράδειγμα, η κοινωνική συνείδηση αναπτύσσεται μέσω της προσοχής που δίνεται σε θέματα συλλογικού συμφέροντος και της δέσμευσης για συμβολή στο κοινό καλό σε αυτό το πλαίσιο μέσω της

² Διαθέσιμο στη διεύθυνση www.conference-service.com/25_standingconference/documents/E%20MED-25-3%20Final%20DECLARATION.pdf, προσπελάστηκε στις 10 Νοεμβρίου 2019.

³ Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>, προσπελάστηκε στις 10 Νοεμβρίου 2019.

αποκάλυψης προσπαθειών χειραγώγησης με μηνύματα στα μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, χρειάζεται ακόμα η ανοχή στην ασάφεια όταν εξετάζονται διάφορες θεωρήσεις για την ίδια κατάσταση ή το ίδιο περιεχόμενο, ή όταν αναλύονται ημιτελείς, διφορούμενες ή ανακόλουθες πληροφορίες. Σε αυτό το στάδιο, οι μαθητές χρειάζεται επίσης να δείξουν δεκτικότητα σε άλλες πεποιθήσεις και άλλη θεώρηση του κόσμου.

Οι ικανότητες αυτόνομης μάθησης και η αυτάρκεια αναπτύσσονται επειδή οι μαθητές αποφασίζουν για το θέμα ή το υλικό που θα διερευνήσουν, εντοπίζουν πηγές πληροφόρησης, ελέγχουν την αξιοπιστία τους και οργανώνουν μόνοι τους τη διαδικασία συλλογής δεδομένων και την ερευνητική μεθοδολογία. Επίσης, σχεδιάζουν ολόκληρη τη διαδικασία βήμα προς βήμα και αξιοποιούν τα ενδιάμεσα αποτελέσματα για να επιτύχουν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Οι ικανότητες ακρόασης και παρατήρησης αναπτύσσονται ειδικότερα σε σχέση με τη συλλογή και την ανάλυση πληροφοριών. Οι ικανότητες παρατήρησης είναι αναγκαίες, για παράδειγμα, για την ανάλυση εικόνων ή οπτικών στοιχείων που συνδέονται με τα μηνύματα των μέσων ενημέρωσης που εξετάζονται. Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν επίσης σημασία οι γνώσεις και η κριτική κατανόηση του εαυτού τους, της γλώσσας και της επικοινωνίας.

Η ανάλυση απαιτεί επίσης την καλλιέργεια και χρήση ενσυναίσθησης. Η ενσυναίσθηση έχει ουσιώδη σημασία για την κατανόηση των κινήτρων που κρύβονται πίσω από τα μηνύματα και των επιπτώσεών τους. Οι μαθητές χρειάζεται να κατανοήσουν πώς φαίνονται τα πράγματα από τη σκοπιά των άλλων. Θα πρέπει να εξετάσουν την κατάσταση από τη σκοπιά των συντακτών ορισμένων μηνυμάτων προκειμένου να ανακαλύψουν τα πραγματικά κίνητρα και τους σκοπούς τους, αλλά επίσης να κατανοήσουν τις απόψεις των μελών ομάδων που προβάλλονται αρνητικά και τις συνέπειες των προκατειλημμένων μηνυμάτων που εισάγουν διακρίσεις.

Η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα είναι απαραίτητες καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Εάν μια ορισμένη ερευνητική διαδικασία δεν επιτύχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, θα υιοθετηθεί μια εναλλακτική διαδικασία. Ενδεχομένως να χρειαστεί να προσαρμοστούν οι προσεγγίσεις διαφόρων πηγών πληροφόρησης ή εμπειρογνομώνων που αναμένεται να προσφέρουν καθοδήγηση προκειμένου να επιτευχθούν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.

Δημιουργία ψηφιακού υλικού και ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα

Το έργο που υλοποιούν οι μαθητές για την παραγωγή ψηφιακού υλικού με βάση την έρευνά τους συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα.

Ενώ αυτή η δραστηριότητα συντελεί στην ανάπτυξη ικανοτήτων αναλυτικής και κριτικής σκέψης και κρίσιμης κατανόησης των μέσων ενημέρωσης, ιδίως μέσω της απόφασης που οι μαθητές πρέπει να λάβουν σε σχέση με τη μορφή, τη δομή και το περιεχόμενο του ψηφιακού υλικού τους, αναπτύσσει επίσης τα στοιχεία ικανότητας που αφορούν τη γλώσσα και την επικοινωνία: γλωσσικές, επικοινωνιακές και πολυγλωσσικές ικανότητες και γνώσεις και κριτική κατανόηση της γλώσσας και της επικοινωνίας. Οι μαθητές κατανοούν ότι έχει σημασία να σχεδιαστεί ψηφιακό υλικό που θα μεταδίδει το μήνυμα που θεωρούν σημαντικό, γεγονός που σημαίνει ότι πρέπει να βρουν τους καλύτερους τρόπους να το διατυπώσουν χρησιμοποιώντας τεχνολογία αλλά επίσης λαμβάνοντας υπόψιν το επιδιωκόμενο κοινό και το πλαίσιο επικοινωνίας. Επίσης, χρειάζεται να λαμβάνουν υπόψιν θέματα που αφορούν τις γλώσσες.

Εάν το ψηφιακό υλικό είναι κοινό προϊόν μιας ομάδας μαθητών ή ολόκληρης της τάξης ή εάν το ψηφιακό υλικό που παράγεται από μεμονωμένους μαθητές χρειάζεται να ενταχθεί σε μια συνεκτική, κοινή εργασία της τάξης, τότε πρέπει να κινητοποιηθεί μια σειρά από συγκεκριμένες ικανότητες. Σε αυτές περιλαμβάνονται οι ικανότητες συνεργασίας και επίλυσης συγκρούσεων, καθώς επίσης η ενσυναίσθηση, η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα.

Η ανάπτυξη του ψηφιακού υλικού έχει επίσης σημασία για την καλλιέργεια αισθήματος ευθύνης, ιδίως όσον αφορά την εξέταση των συνεπειών των όσων κοινοποιούνται μέσω του ψηφιακού υλικού.

Μάθηση μεταξύ ομοτίμων και ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα

Η κοινοποίηση του ψηφιακού υλικού στο πλαίσιο της δραστηριότητας μάθησης ομοτίμων είναι σημαντική ευκαιρία να χρησιμοποιηθούν και να αναπτυχθούν διάφορες ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα.

Πολλές από τις πτυχές που αναφέρονται σε σχέση με τις προηγούμενες φάσεις της διαδικασίας ισχύουν και σε αυτή την περίπτωση. Δεδομένου ότι οι μαθητές εστιάζουν στην επικοινωνία, προφανώς αναπτύσσονται ικανότητες και κρίσιμη κατανόηση σε σχέση με την επικοινωνία, συμπεριλαμβανομένων ικανοτήτων ακρόασης. Ωστόσο, επειδή αυτή η διαδικασία υποδηλώνει ανταλλαγή ή αλληλεπίδραση με ομοτίμους, άμεσα ή έμμεσα, υποδηλώνει επίσης σεβασμό, ενσυναίσθηση, ευελιξία και προσαρμοστικότητα.

Επίσης, στο τέλος της διαδικασίας, είναι πολύ σημαντικό να οργανώσουν οι εκπαιδευτικοί έναν απολογισμό που θα εστιάζει τόσο στα πεπραγμένα των προηγούμενων φάσεων όσο και στα αποτελέσματα και τα

παραγόμενα στοιχεία. Στο πλαίσιο αυτού του απολογισμού, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να ενεργοποιηθούν για να υποστηρίξουν τους μαθητές στην καλλιέργεια ευαισθητοποίησης και στην έκφραση των συναισθημάτων και των απόψεών τους. Με αυτόν τον τρόπο, θα ευαισθητοποιηθούν περισσότερο έναντι των περιλαμβανόμενων αξιών ενώ θα ενισχυθεί η κριτική κατανόηση του εαυτού τους, της γλώσσας και της επικοινωνίας, των πτυχών του κόσμου που εξετάζονται στην έρευνα, συμπεριλαμβανομένης της φύσης των διαφόρων μέσων. Επίσης, είναι κομβική στιγμή για να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την αυτάρκειά τους, δίνοντας έμφαση σε όσα μπόρεσαν να επιτύχουν και πώς κατάφεραν να επηρεάσουν τους άλλους με το ψηφιακό υλικό που παρήγαν, και να αναγνωρίσουν την ευθύνη τους να λάβουν θέση κατά των ψευδών ειδήσεων και κάθε είδους χειραγώγησης με χρήση των μέσων ενημέρωσης.

Γιατί είναι χρήσιμη η εστίαση σε ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα;

Η επίγνωση των ομάδων ικανοτήτων που αναπτύσσονται στα διάφορα στάδια της διαδικασίας είναι πολύ σημαντική για τους εκπαιδευτικούς, για αρκετούς λόγους:

- ▶ οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παραμείνουν προσηλωμένοι στη μάθηση και στους λόγους για τους οποίους οι μαθητές αναλαμβάνουν αυτές τις δραστηριότητες· είναι εύκολο να απορροφηθεί κάποιος από τη διαδικασία ή να εστιάσει στην ποιότητα του παραγόμενου περιεχομένου και να αποπροσανατολιστεί από τον βασικό στόχο των όσων γίνονται, δηλαδή την ανάπτυξη των ικανοτήτων που χρειάζονται οι μαθητές για να αντισταθούν στη χειραγώγηση και να υποστηρίξει ο ένας τον άλλο στην ανάπτυξη αντίστασης·
- ▶ οι εκπαιδευτικοί μπορούν να λάβουν καθοδήγηση για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δραστηριοτήτων και μπορούν να τονίσουν συγκεκριμένες πτυχές ή να δώσουν πρόσθετες ευκαιρίες στους μαθητές να αναπτύξουν αυτές τις ικανότητες για τις οποίες χρειάζονται περισσότερη υποστήριξη·
- ▶ οι εκπαιδευτικοί μπορούν να υποστηρίξουν καλύτερα τους μαθητές στον απολογισμό και τη συνειδητοποίηση των όσων έχουν μάθει και να διατυπώσουν ουσιώδεις και αποτελεσματικές ερωτήσεις·
- ▶ οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αξιολογήσουν τις δραστηριότητες και τον τρόπο με τον οποίο καθοδηγούν τους μαθητές, έχοντας επίγνωση των ικανοτήτων που πρέπει να αναπτυχθούν· μπορούν να μάθουν και να βελτιώσουν την πρακτική τους για το μέλλον, μεγιστοποιώντας τον αντίκτυπο της διδακτικής ενότητας.

Κεφάλαιο 1

«Ψευδείς ειδήσεις»: Μια πρόκληση για τις δημοκρατικές κοινωνίες

Marlene Maier, Michael Simku και Johanna Urban
(Πανεπιστήμιο Βιέννης)

Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;

Σε αυτό το κεφάλαιο θα θέλαμε να φωτίσουμε το φαινόμενο των ψευδών ειδήσεων που βρίσκεται στην καρδιά του έργου Digital Resistance. Αφού συζητήσουμε αυτό που πραγματικά σημαίνει ο όρος, εξετάζουμε πιο προσεκτικά τους μηχανισμούς πίσω από τη διάδοση ψευδών ειδήσεων και τον ρόλο της οπτικής παραπλάνησης, προτού παρουσιάσουμε ορισμένα αντίμετρα που προς το παρόν συζητούνται σε διαφορετικά επίπεδα.

Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;

Η κατανόηση του τρόπου διανομής των πληροφοριών μέσω του διαδικτύου αποτελεί κεντρική παράμετρο της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία (Συμβούλιο της Ευρώπης 2018α, σελ. 2). Η απόκτηση αυτής της ικανότητας είναι σημαντική για την αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων σε αντίθεση με τις αξιόπιστες πληροφορίες. Σε αυτό το κεφάλαιο, η παιδεία στα μέσα και την πληροφορία περιγράφει την ικανότητα κατανόησης του μηχανισμού που κρύβεται πίσω από τις ψευδείς ειδήσεις με βάση τις εμπειριστατωμένες γνώσεις σχετικά με το τοπίο των διαδικτυακών μέσων.

Τι εννοούμε όταν μιλάμε για «ψευδείς ειδήσεις»;

Το θέμα των ψευδών ειδήσεων διαδραμάτισε βασικό ρόλο στο έργο Digital Resistance και έχει εξέχουσα θέση στο παρόν εγχειρίδιο. Επομένως, είναι λογικό να φωτίσουμε κάπως την πολυπλοκότητα του όρου «ψευδείς ειδήσεις» και να καταλήξουμε σε έναν ορισμό που είναι χρήσιμος για την καθημερινή εργασία στην τάξη και οδηγεί σε διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης αυτού του απαιτητικού θέματος με τους μαθητές.

Οι ψευδείς ειδήσεις δεν είναι νέο φαινόμενο

Οι ψευδείς ειδήσεις δεν είναι κάτι καινούργιο. Έχουν επηρεάσει το πώς ενημερωνόμαστε για τον κόσμο. Απολογιστικά, σε όλη την ανθρώπινη ιστορία οι ψευδείς ειδήσεις ή η προπαγάνδα είχαν αντίκτυπο στην ατομική ζωή των ανθρώπων αλλά και σε ολόκληρες κοινωνίες (Uberti 2016). Ανέκαθεν, οι θεωρίες συνωμοσίας ή η προπαγάνδα χρησιμοποιήθηκαν ως πολιτικό μέσο για τη χειραγώγηση των ανθρώπων ενώ προκαλούν δυσπιστία και οξύνουν το κοινωνικό χάσμα. Ωστόσο, αυτό που έχει αλλάξει είναι ο τεράστιος όγκος εσφαλμένου και παραπλανητικού περιεχομένου καθώς και η γρήγορη και εκτεταμένη εξάπλωσή του στο διαδίκτυο, κυρίως μέσω των καναλιών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Δραστηριότητα

Οι ψευδείς ειδήσεις υπήρχαν πολύ πριν από το διαδίκτυο. Μπορείτε εσείς ή/και οι μαθητές σας να σκεφτείτε κάποια ιστορικά γεγονότα στα οποία η παραπληροφόρηση διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο;

- ▶ Προσπαθήστε να βρείτε παραδείγματα που αφορούν το τρέχον αντικείμενο μελέτης στην τάξη σας για να εξετάσετε το θέμα.
- ▶ Αφήστε τους μαθητές σας να κάνουν έρευνα γι' αυτά τα ιστορικά γεγονότα και ζητήστε τους να παρουσιάσουν τα αποτελέσματά τους στην τάξη. Για μεθόδους παρουσίασης, ανατρέξτε στο κεφάλαιο 4 του παρόντος εγχειριδίου.

Αντιμετώπιση ενός αμφισβητούμενου όρου

Αυτό που γίνεται, επίσης, εμφανές είναι ότι ο όρος «ψευδείς ειδήσεις» είναι αρκετά πολιτικός και, ως εκ τούτου, αμφισβητείται. Από τη μία πλευρά, χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει σκόπιμα παραπλανητικές πληροφορίες και πηγές ειδήσεων που χρησιμοποιούνται πρωτίστως για να παρουσιάσουν αμφιλεγόμενα και διχαστικά θέματα του δημόσιου διαλόγου όπως η λεγόμενη «προσφυγική κρίση».

Δραστηριότητα

Ο όρος «ψευδείς ειδήσεις» έχει αμφισβητηθεί και έχει χρησιμοποιηθεί με διαφορετικούς τρόπους. Τι σκέφτεστε εσείς και οι μαθητές σας όταν ακούτε τον όρο «ψευδείς ειδήσεις»; Συζητήστε στην τάξη.

- ▶ Πόροι. Για μια συλλογή των σχετικών ιστορικών γεγονότων, ανατρέξτε στο έντυπο: “A short guide to the history of fake news and disinformation” των Posetti και Matthews (2018). Διατίθεται δωρεάν μέσω της διεύθυνσης icfj.org
- ▶ Εναλλακτικά, ελέγξτε τους πρόσθετους πόρους στη διεύθυνση www.digi-res.eu.

Από την άλλη πλευρά, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί ως ρητορικό εργαλείο για τη δυσφήμιση επαγγελματικών μέσων ενημέρωσης που ασκούν κριτική (π.χ. 16; Tandoc Jr, Lim και Ling 2018: 138). Πιθανόν το πιο σημαντικό παράδειγμα μιας πρόσφατης χρήσης του όρου προέρχεται από τον πρόεδρο των ΗΠΑ, Ντόναλντ Τραμπ, ο οποίος επανειλημμένα συνέδεσε το CNN και άλλα πρακτορεία ειδήσεων με ψευδείς ειδήσεις (π.χ.

Ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης στις σύγχρονες κοινωνίες αμφισβητείται. Όπως έχουν επισημάνει οι Tandoc Jr., Lim και Ling (αυτόθι: 140): «Οι ειδήσεις θεωρητικά – και βάσει κανόνων – βασίζονται στην αλήθεια, γεγονός που καθιστά τον όρο «ψευδείς ειδήσεις» οξύμωρο». Ωστόσο, ποιος είναι ο πραγματικός σκοπός της κατανάλωσης ειδήσεων; Θα θέλαμε να λαμβάνουμε «αξιόπιστες τεκμηριωμένες πληροφορίες» και «επίσης να στηριζόμαστε στα μέσα ενημέρωσης για σφαιρική κάλυψη» (Gelfert, 2018, σελ. 87). Ταυτόχρονα, έχουμε επίγνωση του γεγονότος ότι δεν μπορεί να καλύπτεται το παραμικρό γεγονός που συμβαίνει ανά τον κόσμο.

Δραστηριότητα

Συζητήστε με τους μαθητές σας

- ▶ Ποιος είναι ο σκοπός της κατανάλωσης ειδήσεων;
- ▶ Ποιον ρόλο παίζουν τα μέσα ενημέρωσης στις σύγχρονες (δημοκρατικές) κοινωνίες μας;
- ▶ Πώς επιλέγουν οι δημοσιογράφοι μια είδηση;

Οι δημοσιογράφοι και οι επιχειρήσεις των μέσων ενημέρωσης επιλέγουν τα γεγονότα που θα καλύψουν και στο πλαίσιο αυτής της κάλυψης ιδανικά τηρούν ορισμένους κανόνες ή ένα πλαίσιο που είναι διαφανές και κατανοητό από το κοινό τους. Τέτοιου είδους κώδικες δεοντολογίας υπάρχουν σε όλο τον κόσμο όπως τεκμηριώνει το Ινστιτούτο Δημοσιογραφίας The Reynolds Journalism Institute και το δίκτυο δημοσιογραφικής δεοντολογίας Ethical Journalism Network στον ιστότοπό τους <http://accountablejournalism.org>.

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Σε όλο τον κόσμο, έχουν θεσπιστεί κώδικες δεοντολογίας για τους δημοσιογράφους. Μια επισκόπηση των διαφορετικών κωδίκων δεοντολογίας είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση <http://accountablejournalism.org>. Εξετάστε τους μαζί με τους μαθητές σας. Επιλέξτε διαφορετικούς κώδικες δεοντολογίας και μοιράστε ένα παράδειγμα σε κάθε ομάδα μαθητών.

Αφήστε τις ομάδες να εξετάσουν το παράδειγμά τους και στη συνέχεια να το παρουσιάσουν στην τάξη.

- ▶ Ποιο είναι το κοινό σημείο των κωδίκων που παρουσιάστηκαν;
- ▶ Μπορούν οι μαθητές σας να σκεφτούν έναν δικό τους κώδικα δεοντολογίας;
- ▶ Ποια στοιχεία πρέπει να περιλαμβάνονται και ποια όχι; Επιπλέον, μπορείτε να παρακολουθήσετε το ακόλουθο βίντεο με τους μαθητές σας για να δώσετε έναυσμα για συζήτηση.

«The 5 Core Values of Journalism», βίντεο του δικτύου Ethical Journalism Network: www.youtube.com/watch?v=uNidQHk5SZs.

Ταυτόχρονα - ενώ τηρούν κανόνες δεοντολογίας ή ένα ορισμένο πλαίσιο - αξιосέβαστες επιχειρήσεις του τομέα της ειδησεογραφίας θα ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη στάση ή κοσμοθεωρία που θα είναι εμφανής στα σχόλια τους, τους συντάκτες και την επιλογή θεμάτων, καθώς και στο κοινό τους. Τα μέσα ενημέρωσης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην παροχή αυτής ακριβώς της ποικιλίας ειδήσεων και πηγών πληροφόρησης σε σχέση με τη δημιουργία μιας δημοκρατικής «δημόσιας σφαίρας» που επιτρέπει την

ανοιχτή συζήτηση καθώς και την ενσωμάτωση διαφορετικών απόψεων και κοσμοθεριών. Ενώ ιστορικά οι εφημερίδες και άλλες μορφές μέσων ενημέρωσης έχουν επίσης χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο χειραγώγησης, στρέβλωσης ή προκατάληψης (Gelfert 2018: 90), και, υπό αυτή την έννοια, χρησιμοποιήθηκαν για να απειλήσουν τις δημοκρατικές κοινωνίες, αυτή τη στιγμή βιώνουμε ένα νέο φαινόμενο. Παράγοντες που υποκινούνται από πολιτική ή οικονομική ατζέντα αλλά ισχυρίζονται ότι εξυπηρετούν την ποιοτική ειδησεογραφία κερδίζουν την εξουσία και με την εξάπλωση των ψευδών ειδήσεων επηρεάζουν τη διαμόρφωση ατζέντας. Ταυτόχρονα, καταξιωμένα μέσα ενημέρωσης που δέχονται πίεση λόγω του μεταβαλλόμενου ειδησεογραφικού τοπίου δέχονται κριτική. Σε αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με τους ερευνητές Farkas και Schou, ο όρος «ψευδείς ειδήσεις» «εντάσσεται σε πολιτικούς αγώνες» (2018: 4) που θέτουν υπό αμφισβήτηση δημοκρατικές δομές.

Πρέπει να τις αποκαλούμε «ψευδείς ειδήσεις» ή «παραπληροφόρηση»;

Η έκφραση ψευδείς ειδήσεις αμφισβητείται και ορισμένοι παράγοντες έχουν προτείνει τη χρήση άλλων όρων όπως «πλαστές ειδήσεις» ή «παραπληροφόρηση».

Ορισμένοι εμπειρογνώμονες θα ήθελαν να αντικαταστήσουν τον όρο «ψευδείς ειδήσεις» επειδή χρησιμοποιείται στις επιθέσεις κατά σημαντικών δημοσιογράφων. Επιπλέον, θεωρούν ότι αυτή η έκφραση είναι πάρα πολύ αόριστη και δεν είναι κατάλληλη για να αποτυπώσει την πολυπλοκότητα του θέματος (Wardle και Derakhshan 2017: 15 κ.ε.· Ομάδα υψηλού επιπέδου για τις ψευδείς ειδήσεις και τη διαδικτυακή παραπληροφόρηση, 2018: 10). Επίσης, το Facebook επισήμανε ότι ο όρος «ψευδείς ειδήσεις» είναι προβληματικός λόγω του γενικού χαρακτήρα του και, επομένως, άρχισε να χρησιμοποιεί τον όρο «πλαστές ειδήσεις» (Weedon, Nuland και Stamos 2017: 4 κ.ε.). Πολλοί ερευνητές και εμπειρογνώμονες χρησιμοποιούν επίσης τον όρο «παραπληροφόρηση» σε σχέση με την εσκεμμένη εξάπλωση πλαστών πληροφοριών (Farkas και Schou, 2018: 3).

Η «παραπληροφόρηση», όπως ορίζεται από την ομάδα υψηλού επιπέδου για τις ψευδείς ειδήσεις και τη διαδικτυακή παραπληροφόρηση, η οποία συστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, είναι

«ψευδής, ανακριβής ή παραπλανητική πληροφορία που δημιουργείται, παρουσιάζεται και διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή για να προκαλέσει εσκεμμένα δημόσια ζημία. Ο κίνδυνος ζημιάς περιλαμβάνει απειλές για τις δημοκρατικές πολιτικές διαδικασίες και αξίες» (Ομάδα υψηλού επιπέδου για τις ψευδείς ειδήσεις και τη διαδικτυακή παραπληροφόρηση, 2018: 10)

Για ορισμένους, οι ψευδείς ειδήσεις είναι πληροφορίες που δεν έχουν τεκμηριωμένη βάση (Allcott and Gentzkow 2017: 5). Ωστόσο, αρκετά συχνά αυτό που αποκαλούμε ψευδείς ειδήσεις συμβαίνει να μην είναι υποχρεωτικά εξ ολοκλήρου κατασκευασμένο.

«Πολλές ιστορίες ψευδών ειδήσεων δεν είναι εξ ολοκλήρου πλαστές, αλλά αναμειγνύουν εσκεμμένα ψεύδη με γνωστές αλήθειες ως μέσο συσκότισης». (Gelfert 2018: 99 κ.ε.).

Ένα άλλο κοινό στοιχείο που προβάλλεται συχνά είναι η σκοπιμότητα: η δημιουργία και η εξάπλωση ψευδών ειδήσεων πραγματοποιούνται εσκεμμένα με σκοπό την παραπλάνηση για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους.

Τέλος, ο ίδιος ο όρος «ψευδείς ειδήσεις» και η χρήση του αμφισβητούνται. Για να γίνουν καλύτερα κατανοητά τα είδη πληροφοριών στα οποία ουσιαστικά αναφερόμαστε όταν κάνουμε λόγο για ψευδείς ειδήσεις, θα αναλύσουμε παραδείγματα για να κρίνουμε ποια κοινά στοιχεία μπορεί να έχουν. Πρακτικές οδηγίες για την εργασία στην τάξη παρέχονται στο κεφάλαιο 2.

Περιορισμένος έναντι ευρέος ορισμού της διαδικτυακής παραπληροφόρησης

Μπορούμε να προσδιορίσουμε έναν περιορισμένο και έναν ευρύ ορισμό των ψευδών ειδήσεων: οι περιορισμένοι ορισμοί που προβάλλονται, μεταξύ άλλων, από τους Allcott and Gentzkow (2017: 4) καθώς και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018α: 3), αναφέρονται στις «ψευδείς ειδήσεις» ή τη «διαδικτυακή παραπληροφόρηση» ως επαληθεύσιμα πλαστή είδηση μόνο, δηλαδή είδηση που εξακριβωμένα δεν διαθέτει τεκμηριωμένη βάση. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερα σημαντικό ορισμό για την έρευνα επειδή παρέχει κάποια δυνατότητα μέτρησης των ψευδών ειδήσεων. Επιπλέον, τα κοινωνικά δίκτυα συχνά χρησιμοποιούν αυτόν τον ορισμό, όπως μπορεί να διαπιστωθεί από την προσέγγιση ελέγχου γεγονότων που εφαρμόζουν (Martens et al., 2018: 10 κ.ε.). Αυτοί οι περιορισμένοι ορισμοί συχνά αποκλείουν τη σάτιρα, την παρωδία, τις θεωρίες συνωμοσίας, τις φήμες, τις κομματικές ειδήσεις και τα συναφή. Ωστόσο, αρκετά είδη πληρο-

φοριών που αποκλείονται από αυτόν τον περιορισμένο ορισμό έχουν επίσης χαρακτηριστεί στο παρελθόν ως ψευδείς ειδήσεις, όπως τα μυθεύματα, η χειραγώγηση, η σάτιρα ειδήσεων, η παρωδία ειδήσεων ή η προπαγάνδα (Tandoc, Lim και Ling 2018: 137). Επιπλέον, ο όρος δεν είχε πάντοτε αρνητική χροιά (Gelfert, 2018: 92).

Σάτιρα και ψευδείς ειδήσεις - είναι πολύπλοκη υπόθεση!

Έως και πριν από αρκετά χρόνια, οι ψευδείς ειδήσεις χρησιμοποιούνταν συχνά για να παραπέμψουν στη σάτιρα των ειδήσεων, όπου τα γεγονότα αναφέρονταν με αναγνωρίσιμα σατιρικό τρόπο με στόχο την ψυχαγωγία αλλά και τη διαπαιδαγώγηση των πολιτών. Στην περίπτωση εκπομπών όπως *The Daily Show* ή *Last Week Tonight with John Oliver*, «το χιούμορ συχνά χρησιμοποιείται για να ασκηθεί κριτική σε πολιτικές, οικονομικές ή κοινωνικές υποθέσεις» (αυτόθι: 141).

Δραστηριότητα

Συζητήστε με τους μαθητές σας

- ▶ Έχετε συναντήσει ποτέ κάποια παρωδία ειδήσεων την οποία εσείς ή/και οι φίλοι σας ή/και η οικογένειά σας θεωρήσατε αληθινή στην αρχή;
- ▶ Πού συναντήσατε αυτή την πληροφορία;
- ▶ Πότε διαπιστώσατε ότι δεν ήταν αληθής;

Έρευνα

- ▶ Δώστε χρόνο στους μαθητές σας να αναζητήσουν ηλεκτρονικά κάποια παραδείγματα. Ρίξτε μια ματιά σε αυτά μαζί!

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Παρακολουθήστε ένα επεισόδιο τηλεοπτικής εκπομπής

- ▶ Ποιες σατιρικές εκπομπές γνωρίζουν οι μαθητές σας;
- ▶ Παρακολουθήστε ένα επεισόδιο μαζί με τους μαθητές σας, π.χ. *Last Week Tonight with John Oliver*, που είναι διαθέσιμο στο You Tube: www.youtube.com/user/LastWeekTonight.
- ▶ Τι γνώμη έχουν οι μαθητές σας γι' αυτές τις εκπομπές; Τους αρέσουν; Γιατί ναι/ Γιατί όχι; Γιατί είναι τόσο δημοφιλείς αυτές οι εκπομπές;
- ▶ Ως εργασία για το σπίτι, μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές σας να διαλέξουν ένα επεισόδιο, να γράψουν μια περιλήψη και να καλύψουν τις ερωτήσεις που τέθηκαν παραπάνω με τη μορφή σύντομης έκθεσης.

Tandoc Jr., Lim και Ling (2018: 142) διακρίνουν τη σάτιρα ειδήσεων από την παρωδία των ειδήσεων, καθώς η παρωδία αποτελεί εξ ολοκλήρου κατασκευασμένη είδηση που μπορεί να παραπέμψει σε πραγματικά γεγονότα με φανταστικό και χιουμοριστικό τρόπο. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν το *The Onion* στις Ηνωμένες Πολιτείες, το *Die Tagespresse* στην Αυστρία, το *Lercio* στην Ιταλία ή το *Der Postillon* στη Γερμανία. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στις μέρες μας πολλοί ερευνητές δεν ορίζουν τη σάτιρα ή την παρωδία ως ψευδείς ειδήσεις. Ωστόσο, αυτό το είδος «ειδήσεων» βασίζεται στη σιωπηρή κατανόηση ότι οι ειδήσεις δεν είναι αληθείς και, συνεπώς, απαιτούν έναν βαθμό παιδείας στα μέσα και την πληροφορία. Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις για τον προσδιορισμό του σατιρικού περιεχομένου.

Έχουν υπάρξει περιπτώσεις στις οποίες η παρωδία ειδήσεων θεωρήθηκε αληθινή και μερικές φορές χρησιμοποιήθηκε ακόμα και σκόπιμα για να διαδώσει πλαστές πληροφορίες με το «χιούμορ» ως προκάλυμμα. Ο Reilly (2018: 143) μιλά επίσης για την εξαπάτηση ως μορφή παραπληροφόρησης που συνδέεται με χιουμοριστικό τέχνασμα σε συνδυασμό με τη μετέπειτα διευκρίνιση ότι ήταν «απάτη», παρότι οι απάτες έχουν επίσης «νεφελώδη βάση». Συχνά οι απάτες κοινοποιούνται ευρέως και θεωρούνται αληθινές. Αυτό συνιστά ιδιαίτερο πρόβλημα εάν οι απάτες έχουν στο στόχαστρο συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα επειδή η διευκρίνιση ότι πρόκειται για απάτη απλά δεν κοινοποιείται εξίσου συχνά. Ο όρος «εξαπάτηση» έχει επίσης αμφισβητηθεί τελευταία, καθώς θύματα και μάρτυρες γεγονότων όπως τρομοκρατικές επιθέσεις κατηγορούνται ότι είναι οι δράστες. Μια μελέτη περίπτωσης είναι αυτή του Γερμανού δημοσιογράφου Richard Gutzjahr.

Η περίπτωση του Richard Gutjahr

Το γεγονός ότι το 2016 ήταν παρών στην τρομοκρατική επίθεση της Νίκαιας και κάλυψε το μακελειό στο Μόναχο για τη γερμανική δημόσια τηλεόραση λίγες ημέρες αργότερα ήταν αρκετό για να γίνει ο Richard Gutjahr στόχος υπέρμετρης ηλεκτρονικής παρενόχλησης και ποικίλων παράξενων θεωριών συνωμοσίας που τον κατηγορούσαν ότι διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο σε αυτά τα γεγονότα.

Για περισσότερες πληροφορίες, παρακολουθήστε τον Gutjahr να μιλά στο hub.berlin: www.youtube.com/watch?v=YolPxLQx_zo.

Ένας άλλος τρόπος χρήσης του όρου «ψευδείς ειδήσεις» συνδέεται με την κατασκευή ειδήσεων. Αυτό σημαίνει την παραγωγή «άρθρων που δεν έχουν τεκμηριωμένη βάση αλλά δημοσιεύονται σαν ειδησεογραφικά άρθρα για να δημιουργήσουν αίσθηση νομιμότητας» (Tandoc Jr., Lim και Ling 2018: 143). Ο σκοπός τους είναι να παραπληροφήσουν. Επιπλέον, πολλά άρθρα που είναι κατασκευασμένα στηρίζονται σε άλλες αναξιόπιστες πηγές. Με αυτόν τον τρόπο, ιστότοποι που είναι αφιερωμένοι στην κατασκευή πλαστών ειδήσεων είτε παρέχουν υπερσυνδέσμους ο ένας προς τον άλλο, αναδημοσιεύονται με χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης - ιδίως μέσω κύκλων φίλων και γνωριμιών ή λογαριασμών και ιστότοπων οπαδών - και στο τέλος εκλαμβάνονται ως νόμιμες πηγές ειδήσεων. Περαιτέρω αίσθηση γνησιότητας δημιουργείται μέσω της μίμησης της εμφάνισης ειδησεογραφικών ιστότοπων. Οι κατασκευασμένες ειδήσεις επωφελούνται από την κοινωνική ένταση και μπορούν να συντελέσουν σε περαιτέρω κοινωνική πόλωση (αυτόθι: 143).

Στη Wikipedia είναι διαθέσιμος ένας κατάλογος ιστότοπων «ψευδών ειδήσεων» που επικαιροποιείται τακτικά: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_fake_news_websites.

Ενώ η κατασκευή ειδήσεων μπορεί να έχει πολιτικά κίνητρα, η προπαγάνδα αποτελεί επίσης μορφή παραπληροφόρησης που δημιουργείται μέσω κάποιας πολιτικής οντότητας με σκοπό την άσκηση επιρροής στην κοινή γνώμη, πρωτίστως υπέρ των αντίστοιχων πολιτικών, προϊόντων ή σχεδίων (αυτόθι). 146). Η προπαγάνδα δεν είναι υποχρεωτικά συγκαλυμμένη. Μπορεί επίσης να είναι διαφανής (Reilly 2018: 141). Συχνά, καλλιεργείται το αίσθημα ότι ανήκουν κάπου δημιουργώντας εχθρότητα με άλλες ομάδες ή έθνη. Η προπαγάνδα δεν χρειάζεται ολοκληρωτικά κατασκευασμένες ιστορίες αλλά μπορεί να αποδώσει καρπούς με μονόπλευρες, συχνά υποκειμενικές εκθέσεις που κατηγοριοποιούνται ως αντικειμενικές πληροφορίες (Tandoc Jr., Lim και Ling 2018: 146). Για παράδειγμα, ο τηλεοπτικός σταθμός Russia Today, που λαμβάνει κρατική χρηματοδότηση και αναμεταδίδεται σε πολλές χώρες και πολλές γλώσσες, έχει επικριθεί ότι ακολουθεί προπαγανδιστική προσέγγιση (Shuster 2015).

Οι θεωρίες συνωμοσίας (όπως οι θεωρίες περί επίπεδης γης ή οι θεωρίες κατά του εμβολιασμού) επίσης θίγουν το ζήτημα των ψευδών ειδήσεων. Υποδουλίζοντας προκαταλήψεις και στερεότυπα, αναπαράγονται εδώ και καιρό και ακόμα κυκλοφορούν στο διαδίκτυο, προσεγγίζοντας μεγαλύτερο κοινό από ποτέ. Συχνά, οι ιστορίες των ψευδών ειδήσεων αξιοποιούν επίσης θεωρίες συνωμοσίας για να διαδώσουν το μίσος σε βάρος ορισμένων ομάδων ανθρώπων.

Δραστηριότητα (Ενδιάμεση)

Έρευνα

- ▶ Ποιες θεωρίες συνωμοσίας μπορείτε να σκεφτείτε εσείς και οι μαθητές σας;
- ▶ Ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους;
- ▶ Ποια είναι η πρόθεση πίσω από τις θεωρίες συνωμοσίας;
- ▶ Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι άνθρωποι πιστεύουν αυτές τις θεωρίες;

Μαζί με τους μαθητές σας καταρτίστε έναν κατάλογο με διαφορετικές θεωρίες συνωμοσίας και, εξετάζοντας μια από αυτές τις θεωρίες, αφήστε τους να πραγματοποιήσουν έρευνα και να απαντήσουν στις παραπάνω ερωτήσεις.

Μια άλλη μορφή παραπληροφόρησης πραγματοποιείται με την παραποίηση φωτογραφιών ή τη χειραγώγηση άλλων μέσων. Με την ψηφιοποίηση των μέσων, η παραποίηση φωτογραφιών, βίντεο ή ακουστικών αρχείων έχει καταστεί ευκολότερη. Ιδανικά, οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι τηρούν ορισμένους κώδικες δεοντολογίας κατά τη χρήση ή επεξεργασία φωτογραφιών, για παράδειγμα τον κώδικα δεοντολογίας του πρακτορείου Reuters για την παραποίηση φωτογραφιών. Ειδικότερα για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η εφαρμογή κανόνων για τη χρήση των μέσων είναι μια αναγκαιότητα (Tandoc Jr., Lim και Ling 2018: 144). Σε αυτό το πλαίσιο, οι βαθιά ψευδείς πληροφορίες (deepfakes) έχουν επίσης οδηγήσει σε συζητήσεις για τη δύναμη της οπτικοακουστικής παραπληροφόρησης.

Οι βαθιά ψευδείς πληροφορίες είναι:

«η μίμηση λόγου και εικόνας με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης με σκοπό τη δημιουργία εναλλακτικών πραγματικότητων, όπου κάποιος εμφανίζεται να λέει ή να κάνει πράγματα που δεν είπε ή δεν έκανε ποτέ». (Khalaf, 2018)

Ο ιστότοπος www.thispersondoesnotexist.com παρουσιάζει φωτογραφίες προσώπων. Όπως ήδη φανερώνει το όνομα του ιστότοπου, οι φωτογραφίες δεν είναι πραγματικές αλλά βασίζονται στη μηχανική μάθηση.

Ο ορισμός του όρου «ψευδείς ειδήσεις» σημαίνει επίσης συνεκτίμηση της οικονομικής πλευράς: παραπληροφόρηση με βάση το κέρδος. Η οικονομική διάσταση συχνά συμβαδίζει με άλλες μορφές παραπληροφόρησης όπως η χειραγώγηση για πολιτικούς λόγους, αλλά το πρωταρχικό κίνητρο είναι το οικονομικό κέρδος (Tandoc Jr., Lim και Ling 2018: 145ff.). Η κινδυνολογία είναι η πιο προβεβλημένη μορφή και χρησιμοποιεί εντυπωσιακές επικεφαλίδες για να προσελκύσει κόσμο σε εμπορικούς ιστότοπους οι οποίοι, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να είναι ειδησεογραφικοί ιστότοποι.

Παράλληλα με την έρευνα των Tandoc Jr., Lim και Ling (2018), ο Wardle (2017) παρέχει μια κατηγοριοποίηση των επτά ειδών παραπλάνησης. Καλύπτει τη χρήση των «πλαστών συνδέσεων» όπου «επικεφαλίδες, οπτικά στοιχεία ή λεζάντες δεν υποστηρίζουν το περιεχόμενο», το «πλαστό περιεχόμενο» όπου γνήσιες πληροφορίες αναδημοσιεύονται σε λανθασμένο πλαίσιο, την παραπλανητική χρήση πληροφοριών για «την παγίδευση θέματος ή ατόμου» και την παραποίηση εικόνων.

Πώς θα προκρίνουμε έναν λειτουργικό ορισμό για το έργο και το εγχειρίδιο;

Το κοινό στοιχείο που μοιράζονται όλες αυτές οι μορφές παραπλάνησης και παραπληροφόρησης είναι η πρόθεσή τους να «χακάρουν την οικονομία της προσοχής» (Reilly, 2018: 143). Στο πλαίσιο του έργου Digital Resistance και στο παρόν εγχειρίδιο αναφερόμαστε στις «ψευδείς ειδήσεις» ως μια πρόκληση για τις δημοκρατικές κοινωνίες, είτε πρόκειται για την εσκεμμένη παραγωγή ψευδών ειδήσεων που θα ζημιώσουν ορισμένες ομάδες και θα υποδαυλίσουν προκαταλήψεις είτε για τη σκόπιμη δυσφήμιση δημοσιογράφων.

Υπό αυτή την έννοια, ακολουθούμε μια ευρεία προσέγγιση που λαμβάνει υπόψιν διαφορετικά είδη παραπληροφόρησης, τα οποία παρουσιάστηκαν παραπάνω, και φωτίζει τις επιπτώσεις τους για το πολιτικό γίνεσθαι και την κοινωνία στο σύνολό της.

Αυτή η ευρεία προσέγγιση για το θέμα των ψευδών ειδήσεων είναι χρήσιμη για την καθημερινή εργασία στην τάξη εφόσον προσφέρει πολλά σημεία επαφής για την εκπαίδευση στην ψηφιακή ιθαγένεια και τους 10 τομείς που έχει προσδιορίσει το Συμβούλιο της Ευρώπης (2018α), καθώς και την ενίσχυση των ικανοτήτων για τη δημοκρατική κουλτούρα (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018β).

Μηχανισμοί πίσω από την παραγωγή και τη διάδοση ψευδών ειδήσεων

Αφού εξετάσαμε την πολυπλοκότητα που συνδέεται με τον όρο «ψευδείς ειδήσεις» και περιγράψαμε πώς σκοπεύουμε να την αντιμετωπίσουμε στην αίθουσα διδασκαλίας, θα θέλαμε τώρα να εξετάσουμε τους μηχανισμούς πίσω από την παραγωγή και τη διάδοση ψευδών ειδήσεων και λοιπών μορφών παραπληροφόρησης. Αυτό σημαίνει ότι όχι απλώς μελετούμε το επίσημο περιεχόμενο, τις μορφές και τις στρατηγικές αλλά επίσης τα πλαίσια και τα περιβάλλοντα πληροφοριών στα οποία κυκλοφορούν στην ψηφιακή εποχή μας (Bounegru et al. 2018). Επομένως, παρατηρούμε τις μεταμορφώσεις που συντελούνται στο παγκόσμιο τοπίο των μέσων ενημέρωσης καθώς και τους οικονομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Επιπλέον, θέλουμε να διερευνήσουμε τις τεχνολογικές διαστάσεις του θέματος για να κατανοήσουμε καλύτερα το πώς καταναλώνουμε πληροφορίες.

Μεταβαλλόμενο τοπίο των μέσων

Το ενημερωτικό περιβάλλον στο οποίο δημιουργούνται και διαδίδονται οι ψευδείς ειδήσεις είναι ένα τοπίο μέσων που διέρχεται σημαντικές αλλαγές. Όπως παρατηρούν οι Wardle και Derakhshan: «Ενώ γνωρίζουμε ότι η παραπλάνηση δεν είναι καινούργιο φαινόμενο, η ανάδυση του διαδικτύου και της κοινωνικής τεχνολογίας έχει επιφέρει θεμελιώδεις αλλαγές στον τρόπο παραγωγής, κοινοποίησης και διανομής των πληροφοριών». (2017: 11) Με τη μετατόπιση από το παραδοσιακό δημοσιογραφικό μελάνι στη διαδικτυακή δημοσιογραφία, η ταχύτητα και ο όγκος διάδοσης των πληροφοριών έχουν αυξηθεί ραγδαία, οδηγώντας στην άνοδο ψηφιακών ειδησεογραφικών ιστότοπων που ανταγωνίζονται για αναγνώστες και την προσοδοφόρα προσοχή τους. Για να εξασφαλίσουν αναγνωστικό κοινό, οι εδραιωμένοι δημοσιογράφοι πρέπει να παράγουν έργο εντός όλο και πιο πιεστικών προθεσμιών, φθάνοντας να γράφουν ακόμα και αρκετά άρθρα την ημέρα (Reilly 2018: 144). Επιπλέον, καθώς οι πληροφορίες διαδίδονται αστραπιαία σε

πραγματικό χρόνο μεταξύ φίλων, οικογένειας και άλλων ατόμων που τείνουμε να εμπιστευόμαστε, κάθε πληροφορία έχει πολύ λιγότερες πιθανότητες να αμφισβητηθεί. Λόγω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η πάλαι ποτέ ιδιωτική κατανάλωση πληροφοριών έχει καταστεί δημόσια. Ταυτόχρονα, φθηνές αλλά προηγμένες τεχνολογίες επεξεργασίας και δημοσίευσης δίνουν τη δυνατότητα δημιουργίας και διανομής περιεχομένου στον καθένα (Wardle και Derakhshan, 2017: 12).

Δραστηριότητα

Συζήτηση

- ▶ Πού ενημερώνεστε για τις τελευταίες ειδήσεις;
- ▶ Πώς το διαδίκτυο έχει επηρεάσει τη δημοσιογραφία και τον τρόπο εργασίας των δημοσιογράφων;
- ▶ Το διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα στον καθένα να δημιουργεί ή να διανέμει περιεχόμενο. Ποια είναι τα υπέρ και τα κατά αυτής της ανάπτυξης;

Η διερεύνηση της κατανάλωσης ειδήσεων δείχνει ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν καταστεί μία από τις πιο σημαντικές πηγές ειδήσεων για τους χρήστες τους.

Σύμφωνα με μια τρέχουσα μελέτη, στην Αυστρία το 30% των ερωτηθέντων έχει πρόσβαση σε ειδήσεις στο Facebook έναντι 24% στη Γερμανία, 62% στην Ελλάδα, 51% στην Ιταλία και 69% στη Ρουμανία (Newman et al., 2018). Σύμφωνα με μια παρόμοια μελέτη, το 68% των Αμερικανών ενηλίκων δηλώνει ότι τουλάχιστον περιστασιακά ενημερώνεται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εκ των οποίων το 43% στο Facebook (Matsa και Shearer, 2018).

Ο Herrman (2016) υποστηρίζει ότι από τη σκοπιά του εκδότη, το Facebook κατέστη ο κυρίαρχος παράγοντας στη διανομή δημοφιλούς περιεχομένου και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατέστησαν ο μεσάζων ανάμεσα στους εκδότες και το κοινό τους. Παράλληλα, άλλες υπηρεσίες ανταλλαγής μηνυμάτων ή κανάλια μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως το Whatsapp ή το Instagram κέρδισαν επίσης έδαφος. Για έναν χρήστη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, πλέον η ίδια διεπαφή υποβάλλει σε επεξεργασία ένα τεράστιο εύρος πηγών. Από τη σκοπιά του δημοσιογράφου, πεδία έντασης αναδύθηκαν ανάμεσα στα καθιερωμένα πρότυπα και την τεχνολογία, καθώς και ανάμεσα στην εκδοτική αυτονομία και την αυξανόμενη επιρροή του κοινού και επηρέασαν την ποιότητα των πληροφοριών που παράγουν. Έχοντας να επικεντρωθούν ολοένα και περισσότερο στη διάδοση του περιεχομένου που παράγουν, οι δημοσιογράφοι έχουν περιέλθει στη θέση του εμπόρου του ίδιου τους του έργου και όχι του «θεματοφύλακα» (Tandoc Jr. και Vos 2016: 962ff.).

Αγορά ψηφιακών πληροφοριών

Για να επιβιώσουν σε αυτό το ανταγωνιστικό περιβάλλον, οι εδραιωμένοι πάροχοι ειδήσεων καθώς και οι ψηφιακοί ιστότοποι ειδησεογραφίας στηρίζονται στη μεγιστοποίηση της κυκλοφορίας που συνακόλουθα παράγει διαφημιστικά έσοδα (Ghosh και Scott, 2018: 3). Σε αυτόν τον «κλιμακούμενο ανταγωνισμό για αναγνώστες, οι ψηφιακοί ιστότοποι ειδησεογραφίας συγχέουν όλο και περισσότερο τη γραμμή ανάμεσα στο γεγονός και τη φαντασία» (Somaiya και Kaufman, 2013), δεδομένου ότι η δημοσίευση εντυπωσιακού, πολιτικού περιεχομένου, είτε έχει εξακριβωθεί είτε όχι, τραβά την προσοχή του κοινού τους και, αντίστοιχα, προσελκύει έσοδα.

Τα επαγγελματικά μέσα ενημέρωσης αντιμετωπίζουν διάφορες προκλήσεις που συνδέονται με το μεταβαλλόμενο τοπίο των μέσων ενημέρωσης όπως είναι οι φθίνουσες συνδρομές στην έντυπη έκδοσή τους, εφόσον καταναλώνουμε όλο και περισσότερες πληροφορίες στο διαδίκτυο. Επομένως, η διαφήμιση στους ιστότοπούς τους και ο στόχος προσέλκυσης μεγάλου αριθμού επισκεπτών στο διαδίκτυο αποκτούν ολοένα μεγαλύτερη σημασία, γεγονός που μπορεί να έχει αντίκτυπο στην ποιότητα και την αξιοπιστία:

«Η αλήθεια και η ορθότητα μετατρέπονται σε εμπόδιο στην πορεία για την εξασφάλιση όλο και περισσότερων προβολών σελίδας. Ίσως, το πιο ταιριαστό σύνθημα για την ακρίβεια στο ρεπορτάζ φαίνεται να είναι η φράση 'δημοσίευσε πρώτος, διόρθωσε αν είναι απαραίτητο'». (Reilly 2018: 144)

Αυτό θέτει ένα πρόβλημα εφόσον τείνουμε να θυμόμαστε τις πλαστές πληροφορίες που δημοσιεύτηκαν αρχικά, καλύτερα από τη διορθωμένη έκδοσή τους (Roßnagel et. al: 2017: 7).

Από την άλλη πλευρά, οι παγκόσμιες εταιρείες μέσων και τεχνολογίας όπως Facebook, Google και Twitter έχουν βρεθεί στο επίκεντρο ανησυχιών σχετικά με τον άνευ προηγουμένου έλεγχο που ασκούν στα δεδομένα των χρηστών τους. Η ενασχόλησή τους με «ψηφιακό περιεχόμενο - περιλαμβανομένων διαφημίσεων, like σελίδων, κλικ σε μεμονωμένα αποτελέσματα αναζήτησης ή αλληλεπιδράσεων με τροφοδοσία ειδήσεων - μπορεί να καταγραφεί και να ενταχθεί σε προφίλ δεδομένων συμπεριφοράς, τα οποία στη συνέχεια μπορούν να ενδυναμώσουν αυτές τις εταιρείες για να απευθυνθούν σε μεμονωμένους χρήστες με

το περιεχόμενο και τις διαφημίσεις που τους ταιριάζουν καλύτερα» (Ghosh και Scott, 2018: 6). Οι πρακτικές πίσω από την αλγοριθμική προσαρμογή και την εξατομίκευση για πιο αποτελεσματική στόχευση διαφημίσεων εδώ και καιρό έχουν καταστεί κοινός τόπος στο πεδίο της ψηφιακής εμπορικής προώθησης, αλλά η εκμετάλλευση αυτών των τεχνολογιών για τη διεξαγωγή πολιτικών εκστρατειών μόλις πρόσφατα κατέστη το επίκεντρο για την κάλυψη στα καθιερωμένα μέσα και την προσεκτική εξέταση του κοινού (αυτόθι: 2).

Από πού πηγάζουν οι ψευδείς ειδήσεις;

Προκειμένου να αναλύσουν παραδείγματα των όσων αποκαλούν «πληροφοριακή αταξία», οι Wardle και Derakhshan προτείνουν τη διερεύνηση τριών βασικών στοιχείων: των συντελεστών που δημιουργούν, παράγουν και διανέμουν το μήνυμα, των χαρακτηριστικών του ίδιου του μηνύματος και του ερμηνευτή που λαμβάνει το μήνυμα (2017: 22).

Ένας αυξανόμενος αριθμός συντελεστών διαμορφώνει τη μετατόπιση στο περιβάλλον των πληροφοριών. Καθώς η ψηφιακή μεταμόρφωση της αγοράς επηρέασε την ποιότητα των ειδήσεων και η γραμμή ανάμεσα στο γεγονός και τη φαντασία κατέστη ολοένα πιο δυσδιάκριτη (Somaiya και Kaufman, 2013), πολλοί νέοι παράγοντες εισήλθαν στο πεδίο. Για να δοθεί μια διεξοδική εικόνα των δυνάμεων που υπεισέρχονται, χρειάζεται να εξετάσουμε πιο προσεκτικά τα συγκεκριμένα κίνητρα και ερεθίσματα για την αναδημοσίευση κατασκευασμένων άρθρων, παραποιημένων φωτογραφιών ή «εναλλακτικών γεγονότων».

Ένα κομβικό κίνητρο για την εξάπλωση πλαστών πληροφοριών είναι οικονομικό, καθώς οι ιστότοποι με «ψευδείς ειδήσεις» που διαθέτουν πολιτικό, συναισθηματικό περιεχόμενο κερδίζουν χρήματα από τις διαφημίσεις. Συνήθως, οι συντελεστές της παραπληροφόρησης έχουν συγκεκριμένο κοινό κατά νου και συχνά προβάλλουν σκόπιμα διαφορές και σημεία διχασμού, είτε πρόκειται για υποστηρικτές διαφορετικών πολιτικών κομμάτων, εθνικοτήτων, θρησκευτικών ομάδων είτε για κοινωνικοοικονομικές τάξεις (Wardle και Derakhshan 2017: 41).

Ο μαθητής από τη Veles

Το 2016 αποκαλύφθηκε ότι ένας μαθητής λυκείου από την πόλη Veles της Βόρειας Μακεδονίας είχε δημιουργήσει ένα δίκτυο ιστότοπων υπέρ του Τραμπ, διαδίδοντας πλαστές πληροφορίες την περίοδο πριν από εκλογή προέδρου στις ΗΠΑ. Πολλά από αυτά τα σκανδαλοθηρικά άρθρα αναδημοσιεύτηκαν ευρέως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και αντιγράφηκαν από μέσα της δεξιάς, αποφέροντας στον μαθητή 16.000 δολάρια από τις διαφημίσεις μόνο για έναν ιστότοπο. Σε μια συνέντευξη, ο μαθητής δήλωσε ότι η απόφασή του να προτιμήσει τον Τραμπ βασίστηκε σε αμιγώς οικονομικά κριτήρια, δεδομένου ότι ήταν πιο πιθανό οι υποστηρικτές του να αναδημοσιεύσουν τις κατασκευασμένες ιστορίες, αποφέροντάς του περισσότερα έσοδα από διαφημίσεις (Subramanian, 2017).

Οι Wardle και Derakhshan επισημαίνουν ότι: «οι ιστότοποι κατασκευασμένων ειδήσεων» που δημιουργήθηκαν αποκλειστικά με σκοπό το κέρδος υπάρχουν εδώ και χρόνια (...). Ωστόσο, οι εκλογές στις ΗΠΑ ανέδειξαν το πώς πολλοί από αυτούς τους ιστότοπους βρίσκονται σε διαφορετικές χώρες, έχοντας όμως ως στόχο το κοινό των ΗΠΑ» (2017: 35), όπου αυτό το περιεχόμενο εξαπλώθηκε γρήγορα και τελικά επηρέασε την πραγματική πολιτική ζωή.

Για περισσότερες πληροφορίες, παρακολουθήστε αυτό το κλιπ από το κανάλι NBC News: www.youtube.com/watch?v=gOiHISYA03I.

Ένα σημαντικό παράδειγμα που καταδεικνύει πώς τα εσωτερικά γρανάζια των επιχειρήσεων διαδικτυακών μέσων μπορούν να διαμορφώσουν τον πολιτικό λόγο είναι η εκστρατεία παραπληροφόρησης που υποστηρίχθηκε από τους Ρώσους και παρενέβη στις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ το 2016. Το Facebook αναγκάστηκε να αποκαλύψει ότι είχε πουλήσει διαφημίσεις αξίας άνω των 100.000 δολαρίων σε μια ρωσική εταιρεία που πιθανολογείται ότι διατηρεί στενούς δεσμούς με το Κρεμλίνο (Goel και Shane 2017). Η εκστρατεία προσέγγισε εκατομμύρια χρήστες στις ΗΠΑ. Τον Μάιο του 2018, τα μέλη της Επιτροπής Πληροφοριών της Βουλής που ανήκαν στο κόμμα των Δημοκρατικών δημοσίευσαν περισσότερες από 3.500 από αυτές τις διαφημίσεις στο Facebook.⁴ Ακόμα περισσότερες διαφημίσεις και αναρτήσεις είχαν παρουσιαστεί στο Instagram (Martineau 2018). Το περιεχόμενο καθιστά σαφές ότι χρησιμοποιήθηκαν τrol και αυτοματοποιημένα bot για να υπονομεύσουν τη δημόσια συζήτηση για πολιτικά θέματα όπως η μετανάστευση και ο έλεγχος των όπλων με πλαστά και παραπλανητικά άρθρα, μιμίδια (memes) και διαφημίσεις (McCarthy, 2017). Το αρχείο⁵ όχι μόνο προβάλλει το δημοσιευμένο οπτικό υλικό αλλά επίσης τον αριθμό κλικ και την κατηγοριοποίηση κάθε διαφήμισης που συνδέεται με τα δεδομένα χρήστη, παρέχοντας εμπει-

⁴ Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://democrats-intelligence.house.gov/social-media-content/social-media-advertisements.htm>, προσπελάστηκε στις 10 Νοεμβρίου 2019.

⁵ Το αρχείο είναι διαθέσιμο εδώ: <https://intelligence.house.gov/social-media-content/social-media-advertisements.htm>, προσπελάστηκε στις 27 Οκτωβρίου 2019.

ριστατωμένα στοιχεία για τις πρακτικές των στοχευμένων διαφημίσεων που έχουν επίσης αναπτυχθεί με αυξανόμενη συχνότητα σε όλη την Ευρώπη για την άσκηση επιρροής στις εκλογές (Wong, 2018).

Πώς ταξιδεύουν οι ψευδείς ειδήσεις;

Ο αντίκτυπος των αλγόριθμων στη διάδοση ειδήσεων έχει επισημανθεί από πολλούς ερευνητές και υπό το πρίσμα των πρόσφατων πολιτικών εκστρατειών παραπληροφόρησης έχει καλυφθεί εκτενώς από τα μέσα ενημέρωσης.

Προκειμένου να φιλτράρουν και να οργανώσουν τον τεράστιο όγκο διαθέσιμων πληροφοριών, οι μηχανές αναζήτησης και τα κοινωνικά δίκτυα ανέπτυξαν στρατηγικές για τη μείωση του περιεχομένου. Καταγράφοντας τις διαδικτυακές δραστηριότητες των χρηστών τους, αποκτούν τη δυνατότητα συλλογής δεδομένων για προσωπικές προτιμήσεις, ενδιαφέροντα και αντιλήψεις για να παραδώσουν στη συνέχεια εξαιρετικά προσαρμοσμένο περιεχόμενο σε κάθε καταναλωτή με τη βοήθεια τεχνολογιών αλγορίθμων.

Επομένως, οι διαφημιστές αγοράζουν διαφημιστικό χώρο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για να προωθήσουν το περιεχόμενό τους. Αυτοματοποιημένα εργαλεία τους επιτρέπουν να αναπτύξουν και να βελτιστοποιήσουν την προβολή και εμβέλεια των εκστρατειών τους, οι οποίες είναι προσαρμοσμένες στις προτιμήσεις των ομάδων-στόχων (Ghosh και Scott, 2018: 14). «Σε αυτή την αγορά, όλοι οι διαφημιστές είναι ουσιαστικά ίδιοι, είτε προωθούν προϊόντα λιανεμπορίου, ρεπορτάζ, πολιτικούς υποψηφίους είτε παραπληροφόρηση». (αυτόθι: 3)

Δραστηριότητα

Έρευνα χρονολογίου:

- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές σας να σκεφτούν παραδείγματα στα οποία έχουν παρατηρήσει τη χρήση αλγορίθμων στην καθημερινή τους ζωή.
- ▶ Οποιοσδήποτε έχει χρησιμοποιήσει εφαρμογές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή σε ιστότοπους έχει έρθει αντιμέτωπος με τις στοχευμένες διαφημίσεις. Επομένως, και οι μαθητές σας θα έχουν διαφημίσεις στο δικό τους χρονολόγιο που βασίζονται σε αλγόριθμους.
- ▶ Ζητήστε τους να βρουν παραδείγματα στο χρονολόγιο τους ή ιστορίες στο Instagram. Τους φαίνονται ενδιαφέρουσες οι διαφημίσεις; Υπάρχει κάτι απροσδόκητο σε αυτές;
- ▶ Αυτή η έρευνα μπορεί επίσης να είναι μια συνεχής δραστηριότητα, στο πλαίσιο της οποίας οι μαθητές μπορούν να τεκμηριώνουν τις διαφημίσεις που τους παρουσιάζονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Έχουν υπάρξει αλλαγές ως προς τις διαφημίσεις που τους παρουσιάζονται; Όπως και αν έχουν τα πράγματα, μπορούν να πουν γιατί;
- ▶ Επιπλέον, μπορείτε να συγκρίνετε την πρώτη σελίδα στο YouTube δύο διαφορετικών μαθητών και να αναλύσετε τις διαφορές.

Αυτή η ολοένα πιο εξατομικευμένη διανομή πληροφοριών καταλήγει σε ένα κύκλωμα ανταλλαγής πληροφοριών που συχνά αποκαλείται «αίθουσα ηχούς» ή «φούσκα φίλτρων» και κατηγορείται ότι προωθεί τον «αυτοδιαχωρισμό σε ομάδες ομοϊδεατών» (Deb et al., 2017: 6), καθώς οι χρήστες τείνουν να αλληλεπιδρούν με άτομα ίδιων αντιλήψεων και να στρέφονται σε περιεχόμενο που αντιστοιχεί στη δική τους κοσμοθεωρία (Herrman 2016). Είναι πιο πιθανό ότι οι χρήστες θα δουν ό,τι αναδημοσιεύουν οι φίλοι τους, τα μέλη της οικογένειάς τους και άλλα άτομα εμπιστοσύνης και, συνεπώς, τείνουν να πιστεύουν στην οικειότητα και όχι στην ακρίβεια (Deb et al, 2017: 6). Αυτό το στοιχείο επισημαίνεται σε μια μελέτη του American Press Institute (2017), η οποία καταδεικνύει ότι οι ειδήσεις τις οποίες εμπιστεύονται οι Αμερικανοί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθορίζονται λιγότερο από το άτομο που δημιούργησε το περιεχόμενο και περισσότερο από αυτόν που το αναδημοσίευσε. Οι Wardle και Derakhshan (2017: 46) επισημαίνουν ότι «η επανάληψη είναι μια από τις πιο αποτελεσματικές τεχνικές για να αποδεχτούν τελικά οι άνθρωποι την παραπλάνηση και την παραπληροφόρηση», καθώς δημιουργεί μια αίσθηση οικειότητας και υποδηλώνει δημοφιλία. Αυτές οι στρατηγικές επιτείνονται με τη χρήση των κοινωνικών bot.

Τα κοινωνικά bot είναι εφαρμογές λογισμικού που αυτόματα κάνουν like ή αναδημοσιεύουν περιεχόμενο σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης σε πολύ υψηλότερο ρυθμό απ' ό,τι θα μπορούσαν οι άνθρωποι, ή αυτόματα δημιουργούν σχόλια και μηνύματα.

Επιπλέον, οι γνωστικές προκαταλήψεις στο μυαλό των ερμηνευτών συμβάλλουν σημαντικά στην αυξημένη διάδοση πλαστών ειδήσεων (Martens et al. 2018: 43) και συντελούν στη διατήρηση μιας ατμόσφαιρας σύγχυσης και ανταγωνιστικής πραγματικότητας (Deb et al. 2017: 8). Για παράδειγμα, η συζήτηση σε σχέση με τον όρο «προκατάληψη επιβεβαίωσης» διερευνά τον λόγο για τον οποίο οι άνθρωποι εμμένουν σε ψευδείς πεποιθήσεις αφού υιοθετήσουν κάποια θέση και γιατί είναι τόσο δύσκολο να αλλάξουν γνώμη. Ψυχολογική έρευνα έχει δείξει ότι η προκατάληψη αυτή είναι ριζωμένη σε κατευθυνόμενες προϋπάρχουσες

σες πεποιθήσεις οι οποίες επιζητούν πληροφορίες που ενισχύουν τις προτιμήσεις και τις προηγούμενες αντιλήψεις. Παρατηρείται συχνά σε τομείς που διεγείρουν το συναίσθημα, όπως η πολιτική και η ατομική ή κοινωνική ταυτότητα (Martens et al. 2018: 34). Περισσότερες πληροφορίες για τη συμπεριφορά που βασίζεται στις προκαταλήψεις και έχει επίσης σημασία για τη διδασκαλία του θέματος στην τάξη είναι διαθέσιμες στο επόμενο κεφάλαιο του παρόντος εγχειριδίου.

Δραστηριότητα

Βρείτε τα bot

- ▶ Κάντε μια σύντομη παρουσίαση του όρου «κοινωνικό bot».
- ▶ Συζητήστε με τους μαθητές σας αν έχουν ήδη συναντήσει κοινωνικά bot στο διαδίκτυο και καταγράψτε παραδείγματα στον πίνακα.
- ▶ Αφήστε τους μαθητές να κάνουν έρευνα στο διαδίκτυο και να βρουν πρόσθετα παραδείγματα.
- ▶ Συζητήστε τα παραδείγματα που έχουν βρει. Πότε μπορούν να φανούν χρήσιμα και πότε προβληματικά τα κοινωνικά bot;
- ▶ Παρακολουθήστε ένα σύντομο βίντεο μαζί με τους μαθητές σας για να συνοψίσετε τα κύρια σημεία: «Social bots explained: how do social bots work?» www.youtube.com/watch?v=G0skVFvn5sk.

Διερευνώντας εξακριβωμένα αληθινά και ψευδή ρεπορτάζ που διαδόθηκαν μέσω Twitter από το 2006 έως το 2017, οι ερευνητές έχουν δείξει ότι οι ψευδείς ειδήσεις ταξιδεύουν έξι φορές ταχύτερα και πιο μακριά στους ιστότοπους των μέσων κοινωνικής δικτύωσης: «τα ψέματα διαδίδονται αισθητά πιο μακριά, πιο γρήγορα, σε μεγαλύτερο βάθος και εύρος από την αλήθεια σε όλες τις κατηγορίες πληροφοριών» (Vosoughi, Roy και Aral 2018: 1). Μια σημαντική επίπτωση της αυξημένης εξάπλωσης της παραπληροφόρησης είναι το υψηλό επίπεδο δυσπιστίας και σύγχυσης που νιώθει το κοινό.

Πιο προσεκτική εξέταση της οπτικής παραπλάνησης

Ο δυνητικός αντίκτυπος των λεγόμενων ψευδών ειδήσεων στο πολιτικό κλίμα και, τελικά, στη δημοκρατία, ενισχύεται από τη χρήση εικόνων, βίντεο, διαγραμμάτων και συναφών στοιχείων καθώς εκλαμβάνονται ως αξιόπιστες πηγές και, υπό αυτή την έννοια, λειτουργούν ως εργαλείο που ενισχύει τη νομιμότητα. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε πιο προσεκτικά τα οπτικά γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες εκστρατείες παραπληροφόρησης.

Οι πλαστοί ιστότοποι που διαδίδουν αμφίβολες πληροφορίες είναι ένα προφανές σημείο εκκίνησης. Από την άποψη του απόλυτου όγκου προβολών και κλικ, διαδραμάτισαν μείζονα ρόλο στις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ το 2016, χρησιμοποιώντας εντυπωσιακά πρωτοσέλιδα που ενισχύθηκαν από τους αλγόριθμους των μηχανών αναζήτησης που τραβούν την προσοχή και από τα κανάλια των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Σύμφωνα με τους Allcott και Gentzkow: «Από τα γνωστά πλαστά ρεπορτάζ που εμφανίστηκαν το τρίμηνο πριν από τις εκλογές, αυτά που ευνοούσαν τον Τραμπ αναδημοσιεύθηκαν συνολικά 30 εκατομμύρια φορές στο Facebook ενώ όσα ευνοούσαν την Κλίντον αναδημοσιεύθηκαν 8 εκατομμύρια φορές» (2017: 2).

Τυποσφετερισμός

Άρθρα που εμφανίστηκαν σε τροφοδοσίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης οδήγησαν σε ιστότοπους που ονομάζονταν, μεταξύ άλλων, ABCnews.com.co, Bloomberg.ma, Breaking-CNN.com, cnn-trending.com, Fox-news24.com, NBCNews.com.co και washingtonpost.com.co. Αυτό το φαινόμενο αποκαλείται τυποσφετερισμός και χαρακτηρίζεται από την καταχώριση και χρήση παραλλαγών δημοφιλών ιστοχώρων με ορθογραφικά λάθη (Giles 2010).

Αρχικά, ο τυποσφετερισμός εφαρμοζόταν πρωτίστως για την παραγωγή διαφημιστικών εσόδων από τα τυπογραφικά λάθη αλλά επανεμφάνιστηκε στο πλαίσιο των ψευδών ειδήσεων ως μηχανισμός που δείχνει πιο αξιόπιστη την πηγή των κατασκευασμένων πληροφοριών, ιδίως με τη χρήση διευθύνσεων URL που φαίνεται να ανήκουν σε καταξιωμένη επωνυμία μέσω ενημέρωσης. Αυτή η τεχνική είναι ευρέως διαδεδομένη σε παράγοντες που διασπείρουν την παραπληροφόρηση για να επηρεάσουν το πολιτικό σκηνικό και χρησιμοποιήθηκε επίσης από τον έφηβο επιχειρηματία από τη Veles της Βόρειας Μακεδονίας που αναφέρθηκε παραπάνω (Subramanian, 2017). Ωστόσο, αυτοί οι ιστότοποι συχνά προχωρούν πολύ περισσότερο στην προσπάθειά τους να εξαπατήσουν τους αναγνώστες και να προωθήσουν την ατζέντα τους.

Παρότι πολλές από αυτές τις ιστοσελίδες είναι παροδικές, ορισμένες από τις προαναφερόμενες διευθύνσεις URL έχουν οδηγήσει σε ολοκληρωτική απομίμηση καταξιωμένων επωνυμιών μέσω ενημέρωσης καθώς παρουσιάζονται ως παρόμοιοι αλλά λιγότερο γνωστοί ιστότοποι ή ακόμα και αντιγράφοντας το αρχικό σχέδιο, μέχρι και το εταιρικό λογότυπο και τη γραμματοσειρά. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα προς αυτή την

κατεύθυνση είναι το *The Denver Guardian*, παράδειγμα ενός απολύτως πλαστού εντύπου στο web που αυτοδιαφημιζόταν ως η παλαιότερη εφημερίδα του Denver και ανάρτησε μια ιστορία με τίτλο: «Νεκρός βρέθηκε πράκτορας του FBI ύποπτος για τη διαρροή των email της Χίλαρυ σε προφανή φόνο-αυτοκτονία», τρεις ημέρες πριν από τις προεδρικές εκλογές στις ΗΠΑ. Το άρθρο ισχυριζόταν ότι η Χίλαρυ Κλίντον είχε κανονίσει είχε κανονίσει τη διπλή δολοφονία ενός πράκτορα του FBI και της συζύγου του, παρότι κανένα από τα δύο υποτιθέμενα θύματα δεν ήταν υπαρκτό πρόσωπο. Η ιστορία αυτή θα μπορούσε να έχει καταρριφθεί με ελάχιστο έλεγχο γεγονότων, αλλά αντιθέτως αναδημοσιεύθηκε 560.000 φορές στο Facebook, όπου εκατομμύρια ψηφοφόροι πιθανόν εκτέθηκαν σε αυτή, λίγες μόλις μέρες πριν τις εκλογές (Romano, 2016). Αυτή η απάτη μεγαλοποιήθηκε υπερβολικά από την εμφάνιση του σχετικού ιστότοπου που χρησιμοποιούσε απατηλή ονομασία και ένα σχέδιο που θύμιζε πολύ τη βρετανική εφημερίδα *The Guardian*.

The screenshot shows the Denver Guardian website interface. At the top, there is a navigation bar with links for PRIVACY, CAREERS, ADVERTISING, and SUBMIT YOUR NEWS, along with social media icons for Facebook, Google+, and Twitter. The main header features the 'denverguardian' logo and a promotional banner for Jet.com. Below the header is a secondary navigation bar with links for HOME, LOCAL, NATIONAL, OBITUARIES, HOROSCOPES, CONTACT, and ABOUT. The main content area displays a 'NATIONAL' category tag and a large headline: 'FBI AGENT SUSPECTED IN HILLARY EMAIL LEAKS FOUND DEAD IN APPARENT MURDER-SUICIDE'. Below the headline, it indicates the article is by 'DG STAFF' and provides social sharing options. A large photograph shows a crime scene at night with police officers and a bright light source. Below the photo, a caption reads: 'Walkerville, MD - An FBI agent believed to be responsible for the latest email leaks "pertinent to the investigation" into Hillary Clinton's private email server while she was Secretary of State, was found dead in an apparent murder-suicide early Saturday morning, according to police.' To the right of the article is a 'SUBSCRIBE' section with a text input field for an email address and a 'SUBSCRIBE' button. Below the article is a 'BREAKING: PRESIDENT OBAMA TO ISSUE HILLARY A "BLANKET PARDON" TO AVOID FUTURE PROSECUTION' headline. At the bottom of the article area is a Grammarly advertisement with the text: 'Be the best writer in your office. Grammarly is your secret weapon. Shhh...we won't tell anyone. Get Grammarly. It's free.' To the right of the article is a 'WEATHER' section showing a 4-day forecast: Saturday Clear (0%), Sunday Partly Cloudy (0%), Monday Clear (0%), and Tuesday Clear (0%).

Στιγμιότυπο οθόνης του ιστότοπου denverguardian.com, όπως προσπελάστηκε μέσω του ψηφιακού αρχείου Wayback Machine (<https://archive.org/web>).

WELCOME ABOUT US

Denver Guardian is Denver's oldest news source and one of the longest running daily newspapers published in the United States. With a focus on local content, the Guardian thrives to maintain a non-partisan newsroom making our content the most reliable source available in print and across the web.

SERVICES

Subscription Services
Digital Edition
Calendar
Online Features

Στιγμιότυπο οθόνης του ιστότοπου denverguardian.com, όπως προσπελάστηκε μέσω του ψηφιακού αρχείου Wayback Machine(<https://archive.org/web>).

Οι ιστότοποι ψευδών ειδήσεων, όπως το παραπάνω παράδειγμα, ενσωματώνουν στοιχεία όπως την πρόγνωση καιρού, μια ψεύτικη ενότητα «Σχετικά με εμάς» ή υπηρεσίες εγγραφής για να καμουφλαριστούν.

Οι συζητήσεις για τις ψευδείς ειδήσεις περιστρέφονται κυρίως γύρω από τη γραπτή γλώσσα, αλλά η βασισμένη στην εικόνα επικοινωνία είναι ένα αδιάκοπα εξελισσόμενο και σημαντικό κομμάτι του μενού της καθημερινής μας ενημέρωσης. Οι μορφές της οπτικής επικοινωνίας όπως φωτογραφίες, βίντεο αλλά και γραφικά ή η οπτική απεικόνιση δεδομένων αποτελούν ένα πανταχού παρόν κομμάτι της τροφοδοσίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσής μας ή των ειδησεογραφικών ιστοσελίδων. Όμως, καταφέρνουμε να ερμηνεύσουμε αυτά τα οπτικά στοιχεία;

Δραστηριότητα

Συζήτηση

- ▶ Έχετε συναντήσει ποτέ παραποιημένο οπτικό υλικό όπως φωτογραφίες ή βίντεο;
- ▶ Σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε αυτό το περιεχόμενο;
- ▶ Μπορέσατε να το εντοπίσετε αμέσως;
- ▶ Πώς μπορείτε να αντιληφθείτε την παραποίηση φωτογραφιών ή βίντεο;

Συχνά, η παραπληροφόρηση αξιοποιεί εικόνες ή βίντεο εκτός συγκεκριμένου πλαισίου, όπως μπορεί να διαπιστωθεί από το παράδειγμα του επόμενου κεφαλαίου. Σε αυτή την περίπτωση, μια εικόνα που υποτίθεται ότι δείχνει ένα λιμάνι της Λιβύης με μετανάστες που περιμένουν να αποπλεύσουν για την Ευρώπη και αργότερα αποδείχθηκε ότι ήταν φωτογραφία από συναυλία των Pink Floyd στη Βενετία το 1989, αναδημοσιεύθηκε χιλιάδες φορές, πυροδοτώντας συναισθήματα κατά των μεταναστών.

Παρατηρείται επίσης η θλιβερή τάση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, στον απόηχο τραυματικών συμβάντων, όπως μαζικοί πυροβολισμοί ή τρομοκρατικές επιθέσεις, να αναδημοσιεύονται ευρέως πλαστογραφημένες εικόνες ή ενταγμένες σε άλλο πλαίσιο εικόνες υποτιθέμενων θυμάτων, αγνοούμενων ή πιθανών ενόχων, προκειμένου να εκμεταλλευτούν τη δημοφιλία λέξεων ή ετικετών της μόδας (Bell 2017). Αυτή η προσέγγιση αποδείχθηκε αρκετά αποτελεσματική, σπέρνοντας τη σύγχυση και την αβεβαιότητα, και χρησιμοποιείται συχνά για χιουμοριστικούς σκοπούς, να τραβήξει την προσοχή ή να παρουσιάσει θεωρίες συνωμοσίας.

Ακόμα και σε λιγότερο συναισθηματικό πλαίσιο, δεν τα καταφέρνουμε πολύ καλά στην αντιμετώπιση των πλαστών φωτογραφιών. Σύμφωνα με μια μελέτη του 2017, μόνο το 60% των ερωτηθέντων μπόρεσε να αναγνωρίσει παραποιημένες φωτογραφίες πραγματικών σκηνών. Ένας ακόμα χαμηλότερος αριθμός, μόλις 45%, ήταν σε θέση να εντοπίσει την αλλοίωση, ακόμα και όταν έμαθαν ότι η εικόνα είχε παραποιηθεί. Στη συνέχεια της μελέτης, διατυπώνεται η άποψη ότι οι εικόνες ασκούν ισχυρή επίδραση στις αναμνήσεις μας και, συνεπώς, καταλήγει στο εξής: «εάν οι άνθρωποι δεν μπορούν να εντοπίσουν τη διαφορά ανάμεσα στην πραγματικότητα και τις πλαστές λεπτομέρειες στις φωτογραφίες, οι παραποιήσεις θα μπορούσαν να αλλοιώσουν συχνά αυτά που πιστεύουμε και θυμόμαστε» (Nightingale, Wade και Watson 2017). Αυτές οι διαπιστώσεις έχουν μεγάλη βαρύτητα σε έναν κόσμο όπου όλοι όσοι διαθέτουν ένα smartphone ή ένα φθηνό λογισμικό επεξεργασίας φωτογραφιών μπορούν να εκμεταλλευτούν αυτά τα θέματα.

Μιμίδια – κάτι παραπάνω από χιουμοριστικές παρατηρήσεις

Τα βασισμένα στην εικόνα μιμίδια (meme) πιθανότατα ασκούν ακόμα μεγαλύτερη επιρροή. Όπως επισημαίνει ο Bounegru κ.ά.: «το επιτυχημένο, υπερκομματικό περιεχόμενο, η παραπλάνηση, η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα δεν δείχνουν και δεν μοιάζουν πάντα με σελίδες ειδήσεων με τον οικείο συνδυασμό επικεφαλίδων, εικόνων και κειμένου που βλέπουμε σε ιστοσελίδες όπως το BBC, το CNN και αναρίθμητα άλλα πρακτορεία. Στην πραγματικότητα, εικόνες και πιο συγκεκριμένα βασισμένα στην εικόνα μιμίδια, κυκλοφορούν εξίσου καλά (ή ακόμα και καλύτερα) στα οικοσυστήματα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης» (2017: 128).

Ο όρος «μιμίδιο», που επινοήθηκε από τον εξελικτικό βιολόγο Richard Dawkins το 1976, αρχικά περιέγραφε μικρές μονάδες πολιτισμικής μεταβίβασης από πρόσωπο σε πρόσωπο μέσω της μίμησης (Shifman, 2014: 2).

Όταν μιλάμε για μιμίδια σήμερα, πιθανότατα μας έρχονται στο μυαλό εικόνες με ισχυρά μηνύματα, συνήθως τυπωμένα πάνω από την εικόνα με έντονη, λευκή γραμματοσειρά και όλα τα γράμματα κεφαλαία. Οι εικόνες που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία μιμιδίων είναι κατά κύριο λόγο προϊόν οικειοποίησης, χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν κανόνες για πνευματικά δικαιώματα, από ταινίες, τηλεοπτικές εκπομπές, συστήματα τροφοδοσίας ιδιωτικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή πρακτορεία ειδήσεων και, στη συνέχεια, εντάσσονται σε διαφορετικό πλαίσιο για να διαδώσουν συγκεκριμένα μηνύματα σε όλο το διαδίκτυο.

Ο Shifman (αυτόθι: 14) τα περιγράφει «ως (μετα)μοντέρνα λαϊκή παράδοση, στην οποία οικοδομούνται κοινά πρότυπα και αξίες». Αρχικά, τα μιμίδια χρησιμοποιούνταν κατά κύριο λόγο για την εξάπλωση αστειών, αλλά πρόσφατα το αστείο έγινε έντονα πολιτικό. Τα μιμίδια άρχισαν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις δημοκρατικές διαδικασίες και τις πολιτικές συζητήσεις ανά τον κόσμο, από τις εκλογές στις ΗΠΑ και την άνοδο των λαϊκίστικων κινήσεων στην Ευρώπη έως το Brexit (Guy 2017). Ένας μείζων λόγος για την αποτελεσματικότητα των μιμιδίων παραμένει σε μεγάλο βαθμό το εγγενές χιούμορ τους. Η αποστασιοποιημένη ειρωνεία, τα εσωτερικά αστεία, οι πολυεπίπεδες πολιτιστικές αναφορές και τα διακειμενικά χαρακτηριστικά συντένιαν στη διάδοση του μιμιδίου ως εργαλείου επικοινωνίας. Ενώ αρχικά τα μιμίδια ήταν ένας τρόπος αλληλεπίδρασης που εξαπλώθηκε στα διάφορα ηλεκτρονικά φόρουμ συζήτησης, αργότερα τα σφετερίστηκαν πολιτικές και ακραίες πολιτικές απόψεις. Η άνοδος της επονομαζόμενης εναλλακτικής δεξιάς (alt-right) στις ΗΠΑ, ενός ξενο-

φοβικού, ριζοσπαστικού, δεξιού κινήματος, κατέστη δυνατή μόνο επειδή δεν διέδωσαν την ιδεολογία τους ως βαρετή πολιτική συνθήκη αλλά χρησιμοποίησαν μιμίδια και δημοφιλή κανάλια μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Με αυτόν τον τρόπο, συνέδεσαν τις ιδέες τους με το κυρίαρχο ρεύμα και τις έκαναν ελκυστικές στους νέους (Nagle, 2017). Αυτή η ανάπτυξη αποτυπώνεται στην Ευρώπη με το ταυτοτικό κίνημα που χρησιμοποιεί παρόμοια εργαλεία. Τα μηνύματα που εμπεριέχονται στα μιμίδια συχνά είναι διφορούμενα ως προς τη σοβαρότητά τους. Παρόλ' αυτά, προβάλλονται και αναδημοσιεύονται από εκατομμύρια ανθρώπους και, συνεπώς, έχουν τεράστια δύναμη να διασπείρουν ύπουλα μηνύματα.

Όπως περιγράφεται στο τελευταίο κεφάλαιο, αυτή η πρακτική απεικόνισης εργαλειοποιήθηκε και χρησιμοποιήθηκε από πληρωμένα τρολ που πιθανολογείται ότι είχαν στενούς δεσμούς με το Κρεμλίνο για να παρέμβουν στις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ το 2016. Κατά την προεκλογική περίοδο, επιλέχτηκαν διχαστικά κοινωνικά θέματα και στο προσκήνιο εμφανίστηκαν επιχειρήματα που υποστήριζαν σθεναρά και ταυτόχρονα αντέκρουαν ευθέως τις ίδιες απόψεις. Ώθηση στα παραπάνω έδωσε η χρήση μιμιδίων που εξάπλωσαν τα μηνύματα στα συστήματα τροφοδοσίας μέσω κοινωνικής δικτύωσης ατόμων που ήταν δυνητικά δεκτικά στο περιεχόμενό τους.

Ο ρόλος των αλγόριθμων στην οπτικοακουστική χειραγώγηση

Όπως συζητήθηκε παραπάνω, οι αλγόριθμοι διαδραματίζουν μείζονα ρόλο στην οργάνωση, ταξινόμηση και προσαρμογή των πληροφοριών που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο αλλά θα παίξουν ακόμα μεγαλύτερο ρόλο καθώς αυξάνεται η επίδραση ψεύτικων βίντεο και ακουστικού περιεχομένου πραγματικών ανθρώπων, τα οποία αναφέρονται ως βαθιά ψευδείς πληροφορίες (deepfakes).

Οι βαθιά ψευδείς πληροφορίες μπορούν να περιγραφούν ως νευρωνικά δίκτυα που μπορούν να εκπαιδευτούν να μαντεύουν τις διάφορες θέσεις στις εκφράσεις προσώπου ενός ατόμου. Με αρκετό υλικό βίντεο για την τροφοδοσία του νευρωνικού δικτύου, μπορεί να μάθει να προσομοιώνει την κίνηση ενός προσώπου σε συγχρονισμό με την ομιλία ή τις κινήσεις του σώματος (Quartz 2018). Το φαινόμενο “deepfake” πήρε το όνομά του από τον χρήστη U/Deerfakes του κοινωνικού δικτύου Reddit, ο οποίος ξεκίνησε για πρώτη φορά την ανάρτηση παραποιημένων βίντεο χρησιμοποιώντας λογισμικό βαθιάς μάθησης το 2017 (Adjer et al 2019, 3). Ουσιαστικά οιοσδήποτε διαθέτει σύνδεση στο διαδίκτυο μπορεί να κάνει χρήση αυτής της τεχνολογίας, καθώς υπάρχουν εύχρηστες εφαρμογές που απλοποιούν τη διαδικασία αλλαγής των ανθρώπινων προσώπων στα βίντεο (Zucconi 2018).

«Fake videos of real people and how to spot them», ομιλία στο συνέδριο TED του Supasorn Suwajanakorn, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.youtube.com/watch?v=o2DDU4g0PRo.

Όπως παρουσιάστηκε σε αυτή την ομιλία στο συνέδριο TED, μια ομάδα ερευνητών από το Πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον πήρε αρχεία ήχου, τα συνδύασε με ρεαλιστικές κινήσεις του στόματος και στη συνέχεια τα ενσωμάτωσε σε υπάρχοντα βίντεο του πρώην προέδρου των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα (Vincent 2017). Μια άλλη προσέγγιση που αναπτύχθηκε στο Πανεπιστήμιο Stanford καθιστά εφικτή τη μεταφορά κινήσεων του προσώπου ενός ατόμου, όπως καταγράφονται σε ζωντανό βίντεο, στο πρόσωπο άλλου ατόμου σε βίντεο σε πραγματικό χρόνο. Επομένως, οι χρήστες αυτής της τεχνολογίας μπορούν να χαρτογραφήσουν κάθε έκφραση του προσώπου στο πρόσωπο οποιουδήποτε άλλου, αρκεί να υπάρχει αρκετό υλικό βίντεο του εν λόγω ατόμου (Thies et al, 2016: 1). Παρόμοιες τεχνολογίες αναπτύσσονται για την παραποίηση του προφορικού λόγου. Εταιρείες όπως η Adobe ή η Lyrebird ασχολούνται με τη μορφοποίηση λογισμικού για την ανθρώπινη φωνή. Εφαρμογές κειμένου σε ομιλία αποσκοπούν στη δημιουργία ρεαλιστικών προσομιώσεων ανθρώπινων φωνών (Solon 2017).

Ένας συνδυασμός κατασκευασμένων βίντεο και ηχητικού περιεχομένου θα μπορούσε να επιφέρει θεμελιώδεις αλλαγές στα ρεπορτάζ όπως τα ξέρουμε. Αφού εξαπλωθούν, αναδημοσιευθούν και προβληθούν ατελείωτες φορές, αυτά τα βίντεο θα μπορούσαν να έχουν ολέθριες επιδράσεις, είτε καταρριφθούν είτε όχι.

Στο μέλλον, η σπουδαιότητα των δημοσιογραφικών άρθρων, εικόνων, βίντεο, ακόμα και της ανθρώπινης φωνής ως απόδειξη για τον προσδιορισμό τεκμηριωμένης αλήθειας θα μπορούσε να μηδενιστεί με την εμφάνιση εύχρηστων εφαρμογών και εργαλείων επικοινωνίας που επιτρέπουν στον καθένα να δημιουργήσει πειστικά πλαστά στοιχεία. Πρόκειται για μια δυνατότητα που δημιουργεί αμφιβολίες για κάθε είδος απόδειξης, είτε έχει παραποιηθεί είτε όχι. Αυτές οι εξελίξεις θα καταστήσουν το έργο των δημοσιογράφων ολοένα και πιο δύσκολο και θα μπορούσαν να σηματοδοτήσουν μεγάλες προκλήσεις για τους δημοκρατικούς θεσμούς όπως τα δικαστήρια, περιορίζοντας τη χρήση εικόνων ή καταγεγραμμένου προφορικού λόγου ως αποδεικτικό στοιχείο.

Για περισσότερα παραδείγματα δείτε:

“Politicians fear this like fire. The rise of the deepfake and the threat to democracy”, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.theguardian.com/technology/ng-interactive/2019/jun/22/the-rise-of-the-deepfake-and-the-threat-to-democracy.

Καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων

Ορισμένα αντίμετρα είναι σε εξέλιξη και υπό συζήτηση για να αναχαιτίσουν ή τουλάχιστον να ελαχιστοποιήσουν τη ζημιά των ψευδών ειδήσεων. Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε μερικές από αυτές τις ιδέες και προσεγγίσεις καθώς και τους συναφείς παράγοντες και τομείς.

Πώς μπορούν οι επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης να καταπολεμήσουν την εξάπλωση των ψευδών ειδήσεων;

Ένας τομέας που επηρεάζεται ευρέως από την εξάπλωση των ψευδών ειδήσεων και εξετάζεται με αυξανόμενη δυσπιστία είναι η ίδια η δημοσιογραφία. Σε αυτό το πλαίσιο, η Αυστριακή δημοσιογράφος και εμπειρογνώμονας για τη ρητορική μίσους και τις ψευδείς ειδήσεις Ingrid Brodnig (Panorama - die Reporter, 2016) επισημαίνει ότι οι καταξιωμένοι δημοσιογράφοι πρέπει να ενεργούν με όσο το δυνατό μεγαλύτερη διαφάνεια. Οι άνθρωποι χρειάζεται να καταλαβαίνουν τα πρότυπα και τη δεοντολογία που εφαρμόζονται όταν κάνουν ρεπορτάζ. Αυτό το στοιχείο καλύπτει επίσης τον λόγο για τον οποίο δεν αναφέρονται όλα τα περιστατικά.

Για παράδειγμα, η γερμανική εφημερίδα *Die Zeit* έχει δημιουργήσει το ιστολόγιο διαφάνειας *Glashaus* όπου οι συντάκτες διατυπώνουν τις σκέψεις τους για τις δημοσιογραφικές πρακτικές τους. Άλλα μέσα ενημέρωσης όπως τα *Wall Street Journal*, *BuzzFeed* και *The Guardian* έχουν ενσωματώσει χαρακτηριστικά στους ιστότοπούς τους που βοηθούν τους αναγνώστες να διερευνήσουν εναλλακτικές απόψεις. Ένα άλλο παράδειγμα συνίσταται στον ιστότοπο *AllSides*, στόχος του οποίου είναι να προβάλλει τις διαφορετικές αντιλήψεις που αποτυπώνονται στο τοπίο των μέσων ενημέρωσης (Wardle και Derakhshan, 2017: 55 κ.ε.).

Ένα άλλο μεγάλο ζήτημα που συνδέεται με τη δημοσιογραφία και την άνοδο των ψευδών ειδήσεων είναι το ερώτημα πώς θα χρηματοδοτείται στο μέλλον η υψηλής ποιότητας δημοσιογραφία. Στις μέρες μας, ακόμα και καταξιωμένες εταιρείες μέσων ενημέρωσης εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα διαφημιστικά έσοδα και, συνεπώς, τα κλικ, γεγονός που οδηγεί σε ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον μέσων ενημέρωσης στο οποίο άρθρα και ενημερωτικές εκδόσεις πρέπει να δημοσιεύονται συνεχώς και όχι μία φορά ανά 24 ώρες, όπως συνέβαινε με τις ημερήσιες έντυπες εφημερίδες. Λόγω της έλλειψης χρόνου, ο έλεγχος γεγονότων και ο έλεγχος ποιότητας υποχώρησαν. Στο πλαίσιο εξεύρεσης λύσης, έχει προταθεί η αύξηση των κρατικών κονδυλίων για δημοσιογραφία υψηλής ποιότητας. Παρότι ορισμένοι ερευνητές αμφιβάλλουν ότι αυτό θα σταματήσει την παραγωγή και εξάπλωση ψευδών ειδήσεων, θεωρούν ότι η εισαγωγή σημάτων ποιότητας για αξιόπιστες επωνυμίες ειδήσεων είναι ένα πρόσθετο μέτρο που θα μπορούσε να «επαναφέρει ορισμένα διαφημιστικά έσοδα σε αυτές τις επωνυμίες» (Martens et al., 2018: 51).

Συζήτηση για αντίμετρα στην πολιτική αρένα

Εκτός από τη χρηματοδότηση υψηλής ποιότητας δημοσιογραφίας, οι πολιτικοί παράγοντες προσπαθούν να βρουν τρόπους να καταπολεμήσουν την εξάπλωση της διαδικτυακής παραπληροφόρησης. Στην Ευρώπη, η συζήτηση για την καταπολέμηση της διαδικτυακής παραπληροφόρησης προχωρά μπροστά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προτείνει μια σειρά μέτρων κυρίως χωρίς ρυθμιστικό ή με αυτορρυθμιστικό χαρακτήρα, όπως είναι η βελτίωση της διαφάνειας σε σχέση με την παραγωγή και τη διάδοση των πληροφοριών, καθώς και η ενθάρρυνση της προώθησης της διαφορετικότητας και της αξιοπιστίας των πληροφοριών (αυτόθι: 5). Τον Οκτώβριο του 2018, η Επιτροπή συμφώνησε με έναν αυτορρυθμιστικό κώδικα δεοντολογίας με πλατφόρμες, κοινωνικά δίκτυα και συναφείς παράγοντες στον τομέα της διαφήμισης για να καταπολεμηθεί η εξάπλωση της διαδικτυακής παραπληροφόρησης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α). Επιπλέον, θεσπίστηκε το λεγόμενο σχέδιο έγκαιρης προειδοποίησης για την αντιμετώπιση εκστρατειών παραπληροφόρησης «στο οποίο τα κράτη μέλη της ΕΕ και θεσμικά όργανα της ΕΕ μπορούν να μοιραστούν στοιχεία για την παραπληροφόρηση και να συντονίσουν τους επακόλουθους χειρισμούς» (αυτόθι).

Στο Σχέδιο Δράσης της κατά της παραπληροφόρησης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδιορίζει τέσσερις πυλώνες δράσης: «(i) βελτίωση των ικανοτήτων των θεσμικών οργάνων της ΕΕ να ανιχνεύουν, να αναλύουν και να αποκαλύπτουν την παραπληροφόρηση· (ii) ενίσχυση των συντονισμένων και από κοινού αντιδράσεων στην παραπληροφόρηση· (iii) κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης· (iv) ευαισθητοποίηση και βελτίωση της κοινωνικής ανθεκτικότητας». (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018δ)

Ενώ ενισχύεται η ευαισθητοποίηση και μέσα στα κράτη μέλη, μόνο λίγες κυβερνήσεις έχουν ψηφίσει νόμους για την άμεση καταπολέμηση της παραπληροφόρησης. Το 2017, η γερμανική Βουλή (Bundestag) ψήφισε τον νόμο επιβολής κανόνων στα δίκτυα (Network Enforcement Act), ο οποίος αποσκοπεί στην καταπολέμηση της ρητορικής μίσους και των ψευδών ειδήσεων στα κοινωνικά δίκτυα αναγκάζοντας τις πλατφόρμες να καταργούν πιο συστηματικά το ανάρμοστο περιεχόμενο. Ομάδες προστασίας των δικαιωμάτων του πολίτη, δικηγόροι και ακτιβιστές προστασίας δεδομένων άσκησαν κριτική στον νόμο επειδή θέτει σε κίνδυνο το βασικό δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου και της ελευθερίας της έκφρασης (Wardle και Derakhshan, 2017: 70). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κάνει έκκληση για μια ευρωπαϊκή προσέγγιση ώστε να αποφευχθεί ο κατακερματισμός εφόσον η παραπλάνηση δεν σταματά στα σύνορα και τονίζει ότι τα μέτρα που θα ληφθούν δεν θα πρέπει να πλήττουν την ελευθερία της έκφρασης ως θεμελιώδες δικαίωμα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β).

Το Ίδρυμα Poynter έχει καταρτίσει έναν οδηγό για τις δράσεις κατά της παραπλάνησης ανά τον κόσμο, ο οποίος επικαιροποιείται σε τακτή βάση. Δείτε: www.poynter.org/ifcn/anti-misinformation-actions.

Ο φόβος της λογοκρισίας οδήγησε σε άλλες πρωτοβουλίες σχετικά με το θέμα της αυτορρύθμισης. Παραδείγματος χάρη, η μη κυβερνητική οργάνωση Article 19 έχει προτείνει τη θέσπιση ενός «συμβουλίου μέσων κοινωνικής δικτύωσης» σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο που λαμβάνει υπ' όψιν την εμπειρογνωμοσύνη διαφορετικών ενδιαφερόμενων μερών, το οποίο «θα μπορούσε να καταρτίσει δεοντολογικά πρότυπα» και «να ασχοληθεί με θέματα επανελέγχου του περιεχομένου» (Article 19, 2018: 20) για την καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων και της ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο.

Δραστηριότητα

Συζήτηση:

- ▶ Ποιος θα πρέπει να αναλάβει δράση για να καταπολεμήσει την εξάπλωση των ψευδών ειδήσεων;
- ▶ Ποια είναι τα υπέρ και τα κατά της ρύθμισης και της αυτορρύθμισης;
- ▶ Οι ομάδες δικαιωμάτων του πολίτη φοβούνται ότι ενδέχεται να αμφισβητηθεί η ρύθμιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως η ελευθερία του λόγου. Συμμερίζεστε αυτή την άποψη; Γιατί/γιατί όχι;

Ο ιδιωτικός τομέας καλείται να αναλάβει τις ευθύνες του

Η αυξανόμενη σημασία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για τη διάδοση των ειδήσεων εγείρει ορισμένα ερωτήματα σχετικά με την ευθύνη τους για την ελαχιστοποίηση της εξάπλωσης ψευδών πληροφοριών και ρητορικής μίσους. Μετά τις αποκαλύψεις για συντονισμένες εκστρατείες παραπληροφόρησης κατά την εκλογή προέδρου των ΗΠΑ το 2016 και την επακόλουθη αυξανόμενη πίεση από πολιτικούς παράγοντες και το ευρύ κοινό, οι μεγάλες εταιρείες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ανήγγειλαν πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της ανόδου των ψευδών πληροφοριών.

Μεταξύ άλλων, απαριθμούνται οι ακόλουθοι σκοποί στον κώδικα δεοντολογίας για την παραπληροφόρηση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018γ):

- ▶ πιο ενδελεχής έλεγχος των τοποθετήσεων διαφημίσεων,
- ▶ διαφάνεια σχετικά με τη διαφήμιση (πολιτική και βάσει θέματος),
- ▶ εφαρμογή πολιτικών κατά της παραπλανητικής παρουσίασης,
- ▶ συστήματα σήμανσης και κανόνες για τα bot,
- ▶ βελτίωση της δυνατότητας εύρεσης αξιόπιστου περιεχομένου,
- ▶ ενίσχυση των χρηστών με εργαλεία που επιτρέπουν την ανακάλυψη αξιόπιστου περιεχομένου και την υποβολή αναφορών σχετικά με την παραπληροφόρηση,
- ▶ πρόσβαση σε δεδομένα για δραστηριότητες ελέγχου γεγονότων και ερευνητικές δραστηριότητες, σύμφωνα με κανονισμούς προστασίας ιδιωτικής ζωής.

Το Facebook, στο οποίο ανήκουν επίσης το Instagram και η υπηρεσία ανταλλαγής μηνυμάτων Whats App, και το YouTube, που ανήκει στην Alphabet Inc., δηλαδή τη μητρική εταιρεία της Google, αύξησαν δραστικά τον αριθμό των συντονιστών περιεχομένου. Μία από τις βασικές- δεν έγκειται απλά στην κατάργηση ανάρμοστου περιεχομένου αλλά στη μείωση της δημοφιλίας του μέσω του περιορισμού της κυκλοφορίας του (The Economist, 2018).

Πέραν αυτού, το Facebook ανήγγειλε ότι θα απέκλειε διαφημίσεις από σελίδες που διαδίδουν ψευδείς ειδήσεις. Εάν οι ιστότοποι επανειλημμένα αναδημοσιεύουν περιεχόμενο που οι υπεύθυνοι ελέγχου γεγονότων επισημαίνουν ως ψευδές, δεν θα είναι πλέον σε θέση να χρησιμοποιούν την πλατφόρμα για διαφημιστικούς σκοπούς (Lyons και Shukla, 2017). Για να καταστήσει τις διαφημίσεις πιο διαφανείς, το Facebook παρουσίασε επίσης μια εκτεταμένη διαδικασία εγκρίσεων καθώς και την επισήμανση «αμειβόμενη από» που συνοδεύει τις πολιτικές διαφημίσεις (Schiff, 2019). Σύμφωνα με το ιστολόγιο του Facebook, το Facebook και το Instagram έχουν ασκήσει πολλές αγωγές στο ομοσπονδιακό δικαστήριο των ΗΠΑ σε σχέση με την πώληση πλαστών λογαριασμών, like και ακόλουθων (Grewal 2019, Romero 2019). Ωστόσο, οι επικρίσεις δεν σταμάτησαν: στις αρχές του 2019, έγινε γνωστό ότι η στόχευση των διαφημίσεων που έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για την εξάπλωση ψευδών ειδήσεων και μίσους σε Facebook, Instagram και You Tube, επιτρεπόταν ακόμα για τη στόχευση ομάδων ατόμων που ενδιαφέρονταν για ορισμένες θεωρίες συνωμοσίας ή ιδεολογίες λευκών ρατσιστών (Dean 2019, Lorenz 2019, Wong 2019). Παράλληλα, το Instagram άρχισε επίσης να απαγορεύει ορισμένα hashtag, για παράδειγμα σε σχέση με θεωρίες κατά του εμβολιασμού.

Ένα άλλο μέτρο που υποστηρίζει ο κώδικας δεοντολογίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι ο έλεγχος γεγονότων. Ενώ το Facebook ελέγχει αυτή τη μέθοδο εδώ και κάποιο διάστημα, ο έλεγχος γεγονότων παρουσιάστηκε επίσης στο Instagram το 2019. Παράλληλα, το You Tube τον δοκιμάζει στην Ινδία. Ο αυτοματοποιημένος έλεγχος γεγονότων είναι σε στάδιο ανάπτυξης, έχοντας ως στόχο την εκπαίδευση συσκευής με τεχνητή νοημοσύνη στον αυτόματο εντοπισμό κακόβουλου περιεχομένου. Αυτό θα μπορούσε να αποτρέψει την ανάρτηση ψευδούς περιεχομένου ή να επιφέρει την άμεση κατάργησή του από τις πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Προς το παρόν, αναπτύσσονται αρκετές πρωτοβουλίες, αλλά οι εμπειρογνώμονες προβλέπουν ότι θα χρειαστεί να περάσει λίγος καιρός προτού εμφανιστούν πραγματικές λύσεις. Σύμφωνα με το Facebook, θα πρέπει επίσης να αναπτυχθούν νέα μοντέλα μηχανικής μάθησης για τον εντοπισμό βαθιά ψευδών ειδήσεων, αλλά οι εμπειρογνώμονες ανησυχούν ότι ο γρήγορος ρυθμός με τον οποίο εξελίσσεται η τεχνολογία των βαθιά ψευδών ειδήσεων, αλλάζοντας τους βασικούς αλγόριθμους, μπορεί να περιορίσει την αποτελεσματικότητά τους (Schwartz, 2018). Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον έλεγχο γεγονότων και πώς μπορεί να εφαρμοστεί σε ατομικό επίπεδο, ανατρέξτε στο επόμενο κεφάλαιο του παρόντος εγχειριδίου.

Ωστόσο, σύντομα θα μπορούσαν να διατεθούν εργαλεία που βοηθούν τους ανθρώπους ελεγκτές γεγονότων να αντιδρούν ταχύτερα στην παραπληροφόρηση (Graves 2018: 7). Οι προγραμματιστές λογισμικού έχουν δημιουργήσει επεκτάσεις προγραμμάτων περιήγησης με σκοπό τον προσδιορισμό, την επισήμανση και τον χαρακτηρισμό ύποπτου περιεχομένου (για παράδειγμα, το B.S. Detector ή Fake News Alert). Καθώς ο «πλήρως αυτοματοποιημένος έλεγχος γεγονότων παραμένει ένας απόμακρος στόχος» (, ο έλεγχος γεγονότων απαιτεί εντατική εργασία και είναι χρονοβόρος. Αυτό είναι πρόβλημα δεδομένου ότι η παραπληροφόρηση εξαπλώνεται ταχύτατα και η ζημιά έχει ήδη γίνει εφόσον κυκλοφορήσει στο διαδίκτυο. Επιπλέον, οι χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που τείνουν να εξαπατώνται περισσότερο από ψευδείς ειδήσεις συσχετίζουν επίσης τις υπηρεσίες ελέγχου γεγονότων με την αναξιοπιστία (Brandtzaeg και Følstad, 2017: 71).

Η πρωτοβουλία «Correct the record!» την οποία παρουσίασε το διαδικτυακό κίνημα Anaaz, ζητά από τις πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και ειδικότερα από το Facebook να κλιμακώσουν τις προσπάθειές τους για τον έλεγχο γεγονότων: σύμφωνα με την πρωτοβουλία, όλοι όσοι έρχονται αντιμέτωποι με κάποια ψευδή είδηση στα αντίστοιχα δίκτυα θα πρέπει αργότερα να ενημερωθούν για τον αντίστοιχο έλεγχο γεγονότων μέσω κοινοποίησης ή/και καρφίτσωμένης ανάρτησης. Το Anaaz επισημαίνει ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό όλων των ατόμων που έχουν εκτεθεί σε παραπληροφόρηση έρχεται, αργότερα, σε επαφή με τις υπηρεσίες διάψευσης των αναρτήσεων (Perrigo, 2019).

Σε μια απόπειρα ενίσχυσης του γραμματισμού στις ειδήσεις, το Facebook παρουσίασε επίσης το The Facebook Journalism Project, μια συνεργασία με ειδησεογραφικούς οργανισμούς, εκδότες και το κοινό για την ενίσχυση της κατανόησης και της αξιολόγησης των πληροφοριών. Σε αυτό το πλαίσιο, πρόσφατα άρχισε να συνεργάζεται με τον μη κομματικό, εκπαιδευτικό, μη κερδοσκοπικό φορέα News Literacy Project, ο οποίος παρουσίασε μια εικονική αίθουσα διδασκαλίας για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εκπαιδεύοντάς τους στις ειδήσεις και λοιπές πληροφορίες στο διαδίκτυο (Brown, 2018).

Παρά τις παραπάνω πρωτοβουλίες, ασκείται επίσης κριτική σχετικά με τα δεδομένα που συλλέγουν οι εταιρείες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εφόσον περιορίζουν την πρόσβαση στα δεδομένα που αφορούν προβληματισμούς για το ιδιωτικό απόρρητο. Το 2019, το Facebook ανήγγειλε ότι επεξεργάζεται μια υποδομή κοινοποίησης δεδομένων και θα επιτρέψει την πρόσβαση στα δεδομένα του σε 60 ερευνητές

περίπου (Schrage, 2019). Ο αντίκτυπος των μέτρων που έχουν λάβει οι πλατφόρμες δύσκολα μπορεί να εκτιμηθεί, εάν τα δεδομένα δεν είναι πλήρως προσπελάσιμα από τους ερευνητές.

Οι πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της διαδικτυακής παραπληροφόρησης. Διάφοροι ιστότοποι έχουν συσταθεί από μεμονωμένα άτομα ή ανεξάρτητες ενώσεις που ελέγχουν τις ιστορίες που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο, προσφέρουν συμβουλές ή παρέχουν υλικό για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Δεδομένου ότι η ρητορική μίσους συχνά αποτελεί συνέπεια της στοχευμένης διαδικτυακής παραπληροφόρησης, μέτρα όπως οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης και τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τον τρόπο καταπολέμησης της εξάπλωσης της παραπληροφόρησης και της ρητορικής μίσους σε ατομικό επίπεδο αποτελούν σημαντικά εργαλεία.

Το γεγονός ότι η εκπαίδευση σε ατομικό επίπεδο είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων και της ρητορικής μίσους είναι επίσης εμφανές υπό το πρίσμα των διαφόρων μοντέλων ικανοτήτων που έχουν θεσπιστεί από εκπαιδευτικούς και πολιτικούς παράγοντες. Όπως καταδεικνύουν οι δέκα τομείς για την εκπαίδευση στην ψηφιακή ιθαγένεια που έχει προσδιορίσει το Συμβούλιο της Ευρώπης (2018α), όχι μόνο έχει σημασία να μπορούμε να ερμηνεύουμε και να κατανοούμε τις πληροφορίες όταν είμαστε στο διαδίκτυο, αλλά είναι επίσης σημαντικό να αποδεχόμαστε διαφορετικές απόψεις, να προσπαθούμε να κατανοούμε τις άλλες αντιλήψεις και να είμαστε ανοικτοί απέναντι στις μειονότητες. Σε ένα δημοκρατικό σύστημα, τα άτομα μπορούν να συμβάλλουν στην καταπολέμηση της διαδικτυακής παραπληροφόρησης και της ρητορικής μίσους με την ενεργή και υπεύθυνη συμμετοχή τους. Για να το καταφέρουμε, πρέπει να προβληματιζόμαστε συνεχώς για τα δικαιώματά μας καθώς και τις υποχρεώσεις μας. Μεταξύ άλλων, ο σεβασμός, η ενσυναίσθηση, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η κριτική κατανόηση του κόσμου και ειδικότερα οι γνώσεις και η κριτική κατανόηση της γλώσσας και της επικοινωνίας μας βοηθούν στη δημιουργία και τη διατήρηση δημοκρατικής κουλτούρας (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018β: 38).

Η αντιμετώπιση του θέματος των ψευδών ειδήσεων στο σχολείο έχει διττή σημασία: ο εντοπισμός και η καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων απαιτεί παιδεία στα μέσα και την πληροφορία ενώ ταυτόχρονα η ενασχόληση με το θέμα των ψευδών ειδήσεων στο σχολείο καλλιεργεί την παιδεία στα μέσα και την πληροφορία.

Κεφάλαιο 2

Ψηφιακές Ικανότητες για την Αντιμετώπιση των Ψευδών Ειδήσεων

Monia Anzivino, Marco Caiani, Emanuela Dal Zotto (Πανεπιστήμιο Pavia)

Alexandra Berndt (CEM – Centro di Educazione ai Media of Pavia)

Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;

Αυτό το κεφάλαιο παρέχει μια επισκόπηση της τρέχουσας κατάστασης της χρήσης των διαδικτυακών μέσων ενημέρωσης από τους νέους ενώ ακολουθούν κατευθυντήριες γραμμές και δραστηριότητες στην αίθουσα διδασκαλίας για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων με χρήση ψηφιακών ικανοτήτων και δεξιοτήτων.

Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;

Οι κατευθυντήριες γραμμές σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζουν τον τομέα της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018α: 2). Αυτός ο τομέας συνδυάζει την ικανότητα αποτελεσματικής χρήσης ψηφιακών ικανοτήτων και δεξιοτήτων μαζί με κριτική νοοτροπία έναντι των ειδήσεων από πηγές του διαδικτύου. Ακολουθώντας τις κατευθυντήριες γραμμές, οι ψηφιακοί πολίτες μαθαίνουν να κινούνται με σιγουριά στον διαδικτυακό κόσμο, να πραγματοποιούν έρευνα και να συμμετέχουν σε διαδικτυακές συζητήσεις. Οι εν λόγω πτυχές συνδέονται επίσης με τον τομέα των διαδικτυακών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (αυτόθι: 4), ο οποίος περιλαμβάνει την αρμοδιότητα του να είσαι ενεργός ψηφιακός πολίτης, ασκώντας την ελευθερία της έκφρασης ενώ τηρείς παράλληλα τα δεοντολογικά πρότυπα. Η συνεκτίμηση δεοντολογικών και ηθικών παραμέτρων στο πλαίσιο της διαδικτυακής επικοινωνίας αυξάνει επίσης τις ικανότητες στον τομέα του ήθους και της ενσυναίσθησης (αυτόθι: 3).

Χρήση διαδικτυακών μέσων ενημέρωσης από νέους Ευρωπαίους

Αυτή η ενότητα φωτίζει τον ρόλο των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην καθημερινή ζωή των Ευρωπαίων και ειδικότερα τη χρήση του διαδικτύου από νέους ηλικίας 16-19 ετών.

Η χρήση του διαδικτύου έχει αυξηθεί ραγδαία. Μόλις σε πέντε χρόνια, από το 2012 έως το 2017, το ποσοστό των Ευρωπαίων (28 χώρες της ΕΕ)⁶ που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο καθημερινά έχει αυξηθεί από 58% έως 72%.⁷ Οι νέοι ηλικίας 16 έως και 19 ετών χρησιμοποιούν ακόμα περισσότερο το διαδίκτυο σε καθημερινή βάση σε σύγκριση με τον μέσο όρο του πληθυσμού της ΕΕ των 28, αγγίζοντας το 92% το 2017 έναντι 85% το 2012.

Η αύξηση της χρήσης του διαδικτύου έχει ενισχυθεί από την ανάπτυξη όλο και περισσότερων κινητών συσκευών, παρέχοντας τη δυνατότητα στους χρήστες να συνδέονται στο διαδίκτυο οπουδήποτε και οποτεδήποτε.

Το smartphone είναι η συσκευή που χρησιμοποιείται πιο συχνά για τη σύνδεση στο διαδίκτυο: ενώ το 2012, το 53% των νέων Ευρωπαίων (27% όλων των Ευρωπαίων) χρησιμοποιούσε smartphone για τη σύνδεσή του, το 2017 το ποσοστό είχε ανέλθει σε 90% (63% όλων των Ευρωπαίων). Έχει ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε τις διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών καθώς και στις πέντε χώρες που συμμετέχουν στο έργο Digital Resistance: σχεδόν όλοι οι νέοι της Αυστρίας (99%) και της Γερμανίας

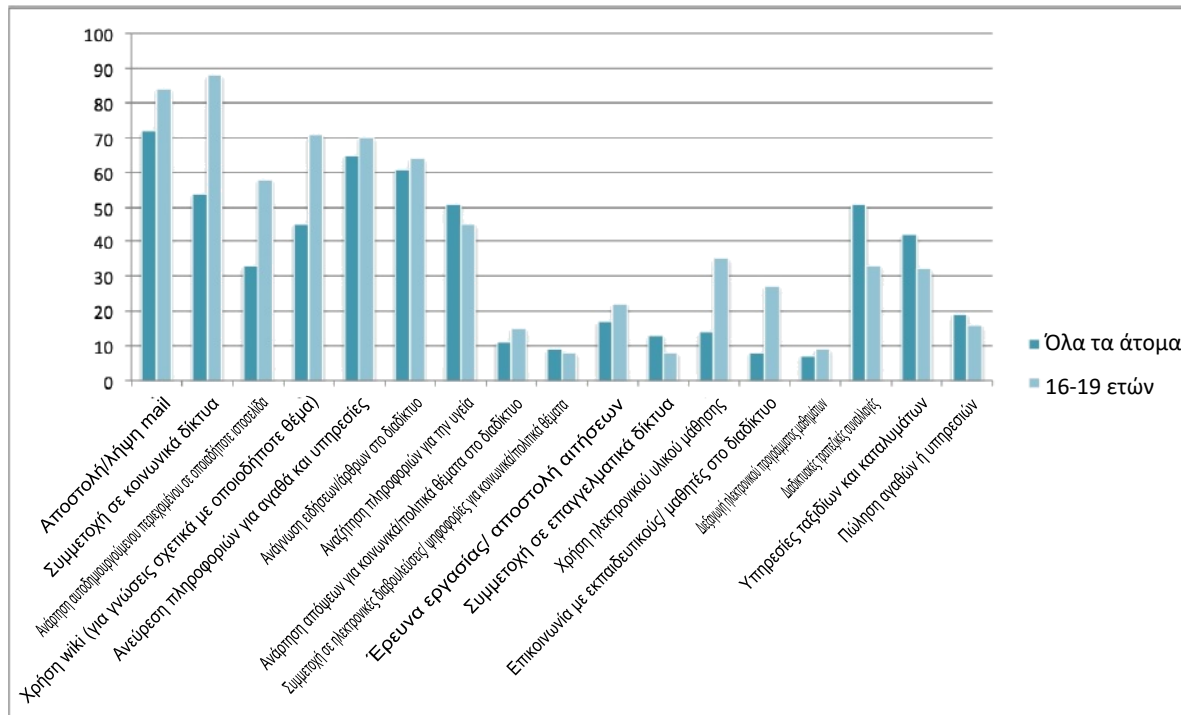
⁶ Τα δεδομένα ελήφθησαν ή υποβλήθηκαν σε επεξεργασία πριν την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁷ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, προσπελάστηκε στις 20 Οκτωβρίου 2019.

(94%) χρησιμοποιούν smartphone για να συνδεθούν στο διαδίκτυο, στην Ελλάδα μια μεγάλη πλειοψηφία (88%) κάνει το ίδιο, ενώ στην Ιταλία και τη Ρουμανία το ποσοστό των νέων χρηστών κινητών είναι ελαφρά χαμηλότερο (76% και 79% αντίστοιχα). Η ανάπτυξη ήταν πολύ υψηλή για τη Ρουμανία, μέτρια για τη Γερμανία, την Ιταλία και την Ελλάδα ενώ μειώθηκε για την Αυστρία που είχε ήδη αρχίσει από πολύ υψηλά επίπεδα χρήσης.

Πώς χρησιμοποιούν οι Ευρωπαίοι το διαδίκτυο; Χάρη στην έρευνα της Eurostat (διεξάγεται κάθε χρόνο σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα για την εκτίμηση των ΤΠΕ και τη χρήση τους),⁸ μπορούμε να αναλύσουμε τα διάφορα πλαίσια στα οποία τα άτομα συνδέονται στο διαδίκτυο.

Στην Εικόνα 1 παρουσιάζονται ορισμένες από τις διαδικτυακές δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν από τον πληθυσμό στο σύνολό του και τους νέους (16-19 ετών) το 2017.

Εικόνα 1. Διαδικτυακές δραστηριότητες ανά ηλικιακή ομάδα (%)

Πηγή: Eurostat 2017

Οι νέοι Ευρωπαίοι διαφέρουν περισσότερο στις διαδικτυακές δραστηριότητές τους από τον υπόλοιπο πληθυσμό σε σχέση με τις διαδικασίες επικοινωνίας και μάθησης. Κατά το τρίμηνο πριν τη συνέντευξη, 58% των νέων Ευρωπαίων ανάρτησαν στο διαδίκτυο περιεχόμενο που είχαν δημιουργήσει οι ίδιοι (όπως φωτογραφίες, βίντεο ή κείμενο), το 84% έστειλε ή έλαβε μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) και το 88% συνδέθηκε στα κοινωνικά δίκτυα (όπως Facebook, Twitter και Snapchat). Παρά τη μαζική αύξηση της χρήσης των κοινωνικών δικτύων στους ενήλικους τα τελευταία χρόνια (+20% από το 2011 στην ομάδα των 25-64 ετών), το χάσμα έναντι των νέων παραμένει πολύ υψηλό.

Άλλες δραστηριότητες καταγράφουν λιγότερες διαφορές μεταξύ των νέων χρηστών και του συνολικού πληθυσμού. Η χρήση του διαδικτύου ως πηγής πληροφοριών είναι ένα παράδειγμα: τρεις μήνες πριν τη συνέντευξη, το 65% του συνολικού πληθυσμού και το 70% των νέων αναζήτησαν πληροφορίες για αγαθά και υπηρεσίες, το 61% των ενηλίκων διάβασε ή κατέβασε ηλεκτρονικά εφημερίδες, ενώ το 64% των νέων 16-19 ετών αφιέρωσε χρόνο σε αυτή τη δραστηριότητα και το 51% των ενηλίκων αναζήτησε πληροφορίες για την υγεία ηλεκτρονικά έναντι 45% των νέων χρηστών. Εξαιρεση αυτής της τάσης αποτελεί η χρήση wiki για απόκτηση γνώσεων σχετικά με οποιοδήποτε θέμα: η δραστηριότητα αυτή ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής μεταξύ των νέων (70%) ενώ αφορούσε μια μειονότητα (45%) μεταξύ του συνολικού πληθυσμού.

Τέλος, τα δεδομένα για τη χρήση του διαδικτύου ως καναλιού για την ανάρτηση απόψεων σχετικά με τη συμμετοχή σε κοινωνικά και πολιτικά θέματα είναι ιδιαίτερως ενδιαφέροντα: λιγότερο από το ένα έκτο των νέων Ευρωπαίων ανάρτησε στο διαδίκτυο απόψεις για κοινωνικά ή πολιτικά θέματα σε σύγκριση με 11% του συνολικού πληθυσμού μόνο. Ακόμα χαμηλότερο ήταν το ποσοστό συμμετοχής σε ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις ή ψηφοφορίες σχετικά με κοινωνικά ή πολιτικά θέματα, σε ποσοστό 9% για τον συνολικό πληθυσμό και 8% για τους νέους.

⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/isoc_i_esms.htm, προσπελάστηκε στις 20 Οκτωβρίου 2019.

Όσον αφορά τις πέντε χώρες που συμμετέχουν στο έργο Digital Resistance, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι τα στοιχεία σχετικά με τη «συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα», τη «χρήση του διαδικτύου ως πηγής πληροφοριών» και τις «δραστηριότητες σχετικά με κοινωνικά θέματα και πολιτικές δραστηριότητες στο διαδίκτυο» υποδηλώνουν παραλλαγές στα μοτίβα της χρήσης στο διαδίκτυο.

Η Ιταλία και η Ρουμανία χαρακτηρίζονται από το χαμηλότερο ποσοστό νέων που συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα και αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο (στοιχείο που συνάδει με τη μικρότερη χρήση του διαδικτύου), παρότι οι νέοι Ιταλοί και Ρουμάνοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο πρωτίστως για λόγους κοινωνικής δικτύωσης.

Από την άλλη πλευρά, η Ιταλία και η Γερμανία καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά συμμετεχόντων νέων σε κοινωνικά και πολιτικά θέματα, παρότι αυτή η συμμετοχή περιορίζεται σε μια μειοψηφία ανθρώπων.

Πίνακας 1. Δραστηριότητες στο διαδίκτυο ανά ηλικιακή ομάδα και ευρωπαϊκή χώρα (%)

	ΕΕ		Γερμανία		Ελλάδα		Ιταλία		Αυστρία		Ρουμανία	
	Όλοι	Νέοι	Όλοι	Νέοι	Όλοι	Νέοι	Όλοι	Νέοι	Όλοι	Νέοι	Όλοι	Νέοι
Αποστολή/λήψη mail	72	84	84	90	53	75	55	63	78	96	45	69
Συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα	54	88	51	87	50	90	43	76	51	93	52	82
Ανάρτηση αυτοδημιουργούμενου περιεχομένου σε οποιαδήποτε ιστοσελίδα	33	58	30	58	32	69	22	42	23	48	29	56
Ανεύρεση πληροφοριών για αγαθά και υπηρεσίες	65	70	83	86	57	79	38	38	63	75	31	36
Ανάγνωση ειδήσεων/άρθρων στο διαδίκτυο	61	64	67	62	61	72	39	41	63	75	44	48
Χρήση wiki (για γνώσεις σχετικά με οποιοδήποτε θέμα)	45	71	66	84	34	65	38	65	57	81	17	34
Αναζήτηση πληροφοριών για την υγεία	51	45	63	50	47	52	33	23	54	63	33	25
Ανάρτηση απόψεων για κοινωνικά/πολιτικά θέματα στο διαδίκτυο	11	15	13	17	9	8	13	19	5	4	7	10
Συμμετοχή σε ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις/ψηφοφορίες για κοινωνικά/πολιτικά θέματα	9	8	12	9	4	2	6	7	7	3	3	2
Έρευνα εργασίας/αποστολή αιτήσεων	17	22	18	32	15	17	13	11	12	28	8	7
Συμμετοχή σε επαγγελματικά δίκτυα	13	8	11	8	5	2	9	8	15	12	4	2
Χρήση ηλεκτρονικού υλικού μάθησης	14	35	14	32	3	4	11	33	17	51	13	29
Επικοινωνία με εκπαιδευτικούς/μαθητές στο διαδίκτυο	8	27	6	14	3	7	9	31	7	17	4	13
Διεξαγωγή ηλεκτρονικού προγράμματος μαθημάτων	7	9	6	6	5	4	5	5	5	3	3	5
Πώληση αγαθών ή υπηρεσιών	19	16	31	19	2	3	8	7	13	10	3	2
Διαδικτυακές τραπεζικές συναλλαγές	51	33	56	30	25	7	31	11	57	44	7	1
Υπηρεσίες ταξιδίων και καταλυμάτων	42	32	58	41	28	25	27	23	43	36	12	8

Πηγή: Eurostat 2017

Είναι ενδιαφέρον ότι σύμφωνα με μια έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018e) οι νέοι Ευρωπαίοι (15-24 ετών) τείνουν να εμπιστεύονται περισσότερο τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης (67% την τηλεόραση, 72% το ραδιόφωνο και 73% τις έντυπες εφημερίδες και περιοδικά). Η εμπιστοσύνη στις διαδικτυακές πηγές ενημέρωσης είναι χαμηλότερη (60% στις διαδικτυακές εφημερίδες και τα περιοδικά, 46% σε ιστοτόπους που φιλοξενούν βίντεο και podcast, 36% σε ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα και εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων) αλλά παραμένει υψηλότερη από την εμπιστοσύνη σε διαδικτυακά κανάλια που εκφράζεται από τον υπόλοιπο πληθυσμό (25 ετών και άνω).

Πάνω από τα τρία τέταρτα (77%) των νέων Ευρωπαίων ηλικίας 15-24 ετών δηλώνουν την πεποίθησή τους ότι συναντούν μια ψευδή είδηση τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα. Το ίδιο ποσοστό δηλώνει ότι είναι σε θέση να αναγνωρίζει ειδήσεις ή πληροφορίες που παρουσιάζουν παραπλανητικά την πραγματικότητα ή είναι ακόμα και πλαστές. Οι περισσότεροι (79%) θεωρούν τις ψευδείς ειδήσεις ως πρόβλημα για τη δημοκρατία, παρότι σε σύγκριση με τις ομάδες μέσης ηλικίας, φαίνεται να έχουν μικρότερη επίγνωση αυτής της πτυχής.

Όταν ρωτήθηκαν για την ευθύνη για την εξάπλωση ψευδών ειδήσεων, σχεδόν το ήμισυ των νέων Ευρωπαίων (48%) πιστεύει ότι οι δημοσιογράφοι πρέπει να αναλάβουν δράση προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά ένα σημαντικό ποσοστό (39%) θεωρεί επίσης ότι και οι ίδιοι φέρουν ευθύνη για τη διασπορά ψευδών ειδήσεων και πιστεύει ότι οι εταιρείες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης πρέπει να αναλάβουν ενεργό ρόλο για την αποτροπή της εξάπλωσής τους (αυτόθι).

Οι ακόλουθες δηλώσεις συνοψίζουν τη σπουδαιότητα του διαδικτύου για τους νέους Ευρωπαίους:

- ▶ οι νέοι είναι πάντοτε συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο, κυρίως χάρη στις κινητές συσκευές·
- ▶ οι νέοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο κυρίως για λόγους επικοινωνίας, κατεξοχήν μέσω των κοινωνικών δικτύων, και για να βρουν πληροφορίες για διαφορετικά θέματα όπως ειδήσεις, αγαθά και υπηρεσίες καθώς και γνώσεις (ανατρέχοντας σε wiki)·
- ▶ η συμμετοχή σε κοινωνικά/πολιτικά θέματα είναι ελάχιστα περισσότερο διαδεδομένη στους νέους έναντι των ενηλίκων, αλλά αυτό ισχύει μόνο για δραστηριότητες που αφορούν αναρτήσεις με τις προσωπικές απόψεις κάποιου και όχι για δραστηριότητες όπως η ψηφοφορία ή η συμμετοχή σε διαβουλεύσεις, δηλαδή η μεγαλύτερη συμμετοχή των νέων αφορά μόνο στις δραστηριότητες που σχετίζονται με τη χρήση των κοινωνικών δικτύων·
- ▶ υπάρχουν πολλές διαφορές ανάμεσα στις πέντε χώρες που συμμετέχουν σε αυτό το έργο αλλά αφορούν περισσότερο τις διαφορές στην ανάπτυξη και εξάπλωση των ΤΠΕ γενικά· συγκεκριμένα, η κατάταξη των κορυφαίων διαδικτυακών δραστηριοτήτων που ασκούν οι νέοι έχει πολλές ομοιότητες σε όλες τις χώρες·
- ▶ όσον αφορά την ενημέρωση στο διαδίκτυο, οι νέοι προτιμούν να στηρίζονται σε πληροφορίες που παρέχουν τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης αλλά εμπιστεύονται τα ηλεκτρονικά μέσα περισσότερο από τον υπόλοιπο·
- ▶ οι νέοι Ευρωπαίοι έχουν επίγνωση της ύπαρξης των ψευδών ειδήσεων και οι περισσότεροι πιστεύουν ότι είναι σε θέση να αναγνωρίζουν μια ψευδή είδηση.

Αυτά τα συμπεράσματα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους σκοπούς μας επειδή το διαδίκτυο και ιδιαίτερα τα κοινωνικά δίκτυα θεωρούνται εικονικοί χώροι όπου οι ψευδείς ειδήσεις, η παραπληροφόρηση και η παραπλάνηση εξαπλώνονται πιο εύκολα και γρήγορα. Όπως διαπιστώνεται στη Στρατηγική για ένα Καλύτερο Διαδίκτυο για τα Παιδιά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β) που υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι νέοι είναι ευάλωτοι στις ψευδείς ειδήσεις όταν ασχολούνται με νέες ΤΠΕ και δαπανούν χρόνο στο διαδίκτυο.

Στις ενότητες που ακολουθούν, παρέχονται στρατηγικά εργαλεία και μεθόδους διδασκαλίας για την καλλιέργεια των ψηφιακών ικανοτήτων των μαθητών σας προκειμένου να αναγνωρίζουν και να αποκαλύπτουν τις διάφορες μορφές διαδικτυακής παραπληροφόρησης.

Παιδεία στα μέσα και την πληροφορία: ικανότητες του 21^{ου} αιώνα

Οι ψηφιακές ικανότητες και υποχρεώσεις αποτελούν κρίσιμες προϋποθέσεις για τη δημοκρατική συμμετοχή μέσω της δημιουργίας, δημοσίευσης και κατανάλωσης περιεχομένου στο διαδίκτυο. Η κατανόηση του πλαισίου στο οποίο λειτουργούν και αναπτύσσονται οι ψευδείς ειδήσεις επιβάλλει στα άτομα να γνωρίζουν πώς να αλληλεπιδρούν στον ψηφιακό κόσμο ποιες ψηφιακές τεχνολογίες είναι κατάλληλες για την αναδημοσίευση πληροφοριών και ποια πρότυπα συμπεριφοράς και ποιες στρατηγικές επικοινωνίας και βέλτιστες πρακτικές βοηθούν κάποιον να προστατεύσει τα δεδομένα του και την ψηφιακή ταυτότητά του. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τους νέους.

Οι νέοι Ευρωπαίοι είναι πάντα συνδεδεμένοι μέσω διαφορετικών συσκευών που χαρακτηρίζουν την καθημερινή τους ύπαρξη. Συσκευές που γίνονται όλο και πιο κινητές (π.χ. συσκευές χειρός, τεχνολογίες που μπορούν να φορεθούν-wearables), εξατομικευμένες (Internet of things, τεχνητή νοημοσύνη και εικονικοί βοηθοί) και πολλαπλών λειτουργιών (αυξάνοντας την πιθανότητα πρόσβασης και διαχείρισης διαφορετικών μέσων και διαφορετικού περιεχομένου μέσω της ίδιας συσκευής), αλληλεπιδρούν με ένα περιβάλλον που μεταμορφώνεται στο πλαίσιο μιας ευρέως διαδεδομένης και πολύπλευρης ψηφιακής διεπαφής – μπορούμε να σκεφτούμε τις έξυπνες πόλεις και πώς συνδέονται οι ΤΠΕ με τον σχεδιασμό δημόσιων χώρων όπως σχολεία, αποθήκες, μουσεία και δημόσιες υπηρεσίες).

Το να είναι κάποιος πολίτης σε αυτή την υπερσυνδεδεμένη εποχή σημαίνει ότι εκτίθεται συνεχώς σε έναν σημαντικό όγκο πληροφοριών που απευθύνονται και προσαρμόζονται σε εμάς μέσω των προσωπικών συσκευών μας. Ταυτόχρονα, ο ίδιος ο πολίτης είναι πηγή συνεχούς ροής δεδομένων και πληροφοριών που συντελούν στον σχεδιασμό και την αποδοτικότητα αυτού του ψηφιακού πλαισίου.

Σε αυτό το σενάριο, η διάκριση ανάμεσα στη διαδικτυακή και την εκτός διαδικτύου εμπειρία γίνεται λιγότερο σημαντική, ιδίως για τους νέους, και πιθανόν μπορούμε να μιλήσουμε για μια προοπτική «διαδικτυακής ζωής» (“onlife”), όπως προτείνεται από την πρωτοβουλία Onlife Initiative της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2013) και συνοψίζεται στο έντυπο The Onlife Manifesto, όπου σκιαγραφείται πώς «η ανάπτυξη των ΤΠΕ και η υιοθέτησή τους από την κοινωνία επηρεάζουν δραστικά την ανθρώπινη κατάσταση ... καθώς ... η διάκριση ανάμεσα στην πραγματικότητα και την εικονικότητα γίνεται δυσδιάκριτη (...) και τη μεταστροφή από τη σπανιότητα των πληροφοριών στην αφθονία των πληροφοριών» (Floridi, 2015: 2-3).

Επομένως, η σχέση ανάμεσα στην ιδιότητα του δημοκρατικού πολίτη και την ψηφιακή ιθαγένεια πρέπει να επαναπροσδιοριστεί. Από την άποψη της εκπαίδευσης, οι ψηφιακές ικανότητες αποκτούν κομβική σημασία για την υπόσταση του ικανού πολίτη και πρέπει να συνδεθούν στενά με τις ικανότητες που είναι απαραίτητες σε μια δημοκρατική κουλτούρα, συνδυάζοντας δεξιότητες και γνώσεις με αξίες και στάσεις (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2016: κεφάλαια 2 και 3).

Επομένως, το πιο σημαντικό μέτρο κατά της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων είναι η ικανότητα άσκησης κριτικής σκέψης, μέσω της καλλιέργειας ενός συνδυασμού ψηφιακών και δημοκρατικών ικανοτήτων, ιδίως η πρόσβαση και η ένταξη, η μάθηση και δημιουργικότητα καθώς και η παιδεία στα μέσα και την πληροφορία (Συμβούλιο της Ευρώπης 2018α).

Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων για Πολίτες (DigComp)⁹ απαριθμεί 21 βασικά στοιχεία ψηφιακών ικανοτήτων που εμπίπτουν σε πέντε τομείς και οκτώ συναφή επίπεδα επάρκειας (δύο επίπεδα για καθένα από τα τέσσερα μακροεπίπεδα: βασικό, ενδιάμεσο, προχωρημένο και εξαιρετικά εξειδικευμένο):

- ▶ παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα,
- ▶ επικοινωνία και συνεργασία,
- ▶ δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου,
- ▶ ασφάλεια,
- ▶ επίλυση προβλημάτων.

Ακολουθώντας την ταξινόμηση του DigComp, το έργο Digital Resistance επικεντρώνεται στις ψηφιακές δεξιότητες που αφορούν τον πρώτο και τον δεύτερο τομέα. Οι δεξιότητες που περιλαμβάνονται για την παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα είναι:

⁹ Το έργο DigComp – Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων για Πολίτες – αναπτύχθηκε από το Κοινό Κέντρο Ερευνών και οι δημοσιεύσεις του αποτελούν σημείο αναφοράς για την ανάπτυξη και τον στρατηγικό σχεδιασμό πρωτοβουλιών για ψηφιακές ικανότητες στην Ευρώπη. Η τρέχουσα έκδοση ονομάζεται DigComp 2.1 «Το πλαίσιο των ψηφιακών ικανοτήτων για πολίτες» (Carretero, Vuorikari και Punie, 2017).

- ▶ περιήγηση, αναζήτηση και φιλτράρισμα δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου,
- ▶ αξιολόγηση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου,
- ▶ διαχείριση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου.

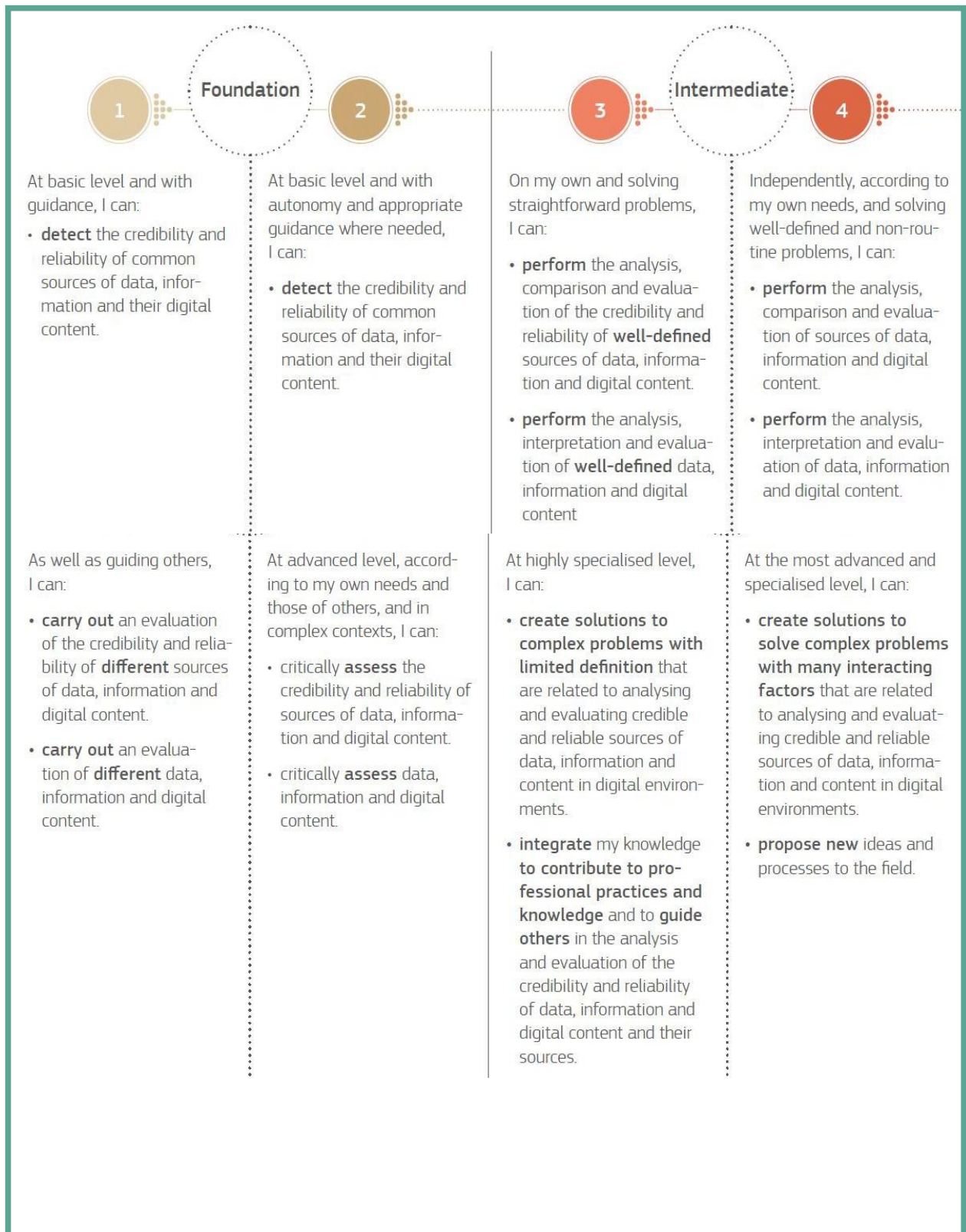
Αυτές οι δεξιότητες είναι απαραίτητες για την υλοποίηση βημάτων για τον έλεγχο της ακρίβειας των ειδήσεων, ιδίως όταν αυτά τα βήματα είναι πολυάριθμα και εμπεριέχουν πολλές διαστάσεις. Για παράδειγμα, η διερεύνηση της αξιοπιστίας μιας εικόνας απαιτεί γνώσεις για τον τρόπο αναζήτησης στο διαδίκτυο, την πρόσβαση σε πρόγραμμα περιήγησης και την επιλογή μηχανής αναζήτησης και άλλων συναφών εργαλείων που είναι διαθέσιμα. Επιπλέον, το εκάστοτε άτομο πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογεί την αξιοπιστία των πηγών δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου, καθώς και να τα συγκρίνει και να τα οργανώνει.

Οι δεξιότητες που περιλαμβάνονται στην ενότητα «επικοινωνία και συνεργασία» αφορούν τις διαδικασίες αλληλεπίδρασης και αναδημοσίευσης μεταξύ ατόμων, καθώς και μεταξύ ατόμων και ψηφιακών τεχνολογιών. Είναι οι εξής:

- ▶ αλληλεπίδραση μέσω ψηφιακών τεχνολογιών,
- ▶ αναδημοσίευση μέσω ψηφιακών τεχνολογιών,
- ▶ ενίσχυση της ιθαγένειας μέσω ψηφιακών τεχνολογιών,
- ▶ συνεργασία μέσω ψηφιακών τεχνολογιών,
- ▶ ορθή διαδικτυακή συμπεριφορά,
- ▶ διαχείριση ψηφιακής ταυτότητας.

Προφανώς, και οι άλλοι τρεις τομείς – δημιουργία περιεχομένου, ασφάλεια και επίλυση προβλημάτων – εμπεριέχονται ως ικανότητες στη διαδικασία της καταπολέμησης των ψευδών ειδήσεων, ιδίως για άτομα που θέλουν να προσανατολιστούν στον κόσμο της ψηφιακής πληροφορίας, να κατανοήσουν τους κινδύνους και τις απειλές σε διαφορετικά ψηφιακά περιβάλλοντα, τον αντίκτυπο της χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών και τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τα αποτελέσματα της έρευνας στο web καθώς και την ασφάλεια συσκευών και δεδομένων.

Αν εξετάσουμε πιο προσεκτικά τις ικανότητες που περιγράφηκαν παραπάνω σε σχέση με την καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων σε ατομικό επίπεδο, ιδίως τις δεξιότητες για την παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα, καθίσταται σαφές ότι πρέπει να κατανοήσουμε τις διαφορές ανάμεσα σε ψηφιακές δεξιότητες ως προς την «επεξεργασία πληροφοριών» και την παιδεία στα μέσα και την πληροφορία ως προς την «κριτική σκέψη».

Εικόνα 2. Παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα – Αξιολόγηση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου

Πηγή: Carretero, Vuorikari και Punie (2017)

Γράφημα με συντόμευση από τους συντάκτες.

1

Θεμελιώ- δης γνώση

2

Στο βασικό επίπεδο γνώσης και με καθοδήγηση μπορώ:

- να ελέγξω την αξιοπιστία κοινών πηγών δεδομένων, πληροφοριών καθώς και το ψηφιακό περιεχόμενο.

Στο βασικό επίπεδο γνώσης με αυτονομία και κατάλληλη καθοδήγηση, όπου χρειάζεται, μπορώ:

- να ελέγξω την αξιοπιστία κοινών δεδομένων, πληροφοριών καθώς και το ψηφιακό περιεχόμενο.

3

Ενδιάμεση γνώση

4

Μόνος μου και επιλύοντας απλά προβλήματα μπορώ:

- να παρουσιάσω την ανάλυση, τη σύγκριση και την αξιολόγηση της αξιοπιστίας από σαφείς, ποιοτικές πηγές δεδομένων, πληροφοριών και του ψηφιακού τους περιεχομένου.
- να παρουσιάσω την ανάλυση, την ερμηνεία και την αξιολόγηση από σαφείς, ποιοτικές πηγές πληροφοριών και του ψηφιακού τους περιεχομένου.

Ανεξάρτητα και ανάλογα με τις ανάγκες μου και στην πορεία επίλυσης απλών και απαιτητικότερων προβλημάτων μπορώ:

- να παρουσιάσω την ανάλυση, τη σύγκριση και την αξιολόγηση της αξιοπιστίας από σαφείς, ποιοτικές πηγές δεδομένων, πληροφοριών και του ψηφιακού τους περιεχομένου.
- να παρουσιάσω την ανάλυση, την ερμηνεία και την αξιολόγηση από σαφείς, ποιοτικές πηγές πληροφοριών και του ψηφιακού τους περιεχομένου.

5

Προχωρη- μένη γνώση

6

Καθοδηγώντας και άλλους μπορώ:

- να φέρω εις πέρας μια αξιολόγηση της αξιοπιστίας ποικίλων πηγών δεδομένων, πληροφοριών καθώς και του ψηφιακού τους περιεχομένου
- να φέρω εις πέρας μια αξιολόγηση της αξιοπιστίας ποικίλων δεδομένων, πληροφοριών καθώς και του ψηφιακού περιεχομένου

Στο προχωρημένο επίπεδο γνώσης ανάλογα με τις ανάγκες μου και τις ανάγκες των άλλων καθώς και σε περίπλοκα συμφραζόμενα μπορώ:

- να αποτιμήσω κριτικά την αξιοπιστία πηγών δεδομένων, πληροφοριών καθώς και το ψηφιακό περιεχόμενο
- να αποτιμήσω κριτικά την αξιοπιστία δεδομένων, πληροφοριών καθώς και το ψηφιακό περιεχόμενο

7

Εξαιρετικά εξειδικευ- μένη γνώση

8

Στο επίπεδο της εξαιρετικά εξειδικευμένης γνώσης μπορώ:

- να δημιουργώ λύσεις σε σύνθετα προβλήματα με περιορισμένο πεδίο ορισμού που σχετίζονται με την ανάλυση και την αξιολόγηση αξιόπιστων πηγών δεδομένων, πληροφοριών και περιεχομένων σε ψηφιακά περιβάλλοντα
- να ενσωματώνω τη γνώση μου, για να συνεισφέρω σε επαγγελματικές πρακτικές και γνώσεις και να καθοδηγώ άλλους στην ανάλυση και την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των δεδομένων, των πληροφοριών και του ψηφιακού περιεχομένου καθώς και των πηγών τους

Στο πιο προχωρημένο και εξειδικευμένο επίπεδο γνώσης, μπορώ:

- να δημιουργώ λύσεις, για επιλύω πολύπλοκα προβλήματα με πολλούς παράγοντες αλληλεπίδρασης που σχετίζονται με την ανάλυση και την αξιολόγηση αξιόπιστων πηγών δεδομένων, πληροφοριών και περιεχομένου σε ψηφιακά περιβάλλοντα
- να προτείνω νέες ιδέες και διαδικασίες σε αυτό το πεδίο

Όπως επισήμανε ο Baacke (1996), οι δεξιότητες στα μέσα και η παιδεία στα μέσα και την πληροφορία πρέπει να καλλιεργηθούν μαζί ώστε να διαχειριστούμε το απαιτητικό και ραγδαία μεταβαλλόμενο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας, να αναπτύξουμε κριτική και σκεπτόμενη προσέγγιση έναντι όλων των μέσων και να διαχειριστούμε και να καλλιεργήσουμε νέες δεξιότητες και γνώσεις αυτόνομα.

Επομένως, το να είναι κάποιος ικανός στην κοινωνία της πληροφορίας σημαίνει ότι αναπτύσσει ικανότητες σε ικανοποιητικό επίπεδο επάρκειας όσον αφορά:

- ▶ την κριτική στάση έναντι των μέσων: ένας συνεχής προσωπικός προβληματισμός για τα μέσα, με σκοπό την αξιολόγηση και κατηγοριοποίηση των δημοσιεύσεων στα μέσα, αλλά επίσης προβληματισμός για την προσωπική συμπεριφορά μας στο περιβάλλον των μέσων με κοινωνικά και δεοντολογικά υπεύθυνο τρόπο,
- ▶ γνώση των μέσων: εξοικείωση με το αναλογικό και το ψηφιακό σύστημα των μέσων και γνώσεις για το πώς λειτουργεί η επικοινωνία στο περιβάλλον διαφορετικών μέσων,
- ▶ χρήση των μέσων: η ικανότητα χρήσης των μέσων με ενεργό, συνειδητό και υπεύθυνο τρόπο,
- ▶ δημιουργία μέσων: ενεργή συμμετοχή στην επικοινωνία και τη διαδικασία σχεδιασμού των δημοσιεύσεων στα μέσα.

Μια κριτική, αναλυτική και σκεπτόμενη προσέγγιση των μέσων έχει μεγάλη σημασία για την προσωπική ασφάλεια των ανθρώπων και των δεδομένων, αλλά επίσης είναι θεμελιώδης για την εμπειριστατωμένη κατανόηση των δημοκρατικών και κοινωνικών διαδικασιών στην κοινωνία της ψηφιακής πληροφορίας. Ο Reissl (2018) αποκαλεί αυτή τη δεξιότητα «κριτική ικανότητα μέσων», η οποία είναι απαραίτητη για τη διαχείριση του αυξανόμενου κινδύνου να αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα των μέσων μόνο από τη δική μας οπτική γωνία (δείτε κεφάλαιο 1) και, συνεπώς, να πέφτουμε εύκολα θύμα ψευδών ειδήσεων και παραπληροφόρησης.

Η παιδεία στα μέσα και την πληροφορία παραπέμπει όλες τις τεχνικές, γνωστικές, κοινωνικές, δημιουργικές ικανότητες και ικανότητες που συνδέονται με την ιδιότητα του πολίτη και μας επιτρέπουν να έχουμε πρόσβαση, κριτική κατανόηση και αλληλεπίδραση με τα μέσα. Χάρη σε αυτές τις ικανότητες, μπορούμε να ασκούμε κριτική σκέψη ενώ συμμετέχουμε στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές πτυχές της κοινωνίας και διαδραματίζουμε ενεργό ρόλο στη δημοκρατική διαδικασία. Η έλλειψη ικανοτήτων στα μέσα περιορίζει το πώς συμμετέχει το άτομο στη λήψη πολιτικών και πολιτιστικών αποφάσεων.

Επομένως, η παιδεία στα μέσα και την πληροφορία είναι ένα εργαλείο που μπορεί να θωρακίσει τους πολίτες, να τους ευαισθητοποιήσει και να υποστηρίξει μια κριτική προσέγγιση του διαδικτυακού περιεχομένου ώστε να εξουδετερωθούν οι επιπτώσεις των εκστρατειών παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων στο σημερινό τοπίο των ψηφιακών μέσων. Καλύπτει διάφορα μέσα: την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τον τύπο, όπως και αναμετάδοση μέσω παραδοσιακών και διαδικτυακών καναλιών, καλύπτοντας τις ανάγκες κάθε ηλικίας.

Δραστηριότητα

Ποιες ψηφιακές ικανότητες πιστεύουν οι μαθητές σας ότι έχουν; Ζητήστε τους να κάνουν ένα τεστ.

Μεταβείτε στον ιστότοπο Europass (<https://europass.cedefop.europa.eu/resources/digital-competences>) και ζητήστε από τους μαθητές σας να αξιολογήσουν τις πραγματικές ικανότητές τους και να διαβάσουν δυνατά την περιγραφή υψηλότερου επιπέδου.

- ▶ Όσον αφορά τους μαθητές, ποιες ικανότητες είναι απαραίτητες για να μπορούν να καταπολεμήσουν τις ψευδείς ειδήσεις;
- ▶ Κατά τη γνώμη τους, τι έχουν ακόμα να μάθουν για να γίνουν επαρκείς χρήστες;
- ▶ Πώς πιστεύουν ότι θα καταφέρουν να αποκτήσουν νέες ικανότητες;
- ▶ Πώς μπορούν να αποκτηθούν αυτές οι ικανότητες στο πλαίσιο των τακτικών δραστηριοτήτων στην αίθουσα διδασκαλίας;

Εάν προτιμάτε, μπορείτε επίσης να εργαστείτε με τον τροχό ψηφιακών ικανοτήτων: <https://digital-competence.eu>.

Όπως παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο 1, οι ψευδείς ειδήσεις πρέπει να καταπολεμηθούν σε διαφορετικά επίπεδα που συνεπάγονται διαφορετικούς παράγοντες: επαγγελματίες των μέσων, τον πολιτικό στίβο, τον ιδιωτικό τομέα και μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Άλλο σημαντικό επίπεδο παρέμβασης αφορά τους μεμονωμένους χρήστες που μπορούν να αντισταθούν στην παραπληροφόρηση εφόσον κατανοήσουν σε βάθος τους διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αντίληψη και την κατανόηση των ειδήσεων και πληροφοριών.

Πρωτίστως, οι χρήστες πρέπει να προβληματιστούν για τη δική τους συμπεριφορά στο διαδίκτυο: πόσο χρόνο δαπανούν στο διαδίκτυο, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις υπηρεσίες ανταλλαγής μηνυμάτων; Οι χρήστες smartphone ελέγχουν τη συσκευή τους 150 φορές τη μέρα κατά μέσο όρο, μία φορά κάθε έξι λεπτά, δαπανώντας σε αυτά περίπου 3,3 ώρες κάθε μέρα (Kleinerperkins 2018)

Για τον λόγο αυτό, η προσοχή που δίνουν στο διαδικτυακό περιεχόμενο είναι περιορισμένη χρονικά και ποιοτικά: ο χρήστης του διαδικτύου αφιερώνει κατά μέσο όρο οκτώ δευτερόλεπτα σε μία ανάρτηση, τις περισσότερες φορές χωρίς να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στο περιεχόμενο ή την ίδια την πληροφορία (Riva 2018: 149). Οι συνέπειες αυτής της σημαντικής διαδικτυακής παρουσίας επηρεάζουν ειδικότερα τις μεταγνωστικές δεξιότητες κάποιου: οι χρήστες δεν είναι πλέον σε θέση να διακρίνουν τη διαφορά ανάμεσα στην κατανάλωση του διαδικτυακού περιεχομένου και την επεξεργασία του ίδιου του περιεχομένου. Και εφόσον δεν έχουν «αρκετό χρόνο» για να συλλογιστούν, προτιμούν μεροληπτικές πληροφορίες που δεν υπεισέρχονται στις πεποιθήσεις τους (αυτόθι: 119). Σύνδρομα όπως η γνωστική υπερφόρτωση και FOMO (φόβος της απώλειας) υποθάλλουν αυτή την έλλειψη στις μεταγνωστικές δεξιότητες. Άτομα με χαμηλότερο επίπεδο μεταγνωστικών και γνωστικών δεξιοτήτων σκέφτονται λιγότερο και έχουν λιγότερες πιθανότητες να διορθώσουν τις δικές τους πεποιθήσεις όταν αντιμετωπίσουν κάποια ψευδή είδηση.

Περαιτέρω βιβλιογραφία (στα Ιταλικά)

«Ένα σχολείο στην Παβία κάνει ένα πείραμα: πέντε ημέρες χωρίς έξυπνο τηλέφωνο; μέχρι κι ένα βιβλίο διάβασα», www.corriere.it/cronache/19_febbraio_15/test-tra-liceali-senza-social-5-giorni-ho-persino-letto-libro-ee6c2620-3160-11e9-a4dd-63e8165b4075.shtml.

Δραστηριότητα

Ελέγχετε τον χρόνο σας στο διαδίκτυο!

Το Facebook και το Instagram διαθέτουν ένα εργαλείο που ελέγχει τον χρόνο που έχει δαπανήσει ο χρήστης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανά ημέρα ή ανά εβδομάδα.

- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές σας να ελέγχουν την προσωπική τους «βαθμολογία χρόνου στο διαδίκτυο» και συγκεντρώστε τα στοιχεία.
- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές σας να κρατήσουν ένα ημερολόγιο εκτός διαδικτύου (π.χ. σε ένα τετράδιο): ζητήστε τους να σημειώσουν τον χρόνο που έχουν αφιερώσει στο διαδίκτυο μέσα στην εβδομάδα, καθώς και να καταγράψουν έναν κατάλογο των διαφορετικών δραστηριοτήτων τους.
- ▶ Προτείνετε τη χρήση «εφαρμογών ελέγχου του χρόνου» όπως το Moment για την Apple ή το Screen Time για τηλέφωνα Android. Ένα άλλο εργαλείο για τον έλεγχο του χρόνου που δαπανούν οι χρήστες στο διαδίκτυο είναι το Forest. Ζητήστε από τους μαθητές σας να χρησιμοποιήσουν αυτές τις εφαρμογές σε ειδικό πλαίσιο, π.χ. ενώ κάνουν τις εργασίες τους στο σπίτι και ζητήστε τους να συζητήσουν την αποτελεσματικότητα αυτών των εργαλείων.

Όσον αφορά τους νέους, έχει σημασία να κατανοήσουν ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην ηλεκτρονική εξοικείωση και την ηλεκτρονική επίγνωση. Το να γνωρίζουμε να χρησιμοποιούμε ένα smartphone δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι έχουμε αντιληφθεί πώς μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τον διαδικτυακό κόσμο. Για τον λόγο αυτό, είναι πολύ σημαντικό οι νέοι να έχουν την ευκαιρία να ενημερωθούν για το διαδίκτυο, τους μηχανισμούς του και τις επιπτώσεις του στην ίδια την ύπαρξη κάποιου. Απαιτείται μεγαλύτερη προσοχή και επαρκής κατάρτιση.

Κατευθυντήριες γραμμές και εργαλεία

Στο πλαίσιο μιας πολυεπίπεδης και πολυτομεακής στρατηγικής κατάρτισης και παρέμβασης, θεσμικά όργανα, βιομηχανίες web, επαγγελματίες επικοινωνίας και εκπαιδευτικοί φορείς έχουν δημοσιεύσει συμβουλές και κατευθυντήριες γραμμές για τον εντοπισμό των ψευδών ειδήσεων και την προώθηση της ορθής και κατάλληλης συμπεριφοράς στη δημιουργία και τη διάδοση κάθε είδους ειδήσεων.¹⁰

Οι ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διαφορετικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις, προσπαθούν να παρουσιάσουν μια επισκόπηση για το πώς: (α) να αναγνωρίζετε τις ψευ-

¹⁰ Το 2017 η Βουλή και το Υπουργείο Παιδείας της Ιταλίας παρουσίασαν την πρωτοβουλία «Basta Bufale», ένα έργο που είχε σκοπό να αναπτύξει τις δεξιότητες των μαθητών στην παιδεία στα μέσα και την πληροφορία και να προσφέρει στους εκπαιδευτικούς διδακτικό υλικό για να στηρίξουν τη διαδικασία μάθησης των μαθητών όσον αφορά την αναγνώριση των ψευδών ειδήσεων, τον εντοπισμό πηγών και τη διερεύνηση της ακρίβειάς τους. Παράλληλα με έναν δεκάλογο για τον τρόπο αναγνώρισης των ψευδών ειδήσεων, στο πλαίσιο του έργου καταρτίστηκε πλούσιο υλικό όπως και ένα φυλλάδιο για εκπαιδευτικούς με τίτλο «How to become anantibufala detective» (Πώς να γίνεις ντετέκτιβ ψευδών ειδήσεων) που έγραψε ο πασίγνωστος Ιταλός ψηφιακός ακτιβιστής που φέρνει στο φως ψευδείς ειδήσεις Paolo Attivissimo (2017).

δείς ειδήσεις, (β) να κατανοείτε τις ψευδείς ειδήσεις και (γ) να διαχειρίζεστε τις ψευδείς ειδήσεις. Οι ικανότητες που προωθούνται σε αυτό το κεφάλαιο συνδέονται στενά με το ευρωπαϊκό πλαίσιο ψηφιακών ικανοτήτων (DigComp).

Έχει σημασία να θυμόμαστε ότι οι ψηφιακές ικανότητες δεν πρέπει να θεωρούνται μεμονωμένες δεξιότητες αλλά να αποτελούν ενιαίο σύνολο. Για παράδειγμα, οι τομείς ικανοτήτων στην επικοινωνία και τη συνεργασία απαιτούν τις γνώσεις για την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων και τεχνολογιών για αλληλεπίδραση, επαλήθευση και αναδημοσίευση περιεχομένου και πληροφοριών μαζί με την ευαισθησία εφαρμογής ενός κώδικα ορθής συμπεριφοράς καθώς και διαχείρισης και προστασίας των ψηφιακών ταυτοτήτων με υπευθυνότητα. Αυτά τα ποικίλα επίπεδα παρέμβασης, παρότι πηγάζουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες και ανάγκες, έχουν τον ίδιο στόχο καθώς συντελούν στην ενίσχυση της κουλτούρας της δημοκρατίας και αφορούν την ιθαγένεια στο σύνολό της.

Επιπλέον, για να σφυρηλατηθούν ενεργοί και ικανοί πολίτες, η εκπαίδευση για την αντίσταση στις ψευδείς ειδήσεις πρέπει επίσης να καλλιεργεί την ανάπτυξη και αναδημοσίευση ψηφιακού περιεχομένου, γεγονός που συνεπάγεται πιο προχωρημένο επίπεδο επάρκειας στο πεδίο των τεχνικών δεξιοτήτων καθώς και στον τομέα της πολιτισμικής και γλωσσικής κατανόησης (για περισσότερες λεπτομέρειες δείτε το κεφάλαιο 4).

Πώς να αναγνωρίζετε τις ψευδείς ειδήσεις

Οι μεμονωμένοι χρήστες που προσπαθούν να καταπολεμήσουν τις ψευδείς ειδήσεις μπορούν να ανατρέχουν και να χρησιμοποιούν ιστότοπους ή υπηρεσίες ελέγχου γεγονότων/κατάρριψης που παρέχονται από μη κυβερνητικές οργανώσεις και εταιρείες.¹¹ Όσον αφορά τους πέντε εταίρους του έργου, το καλοκαίρι του 2019 πέντε ενεργοί ελεγκτές γεγονότων δραστηριοποιούνταν στη Γερμανία, τρεις στην Ιταλία και ένας σε Ελλάδα, Αυστρία και Ρουμανία, αντίστοιχα.¹² Ένα άλλο ενδιαφέρον εργαλείο είναι η επέκταση του News Cracker για το Google Chrome,¹³ μια εφαρμογή που βαθμολογεί την ορθότητα των ειδήσεων με βάση ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης.

Ο πίνακας αυτός παρουσιάζει διεθνείς υπηρεσίες βασισμένες στο web που μπορούν να ελέγξουν την αξιοπιστία στοιχείων που θα μπορούσαν να αποτελούν μέρος ψευδών ειδήσεων.

Εργαλεία για τον έλεγχο της αξιοπιστίας ιστότοπων

Backlink check

- ▶ για να μάθετε ποιος συνδέεται σε συγκεκριμένη ιστοσελίδα, δείτε <https://ahrefs.com/de/backlink-checker> ή www.backlink-tool.org/en/backlink-checker

Web archives

- ▶ για να ελέγχετε το ιστορικό ενός ιστότοπου, δείτε <https://archive.org/web>

Εργαλεία για τον έλεγχο της αξιοπιστίας των προφίλ χρηστών

Bot check

- ▶ για να μαθαίνετε αν υπάρχει πραγματικό πρόσωπο πίσω από ένα προφίλ ή ένα επονομαζόμενο κοινωνικό bot, δείτε <https://botometer.iuni.iu.edu> ή www.cs.unm.edu/~chavoshi/debot

Εργαλεία και ιστότοποι για τον έλεγχο γεγονότων

Ιστότοποι που δημοσιεύουν ελέγχους γεγονότων

- ▶ για να ελέγχετε αν μια έκθεση έχει ήδη δημοσιευτεί, βρείτε υπηρεσίες ελέγχου γεγονότων μέσω αυτού του ιστότοπου <https://reporterslab.org/fact-checking>

Εργαλεία ελέγχου γεγονότων

- ▶ για να αποκαλύπτετε ψευδείς ειδήσεις με προσθήκες/επεκτάσεις προγραμμάτων περιήγησης, δείτε www.invid-project.eu ή www.news-crackercompany.com

¹¹ η Snopes (www.snopes.com) ή η Storyful (<https://storyful.com>), μια εταιρεία που ανήκει στη News Corporation και επαληθεύει αναρτήσεις σε κοινωνικά δίκτυα για πρακτορεία ειδήσεων.

¹² Δείτε έναν χάρτη όλων των ελεγκτών γεγονότων εδώ: <https://reporterslab.org/fact-checking>.

¹³ Το Google Chrome, το Firefox και άλλα προγράμματα περιήγησης παρέχουν ένα πρόσθετο εργαλείο που ονομάζεται WOB (Web of Trust), το οποίο παρέχει κριτικές βάσει πληθοπορισμού (crowdsourcing) σχετικά με την αξιοπιστία ιστότοπων. Λόγω των σημαντικών θεμάτων που αφορούν τη χρήση δεδομένων και την αθέτηση ιδιωτικού απορρήτου, η υπηρεσία χρήζει περαιτέρω βελτίωσης (το Firefox και το Chrome μόλις πρόσφατα πρόσθεσαν το εργαλείο στο πακέτο των ηλεκτρονικών υπηρεσιών τους).

Εργαλεία και ιστότοποι για τον έλεγχο της αξιοπιστίας εικόνων και βίντεο
<p>Αντίστροφη αναζήτηση εικόνας</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ για να διαπιστώσετε αν μια φωτογραφία έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν και αν ναι, σε ποιο πλαίσιο, δείτε www.tineye.com ή ctrlq.org/google/images
<p>Έλεγχος φόντου εικόνας</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ για να διαπιστώσετε αν τα δεδομένα της φωτογραφίας ταιριάζουν με την ιστορία που παρουσιάζεται, δείτε www.exifdata.com
<p>Έλεγχος φόντου βίντεο</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ να διαπιστώσετε αν τα δεδομένα ενός βίντεο ταιριάζουν με την ιστορία που παρουσιάζεται, δείτε https://citizenevidence.amnestyusa.org ή www.watchframebyframe.com
<p>Έλεγχος γεωγραφικού εντοπισμού βίντεο YouTube</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ για να διαπιστώσετε αν πραγματικά συμβαίνει ένα γεγονός, δείτε https://mattw.io/youtube-geofind/location

Εάν έχετε αμφιβολίες και είναι αδύνατο να βρείτε την έγκυρη κατάρριψη μιας δεδομένης είδησης σε άλλες ιστοσελίδες, θα πρέπει να προχωρήσετε σε δική σας λεπτομερή ανάλυση. Οι ψευδείς ειδήσεις συχνά καμουφλάρονται, για να μη γίνει αντιληπτός ο πραγματικός τους χαρακτήρας. Για τον λόγο αυτό, η διερεύνηση των ψευδών ειδήσεων μπορεί να χρειαστεί έναν πολύπλοκο συνδυασμό δεξιοτήτων και ικανοτήτων προκειμένου να αναλύετε:

- ▶ την αξιοπιστία κειμενικών και οπτικών στοιχείων (επικεφαλίδες, διάταξη, διευθύνσεις URL),
- ▶ τη συνοχή και την ιχνηλασιμότητα του πλαισίου που περιβάλλει τη ν είδηση (σύνδεσμοι και πηγές, ημερομηνίες, γεωεντοπισμός),
- ▶ τη γνησιότητα και τη συνάφεια περιεχομένου των μέσων (φωτογραφίες, βίντεο, δεδομένα και διαγράμματα).

Καθένας από αυτούς τους τομείς διερεύνησης προϋποθέτει διαφορετικές ψηφιακές και πολιτιστικές ικανότητες σε διαφορετικά επίπεδα επάρκειας.

Ο παρακάτω κατάλογος τομέων διερεύνησης συνοψίζει τις κύριες συμβουλές που έχουν παρασχεθεί από εκπαιδευτικά ιδρύματα, ελεγκτές δεδομένων και σκεπτικιστές, καθώς και από ιστοσελίδες μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Οι μεμονωμένοι τομείς διερεύνησης συνδέονται με τις απαραίτητες δεξιότητες και ικανότητες που οι δάσκαλοι χρειάζεται να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν στους μαθητές τους.

Παρέχεται ένας κατάλογος δραστηριοτήτων στην αίθουσα διδασκαλίας για να ενισχύσει την καλή ερευνητική διαδικασία. Οι δραστηριότητες χωρίζονται σε διαφορετικά επίπεδα με βάση το πλαίσιο DigComp· οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αξιολογήσουν το κατάλληλο επίπεδο δραστηριοτήτων ανάλογα με την ηλικία, τις γνώσεις και τις ικανότητες των μαθητών τους και τη δική τους προετοιμασία. Δεν μπορεί να διεξαχθεί κάθε δραστηριότητα σε όλα τα επίπεδα, αλλά κάθε δραστηριότητα μπορεί να συνδυαστεί με μία ή περισσότερες δραστηριότητες της ίδιας ή άλλης ενότητας.

Όλες οι δραστηριότητες μπορούν να εφαρμοστούν με τη μέθοδο της διερευνητικής μάθησης ή διαφορετικά στάδια της μεθόδου κλιμακώνοντας το επίπεδο δυσκολίας και αυτονομίας στην εκτέλεση της δραστηριότητας από τη σκοπιά των μαθητών. Περισσότερες πληροφορίες για τη διερευνητική μέθοδο παρέχονται στο κεφάλαιο 3.

Τι είδους πληροφορίες μπορούμε να βρούμε από τη διεύθυνση URL, τα ονόματα συντελεστών και τον συντάκτη της είδησης;

Ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες:	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα: <ul style="list-style-type: none"> - περιήγηση, αναζήτηση και φιλτράρισμα δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου, - αξιολόγηση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου. 	
Στοιχεία προς έλεγχο	Ερωτήσεις προς υποβολή
<p>Ποιος είναι ο ιδιοκτήτης/ο εκδότης/το ίδρυμα που διευθύνει την ιστοσελίδα/το προφίλ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Είναι αξιόπιστη η πηγή; ▶ Πρόκειται για ιδιωτική, θεσμική ή κρατική ιστοσελίδα; ▶ Πρόκειται για επίσημο λογαριασμό; ▶ Υπάρχει κάποιο όνομα συντελεστή; ▶ Υπάρχει ενότητα «σχετικά με εμάς» που αναφέρει λεπτομερώς, π.χ. τη διάρθρωση της οργάνωσης;
<p>Πώς φαίνεται η διεύθυνση URL/ το προφίλ;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ρίξτε μια ματιά στην επέκταση της διεύθυνσης URL (π.χ. .com/.it). Αναγνωρίζετε την συντομογραφία της χώρας ή του θεσμού στη διεύθυνση; ▶ Ελέγξτε λεπτομερώς τη διεύθυνση URL. Συγκρίνετέ τη με καταξιωμένες πηγές. ▶ Πώς φαίνεται το προφίλ; Υπάρχει εικόνα του προφίλ; Αντιστοιχεί στα ενδιαφέροντα του συντάκτη;
<p>Ποιος είναι ο συντάκτης του κειμένου ή της ανάρτησης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Μπορείτε να βρείτε το όνομα του συντάκτη σε άλλες πηγές στο διαδίκτυο; ▶ Πώς περιγράφει τον εαυτό του ο συντάκτης; ▶ Ο συντάκτης έχει δημοσιεύσει άλλα άρθρα/ αναρτήσεις για το ίδιο ή άλλα θέματα;
<p>Ποιοι είναι οι μάρτυρες ή οι εμπειρογνώμονες που αναφέρονται στις ειδήσεις;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Υπάρχουν ονόματα μαρτύρων και εμπειρογνώμωνων; Μπορούν αυτά τα ονόματα να βρεθούν σε άλλες πηγές; ▶ Είναι γνωστοί οι εμπειρογνώμονες και έχουν καλή φήμη αλλού;

Δραστηριότητα (Βασική)

Κάντε μια επιλογή από διαφορετικές ειδησεογραφικές ιστοσελίδες (που να είναι αξιόπιστες) και ζητήστε από τους μαθητές σας να αποφασίσουν ποιο στοιχείο από τις πληροφορίες που παρέχονται από τις διευθύνσεις URL, τα ονόματα συντελεστών και τους συντάκτες/εκδότες καθιστά αυτή την πληροφορία αξιόπιστη.

Αφήστε τους μαθητές να ανακτήσουν πληροφορίες από τις διευθύνσεις URL, τα ονόματα συντελεστών και τους συντάκτες/εκδότες. Καταρτίστε έναν κατάλογο αξιόπιστων διαδικτυακών ειδησεογραφικών πηγών στη χώρα σας.

Δραστηριότητα (Ενδιάμεση)

Επιλέξτε δύο ή τρεις διαφορετικές ειδήσεις που αναφέρονται στο ίδιο γεγονός που πρέπει να είναι γνωστό στους μαθητές σας. Φροντίστε οι ειδήσεις να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την αξιοπιστία τους.

Αφήστε τους μαθητές να πραγματοποιήσουν την ανάλυση, σύγκριση και αξιολόγηση των ειδήσεων ελέγχοντας τις διευθύνσεις URL, τα ονόματα συντελεστών και τους συντάκτες/εκδότες των ειδήσεων.

Ζητήστε από τους μαθητές να βρουν περισσότερες ειδήσεις για το ίδιο γεγονός διαδικτυακά και κατατάξτε τις ανάλογα με το επίπεδο αξιοπιστίας τους.

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Επιλέξτε ψευδείς ειδήσεις και ζητήστε από τους μαθητές να τεκμηριώσουν τις πληροφορίες που μπορούν να ανακτήσουν από τις διευθύνσεις URL, τα ονόματα συντελεστών και τους συντάκτες/εκδότες.

Τι είδους πληροφορίες μπορούν να βρουν οι μαθητές; Συζητήστε τα αποτελέσματα και την επίδραση της έλλειψης πληροφοριών για τα ονόματα συντελεστών/τους συντάκτες στον αναγνώστη.

Τι είδους πληροφορίες μπορούμε να ανακτήσουμε από τη μορφοποίηση, τις ημερομηνίες, τους συνδέσμους και τη θέση της είδησης;

Ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες:	
<ul style="list-style-type: none">▶ Παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα:<ul style="list-style-type: none">- περιήγηση, αναζήτηση και φιλτράρισμα δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου,- αξιολόγηση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου.	
Στοιχεία προς έλεγχο	Ερωτήσεις προς υποβολή
Ελέγξτε τη διάταξη της σελίδας/είδησης	<ul style="list-style-type: none">▶ Πώς έχει οργανωθεί η διάταξη της σελίδας;▶ Πώς είναι η συνολική διάταξη;▶ Πώς είναι οι γραμματοσειρές, τα γραφιστικά στοιχεία και το περιεχόμενο πολυμέσων;
Ελέγξτε τις ημερομηνίες	<ul style="list-style-type: none">▶ Πότε συνέβη το γεγονός; Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα σε ημερομηνίες και γεγονότα;▶ Τα γεγονότα αναφέρονται με χρονολογική σειρά; Το χρονολόγιο έχει λογική αλληλουχία;▶ Οι ημερομηνίες είναι συγκεκριμένες ή όχι (π.χ. «περασμένος μήνας»);
Ελέγξτε τους συνδέσμους	<ul style="list-style-type: none">▶ Οι σύνδεσμοι στην ιστορία παραπέμπουν σε άλλες αρχικές πηγές αναφορών;
Ελέγξτε την τοποθεσία	<ul style="list-style-type: none">▶ Οι αναρτήσεις είναι γεωτοπισμένες (π.χ. σε Facebook, Twitter ή Instagram);▶
Ίδια είδηση σε άλλες ιστοσελίδες	<ul style="list-style-type: none">▶ Έχει αναφερθεί το γεγονός σε άλλες ιστοσελίδες; Είναι αξιόπιστες αυτές οι ιστοσελίδες;
Ρωτήστε έναν εμπειρογνώμονα	<ul style="list-style-type: none">▶ Έχω κάνει κάποια έρευνα αλλά ακόμα δεν με ικανοποιεί το αποτέλεσμα. Μπορώ να ρωτήσω έναν εμπειρογνώμονα;▶ Ελέγξτε στη Wikipedia (έκδοση στη μητρική γλώσσα και τα Αγγλικά), αναζητήστε ακαδημαϊκές εργασίες για το θέμα στο Google Scholar ή το Google Books.▶ Διασταυρώστε με εκπαιδευτικούς, γονείς και εμπειρογνώμονες του θέματος, όπως καθηγητές πανεπιστημίου ή δημοσιογράφους.

Δραστηριότητα (Βασική)

Δώστε στους μαθητές σας διαφορετικές ειδήσεις για το ίδιο θέμα και ζητήστε τους να συγκρίνουν τη διάταξη της παρουσίασης: ποια γραφιστικά στοιχεία τους κάνουν να πιστεύουν ότι κάποια πληροφορία είναι αξιόπιστη ή το αντίθετο; Συζητήστε στην τάξη.

Δραστηριότητα (Ενδιάμεση)

Δώστε στους μαθητές ένα θέμα που συζητήθηκε πρόσφατα στις ειδήσεις στη χώρα σας ή διεθνώς.

Εργασία 1: Ζητήστε από τους μαθητές να κάνουν ένα χρονολογικό πληροφοριακό γράφημα των πραγματικών γεγονότων και συγκρίνετέ το με το γράφημα μιας σχετικής είδησης (π.χ. στη διάρκεια εβδομάδας ή μήνα). Μπορείτε να βρείτε δωρεάν υποδείγματα χρονολογικών πληροφοριακών γραφημάτων στη διεύθυνση: <https://venngage.com/templates/search/timeline>.

Εργασία 2: χωρίστε τους μαθητές σε ομάδες και ζητήστε τους να καταγράψουν τις τοπικές και γεωγραφικές πληροφορίες που αφορούν το γεγονός της είδησης. Ελέγξτε τις θέσεις στους Χάρτες Google και σχεδιάστε έναν χάρτη των γεγονότων, εισάγοντας ημερομηνίες και τοποθεσίες. Χρησιμοποιήστε τη διεύθυνση www.scribblemaps.com για να δημιουργήσετε τον δικό σας χάρτη.

Συγκρίνετε τους χάρτες στην τάξη.

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Χωρίστε τους μαθητές σε ομάδες και ζητήστε τους να διαλέξουν ένα γεγονός από τις ειδήσεις, χωρίς να ενημερώσετε τις άλλες ομάδες για την επιλογή τους.

Ζητήστε από τους μαθητές να ξαναγράψουν ένα άρθρο με βάση το γεγονός, συμπεριλαμβάνοντας 5-10 στοιχεία «πλαστών πληροφοριών» σε σχέση με τις ημερομηνίες και τις θέσεις, μαζί με παραπλανητικούς εξωτερικούς συνδέσμους. Οι πλαστές πληροφορίες πρέπει να είναι «αξιόπιστες» (π.χ. η πρώτη προσελήνωση δεν συνέβη το 1869).

Ζητήστε από τις ομάδες να μοιραστούν τα άρθρα και να εντοπίσουν τις πλαστές πληροφορίες. Νικήτρια είναι η ομάδα που θα κάνει τα παραπάνω καλύτερα.

Τι είδους πληροφορίες μπορούμε να ανακτήσουμε από τον τίτλο, φράσεις κλειδιά και τη χρήση της γλώσσας της είδησης;

Ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες:	
<ul style="list-style-type: none"> ▶ Παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα: <ul style="list-style-type: none"> - περιήγηση, αναζήτηση και φιλτράρισμα δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου, - αξιολόγηση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου. 	
Στοιχεία προς έλεγχο	Ερωτήσεις προς υποβολή
Τυπογραφία της επικεφαλίδας	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Η επικεφαλίδα είναι γραμμένη με κεφαλαία; ▶ Υπάρχουν πολλά θαυμαστικά;
Χρήση λέξεων και περιεχόμενου της επικεφαλίδας	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Τι είδους γλώσσα χρησιμοποιεί η επικεφαλίδα; ▶ Τι είδους πληροφορίες παρέχει η επικεφαλίδα;
Ελέγξτε τη χρήση της γλώσσας	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Είναι σωστή η ορθογραφία και η γραμματική; ▶ Η γλώσσα ταιριάζει με το είδος του εντύπου που ισχυρίζεται ότι είναι; ▶ Είναι η είδηση δημοσιογραφικό σχόλιο ή απηχεί προσωπική άποψη; ▶ Μήπως η είδηση είναι επιστολή χρήστη ή αναγνώστη;
Η χρήση λέξεων-κλειδιών (ονόματα ανθρώπων, τοποθεσιών, εταιρειών ή προϊόντων)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Η είδηση συνδέεται με πραγματικά γεγονότα; ▶ Οι λέξεις-κλειδιά ανασύρουν το γεγονός όταν τεθούν σε μηχανή αναζήτησης ειδήσεων (π.χ. news.google.com);
Η χρήση φράσεων-κλειδιών	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Μήπως η πληροφορία ακούγεται εξωφρενική; ▶ Μπορώ να βρω τις ίδιες φράσεις-κλειδιά σε άλλες ειδήσεις από αξιόπιστες πηγές;
Ελέγξτε την αρχική γλώσσα	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ποια ήταν η αρχική γλώσσα στην οποία παρουσιάστηκε η είδηση; Ελέγξτε αν μπορείτε να βρείτε το αρχικό άρθρο και ελέγξτε το περιεχόμενο (χρησιμοποιώντας τις δικές σας γλωσσικές δεξιότητες ή το πρόγραμμα Google translator). ▶ Μπορώ να βρω την ίδια είδηση σε άλλες γλώσσες (π.χ. στα Αγγλικά ή άλλες γλώσσες που μιλάτε); Η ειδησεογραφία αναφέρει το ίδιο θέμα; ▶ Εάν προσθέσω τη λέξη «ψευδής» («fake») ή «εξαπάτηση» («hoax») στη λέξη-κλειδί που αναζητώ, βρίσκω πληροφορίες διάψευσης της είδησης ή ελέγχου γεγονότων;

Δραστηριότητα (Βασική)

Δώστε στους μαθητές ψευδείς και σοβαρές ειδήσεις για το ίδιο θέμα χωρίς να τους πείτε ποιες είναι ψευδείς. Ζητήστε τους να διαβάσουν και να αναλύσουν τη γλώσσα των διαφορετικών εκδοχών της είδησης και να χαρακτηρίσουν την είδηση ως «ψευδή» και «σοβαρή». Ζητήστε τους να εξηγήσουν τις απαντήσεις τους.

Δραστηριότητα (Ενδιάμεση)

Δώστε σε ομάδες μαθητών μια σειρά συνδέσμων προς άρθρα με ψευδείς ειδήσεις. Ζητήστε τους να μετατρέψουν τους τίτλους των σοβαρών ειδήσεων σε τίτλους ψευδών ειδήσεων. Τι είδους δυσκολίες ανακύπτουν; Συζητήστε στην τάξη.

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Ζητήστε από τους μαθητές να διαλέξουν ένα γεγονός από την ειδησεογραφία και να κάνουν έρευνα για τη διαδικτυακή κάλυψη του γεγονότος αυτού σε ειδησεογραφικές ιστοσελίδες και σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, στη δική τους και σε ξένες γλώσσες. Αρχικά, ζητήστε από τους μαθητές να αναλύσουν τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στην ειδησεογραφική κάλυψη από δημοσιογραφική σκοπιά. Στη συνέχεια, αναλύστε την κάλυψη του ίδιου γεγονότος σε Facebook, Twitter και Instagram. Τι αλλάζει στο ύφος της γλώσσας και πώς αλλάζει η αντίληψη του γεγονότος από τη σκοπιά του χρήστη;

Καταρτίστε έναν κατάλογο με λέξεις-κλειδιά.

Δραστηριότητα (Εμπειρογνώμονας)

Χωρίστε τους μαθητές, σε ομάδες και ζητήστε από κάθε ομάδα να συμβουλευτεί διαφορετικές υπηρεσίες ελέγχου γεγονότων στο web και να αναλύσει τη γλώσσα τουλάχιστον 15-20 διαφορετικών ψευδών ειδήσεων, εάν είναι δυνατό για διαφορετικά θέματα. Συμπεριλάβετε παραδείγματα με κείμενο, εικόνα και βίντεο.

Ζητήστε από τους μαθητές να καταρτίσουν έναν κατάλογο με γλωσσικά μοτίβα, φρασεολογία και λεξιλόγιο που κατά τη γνώμη τους χαρακτηρίζουν τις ψευδείς ειδήσεις.

Συγκρίνετε τα αποτελέσματα στην τάξη και καταρτίστε έναν κοινό κατάλογο.

Τι είδους πληροφορίες μπορούμε να ανακτήσουμε από τις φωτογραφίες, τα βίντεο και άλλες οπτικές ενδείξεις (περιλαμβάνονται στατιστικά στοιχεία και δεδομένα) στις ειδήσεις;

Ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες:

- ▶ Παιδεία στην πληροφορία και τα δεδομένα:
 - περιήγηση, αναζήτηση και φιλτράρισμα δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου,
 - αξιολόγηση δεδομένων, πληροφοριών και ψηφιακού περιεχομένου.

Στοιχεία προς έλεγχο	Ερωτήσεις προς υποβολή
Βίντεο, εικόνες και άλλο περιεχόμενο πολυμέσων	<ul style="list-style-type: none">▶ Είναι αξιόπιστο το οπτικό στοιχείο;▶ Μήπως το οπτικό στοιχείο παρουσιάζει ενδείξεις παραποίησης (φίλτρα, ρετουσάρισμα κ.λπ.);▶ Ποια είναι τα ονόματα των συντελεστών για το οπτικό στοιχείο;▶ Θα μπορούσε το οπτικό στοιχείο να είναι βαθιά ψευδή είδηση;▶ Η ημερομηνία και η ώρα ανάρτησης του βίντεο αντιστοιχούν στο γεγονός;▶ Όταν ελέγγω γεωεντοπισμένα βίντεο, ταιριάζουν με το γεγονός, το χρονικό πλαίσιο και την άδεια;
Η χρήση δεδομένων και διαγραμμάτων	<ul style="list-style-type: none">▶ Οι αριθμοί και τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι αληθοφανή και συναφή;▶ Θα μπορούσαν να έχουν παραποιηθεί οι αριθμοί; Μπορώ να βρω παρόμοιους αριθμούς για το ίδιο θέμα αλλού;

Δραστηριότητα (Βασική)

Η παραποίηση εικόνας υπάρχει από τότε που εφευρέθηκε η φωτογραφία. Δείτε γνωστές παραποιημένες φωτογραφίες στους μαθητές σας (π.χ. www.pocket-lint.com/apps/news/adobe/140252-30-famous-photoshopped-and-doctored-images-from-across-the-ages) και συζητήστε τον αντίκτυπο στον θεατή.

Ζητήστε από τους μαθητές να παρουσιάσουν διάσημες παραποιημένες εικόνες ή βίντεο στην τάξη και ζητήστε τους να εξηγήσουν στους συμμαθητές τους το είδος της παραποίησης

Δραστηριότητα (Ενδιάμεση)

Εργασία 1:

Ζητήστε από τους μαθητές να προχωρήσουν στην επαλήθευση προκειμένου να ελέγξουν την ικανότητά τους να βρίσκουν πληροφορίες σχετικά με τους χρόνους ανάρτησης και τις τοποθεσίες βίντεο και εικόνων στη διεύθυνση:

http://ftp.firstdraftnews.com/articulate/v_c18/story_html5.html.

Συζητήστε τα αποτελέσματα στην τάξη και ζητήστε από «ειδικούς» να εξηγήσουν στους λιγότερο ενημερωμένους μαθητές πώς λειτουργεί αυτή η διαδικασία έρευνας.

Εργασία 2:

Δώστε στους μαθητές ειδήσεις με εικόνες που έχουν παραποιηθεί. Ζητήστε από τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν το λογισμικό TinEye για να κάνουν μια έρευνα εικόνων. Ζητήστε τους να συγκρίνουν μια εικόνα που χρησιμοποιήθηκε στις ψευδείς ειδήσεις με την αρχική εικόνα. Συζητήστε τα αποτελέσματα στην τάξη.

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Ζητήστε από τους μαθητές να εντοπίσουν μια ψευδή είδηση με εικόνα και να κάνουν ένα τεστ βρίσκοντας περισσότερες φωτογραφίες, βίντεο ή περιγραφές του ίδιου γεγονότος ή του ίδιου τύπου (π.χ. χρησιμοποιώντας την εφαρμογή Google Reverse Image Search, Google News, την προηγμένη αναζήτηση του Twitter ή το Facebook) και να συγκρίνουν τις εικόνες που μπορούν να βρουν με την εικόνα στην ψευδή είδηση.

Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις εικόνες που βρέθηκαν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις εικόνες στα διαδικτυακά ειδησεογραφικά περιβάλλοντα; Συζητήστε τα αποτελέσματα στην τάξη.

Δραστηριότητα (Εμπειρογνώμονας)

Ζητήστε από τους μαθητές να δημιουργήσουν έναν κατάλογο με τα τυπικά στοιχεία που πρέπει να εξετάζουν όταν ανιχνεύουν παραποιημένες εικόνες ή καταστάσεις στις οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί γνήσιες εικόνες σε πλαστό πλαίσιο για σκοπούς παραπληροφόρησης. (Δείτε:

<https://libguides.ashland.edu/fakenews/photos> ή www.abc.net.au/news/science/2018-02-11/fake-news-hoax-images-digitally-altered-photos-photoshop/9405776).

Ζητήστε από τους μαθητές να επεξηγήσουν τον κατάλογο με παραδείγματα από πραγματικά περιστατικά.

Ένα χρήσιμο εργαλείο για να χρησιμοποιήσετε με τους μαθητές στην ανάλυση εικόνων από διαφορετικές πηγές μέσω είναι η «αυτοβιογραφία των διαπολιτισμικών συναντήσεων» που δημιουργήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης: www.coe.int/autobiography.

Πώς να καταλαβαίνετε τις ψευδείς ειδήσεις

Οι ψευδείς ειδήσεις έχουν επιτυχία μόνο εάν το πλαίσιο στο οποίο δημοσιεύονται και η κοινότητα προς την οποία απευθύνονται οι ψευδείς ειδήσεις πληρούν τα εξής κριτήρια (Riva 2018: 99):

- ▶ οι ψευδείς ειδήσεις επιβεβαιώνουν τα ενδιαφέροντα, τις προκαταλήψεις και τις πεποιθήσεις των μελών της κοινότητας·
- ▶ ένας μεγάλος αριθμός μελών της κοινότητας πρέπει να δει και να κάνει κλικ στις ψευδείς ειδήσεις,
- ▶ τα μέλη της κοινότητας δεν συνειδητοποιούν ότι πρόκειται για ψευδή είδηση·
- ▶ άλλες ειδήσεις που κυκλοφορούν στην κοινότητα δεν έρχονται σε αντίθεση με τις ψευδείς ειδήσεις και δεν φανερώνουν κάτι ψεύτικο σε αυτές·
- ▶ μόνο λίγα μέλη της κοινότητας αναζητούν πληροφορίες εκτός των συνήθων καναλιών επικοινωνίας της κοινότητας.

Αυτό το ιδανικό «περιβάλλον» για ψευδείς ειδήσεις είναι εύκολο ανιχνεύσιμο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και μπορεί να οριστεί ως «αίθουσα ηχούς» και «φούσκα φίλτρων», όπως παρουσιάζεται στο κεφάλαιο 1.¹⁴ Χάρη σε αυτά τα πλαίσια ψηφιακής κοινότητας, οι ψευδείς ειδήσεις μπορούν να διαδώσουν

¹⁴ Το πρόγραμμα Google Trends μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε ποια θέματα ήταν δημοφιλή σε διαφορετικές χώρες μέσα στον χρόνο. Βλ. <https://trends.google.com/trends/?geo=US>, προσπελάστηκε την 1η Νοεμβρίου 2019.

τις στρατηγικές ψηφιακής μαζικής πειθούς: «Ποτέ άλλοτε στην ιστορία οι ψευδείς ειδήσεις δεν ήταν σε θέση να επηρεάσουν μεμονωμένα άτομα και ομάδες σε τόσο σύντομο διάστημα και σε τόσο μεγάλη έκταση όσο σήμερα. Όχι μόνο είναι σε θέση να μεταβάλουν το πώς εκλαμβάνεται την πραγματικότητα ένα άτομο - οι «ψευδείς ειδήσεις» είναι η πραγματικότητα - αλλά το άτομο νιώθει αμέσως την ανάγκη να αναδημοσιεύσει σε πραγματικό χρόνο τις ψευδείς ειδήσεις» (αυτόθι: 161). Σύμφωνα με τους Attivissimo (2017) και Riva (2018), έχει σημασία να αναγνωρίζουμε τα διαφορετικά είδη επικοινωνίας και στιλ των ψευδών ειδήσεων. Οι επιτυχημένες ψευδείς ειδήσεις συνήθως έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά και χρησιμοποιούν παρόμοια στρατηγική πειθούς:

- ▶ στηρίζονται σε συναισθήματα όπως οι φόβοι ή οι προκαταλήψεις (π.χ. περιέργεια, αγάπη για τα ζώα, απληστία, νοσηρότητα, άγχος, ανασφάλεια, ρατσισμός, παράνοια) και θέλουν από τον χρήστη να κάνει κάποια επιλογή (δηλαδή να αναδημοσιεύσει την είδηση).
- ▶ πραγματεύονται θέματα που παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για το κοινό (π.χ. τρομοκρατία, υγεία, ρατσισμός και άλλες μορφές διάκρισης, πολιτική, διασημότητες) και είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες ορισμένης κοινότητας με παρόμοια ψυχολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.
- ▶ χρησιμοποιούν δραματικούς τόνους ή τόνους εντυπωσιασμού (θαυμαστικά στους τίτλους, ρητή πρόσκληση αναδημοσίευσης, δηλώσεις τύπου «οι εφημερίδες δεν θα σας το πουν αυτό»).
- ▶ περιγράφουν απίστευτα ή ασυνήθιστα γεγονότα (π.χ. καταστροφές, τεράστιες συνωμοσίες, εξωγήινοι, σύγκρουση αστεροειδών, σοκαριστικές ή σκανδαλώδεις δηλώσεις/ συμπεριφορές εκ μέρους διασημοτήτων ή πολιτικών).
- ▶ οι τίτλοι τους διατυπώνονται έτσι ώστε να συλλέγουν κλικ (κινδυνολογία) και συχνά δεν συνδέονται με το περιεχόμενο της ίδιας της είδησης.
- ▶ χρησιμοποιούν γραφιστικά στοιχεία και διάταξη παρόμοια με αυτά των κυρίαρχων μέσων κοινωνικής δικτύωσης και δημοσιογραφικών ιστότοπων. Άρα, είναι δύσκολο να διακρίνει κάποιος ανάμεσα στη γνήσια και την ψευδή είδηση· χρησιμοποιούν ψηφιακή και πολυμεσική μορφή για να διευκολύνουν την εξάπλωσή τους στα κανάλια διαφορετικών μέσων ενημέρωσης (δείτε κεφάλαιο 1).

Το περιεχόμενο των ψευδών ειδήσεων μπορεί να καταρριφθεί εάν κατανοήσουμε τις στρατηγικές πειθούς που χρησιμοποιούνται για την άσκηση επιρροής στον χρήστη. Εφόσον είναι πολύ δύσκολο να κάνουμε τη διάκριση ανάμεσα στις πολλές διαφορετικές πτυχές του περιεχομένου των ψευδών ειδήσεων, προτείνουμε να στηριχτούμε στην περιγραφή ανάπτυξης της παραπληροφόρησης της Wardle (2017) και στην ανάλυση ενδείξεων κατηγοριών παραπληροφόρησης που προτείνει το διαδικτυακό παιχνίδι «aboutbadnews.com» που δημιουργήθηκε από το Πανεπιστήμιο του Cambridge και την DROG, μια πλατφόρμα κατά της παραπληροφόρησης με έδρα στην Ολλανδία.

Τι είδους στρατηγικές πειθούς μπορούμε να βρούμε στις ψευδείς ειδήσεις;

Στοιχεία προς έλεγχο	Ερωτήσεις προς υποβολή	Κριτική σκέψη
Είναι πράγματι ψευδείς ειδήσεις;		
	Η πληροφορία αυτή είναι ψευδής ή πρόκειται για λάθος, προκατάληψη ή άλλη μορφή εσφαλμένου ρεπορτάζ;	Ό,τι είναι πλαστό δεν είναι ψευδές. Τι διαφοροποιεί την πλαστή από την ψευδή είδηση;
Σάτιρα		
	Η είδηση υποτίθεται ότι είναι αστείο ή σάτιρα;	Ενημερωθείτε για τη διαφορά ανάμεσα στη σάτιρα, την ειρωνεία και τα αστεία.
	Οι ειδήσεις δημοσιεύονται σε ιστότοπο/προφίλ που θέλει να κάνει σάτιρα/ να πει αστεία;	Αναζητήστε ιστότοπους και προφίλ που δημοσιεύουν σάτιρα. Τι παρατηρείτε;
		Γιατί μπορεί να είναι τόσο δύσκολη η διάκριση της σάτιρας από τα πραγματικά γεγονότα;
		Τι χρειάζεται να ξέρω για να μπορώ να διακρίνω τη σάτιρα από άλλες μορφές της δημοσιογραφίας;
		Οι ψευδείς ειδήσεις δεν κάνουν διάκριση ανάμεσα σε απόψεις και γεγονότα. Για ποιο λόγο;
		Η σάτιρα μπορεί να μην κάνει ζημιά, όμως παρόλα αυτά μπορεί να είναι παραπλανητική. Πότε συμβαίνει αυτό;
Πλαστοπροσωπία		
	Έχουν πλαστογραφηθεί γνήσιες πηγές;	Γνωρίζετε το πρόσωπο/ τον οργανισμό/ την εταιρεία που «μιλά» ως συντάκτης της είδησης ή ως πηγή στην οποία γίνεται παραπομπή;
		Είστε σίγουροι ότι το προφίλ του προσώπου είναι το επίσημο προφίλ του; Πώς μπορείτε να το διαπιστώσετε; Ελέγξτε το όνομα χρήστη ή τη διεύθυνση της ιστοσελίδας.
		Να είστε επιφυλακτικοί με την επαγγελματική εμφάνιση ή τις πειστικές ονομασίες: δεν υποδηλώνουν αναγκαστικά νομιμότητα.
Δυσφήμιση		
	Η είδηση χρησιμοποιεί παραπλανητικές πληροφορίες για να ενοχοποιήσει ένα ζήτημα, μια ομάδα ή ένα πρόσωπο;	Γνωρίζετε ότι η δυσφήμιση των αντιπάλων είναι μια συνήθης στρατηγική ψευδών ειδήσεων; Όταν οι άνθρωποι κατηγορούνται ότι χρησιμοποιούν παραπληροφόρηση, τείνουν να αποσπούν την προσοχή από τις κατηγορίες επιτιθέμενοι σε όσους τις διατυπώνουν. Συχνά αρνούνται την ύπαρξη του προβλήματος. Γιατί προτιμούν να κάνουν επίθεση αντί να υπερασπίσουν τον εαυτό τους; Τι θα κάνατε εάν σας κατηγορούσαν ότι χρησιμοποιείτε πλαστές ειδήσεις για να δυσφημήσετε κάποιον; Θα απολογηθείτε, θα πάρετε εκδίκηση ή απλά δεν θα κάνετε τίποτα;

	Μήπως το περιεχόμενο βλάπτει τη φήμη και την εμπιστοσύνη ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων;	Σκεφτείτε τι πλήγμα μπορεί να υποστεί η φήμη κάποιου αν πέσει θύμα ψευδών ειδήσεων. Ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στους διάσημους και τους συνηθισμένους ανθρώπους;
		Η δυσφήμιση των άλλων αποτελεί μέρος του κυβερνο-εκφοβισμού και συχνά συνδέεται με τις ψευδείς ειδήσεις για ένα πρόσωπο. Συναντήσατε ποτέ ψευδείς ειδήσεις σε προσωπικό επίπεδο που είχαν ως στόχο εσάς ή κάποιον που ξέρετε; Γνωρίζετε περιπτώσεις δυσφήμισης διάσημων ανθρώπων; Ποιο ρόλο παίζουν οι ψευδείς ειδήσεις σε αυτό το πλαίσιο;
Συναίσθημα		
	Σε ποια συναισθήματα απευθύνεται το περιεχόμενο; Οργή, φόβο, ενσυναίσθηση;	Το συναισθηματικό περιεχόμενο έχει ως στόχο τα βασικά αισθήματα των ανθρώπων. Αυτό σημαίνει ότι το περιεχόμενο της ειδήσης είναι υποχρεωτικά «ψευδές»; Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στις ψευδείς ειδήσεις που απευθύνονται στο συναίσθημα και σε ένα «συναισθηματικό» άρθρο;
		Γνωρίζετε παραδείγματα ψευδών ειδήσεων που «παίζουν» με το συναίσθημα; Ποια συναισθήματα κάνουν πιο έντονη την παρουσία τους στην περίπτωση των ψευδών ειδήσεων;
		Τα μμίδια παίζουν σημαντικό ρόλο όσον αφορά τα συναισθήματα στις ψευδείς ειδήσεις. Γιατί;
		Οι στρατηγικές εμπορικής προώθησης χρησιμοποιούν τα συναισθήματα καθώς και τις ψευδείς ειδήσεις για να αιχμαλωτίσουν την προσοχή του χρήστη ή του αναγνώστη. Ελέγξτε τα πιο σημαντικά συναισθήματα για λόγους εμπορικής προώθησης εδώ – www.smartinsights.com/content-management/content-marketing-creative-and-formats/emotional-content-to-earn-attention – και σκεφτείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές από τις ψευδείς ειδήσεις.
Πόλωση		
	Οι επικεφαλίδες, τα οπτικά στοιχεία και οι λεζάντες είναι παραπλανητικά σε σύγκριση με το αρχικό περιεχόμενο; Έχει αναδημοσιευθεί γνήσιο περιεχόμενο με πλαστές πληροφορίες για το ευρύτερο πλαίσιο;	Γιατί το μείγμα γνήσιου και πλαστού περιεχομένου οδηγεί στην πόλωση; Με ποιον τρόπο πλαστές πληροφορίες για το ευρύτερο πλαίσιο μπορούν να δημιουργήσουν σύγκρουση;
	Μήπως το περιεχόμενο ενισχύει τη γνώμη κάποιου για κάτι ή κάποιος προσπαθεί να εντείνει τη σύγκρουση;	Η παραπληροφόρηση με στόχο την πόλωση επιδιώκει να διευρύνει το χάσμα ανάμεσα στις διαφορετικές απόψεις για ένα θέμα ή επιχείρημα. Ποιον σκοπό εξυπηρετεί η όξυνση της σύγκρουσης μεταξύ διαφορετικών μερών;

		Γιατί νέοι ιστότοποι ή προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούν την πόλωση ή την «ψευδή ενίσχυση» (μεγέθυνση κάποιου πράγματος ώστε να δείχνει μεγαλύτερο απ' ό,τι είναι) για να κερδίσουν ακολούθους;
		Γιατί εμπλέκονται ειδικά τα πολιτικά μηνύματα στις στρατηγικές πόλωσης; Συζητήστε τη σχέση ανάμεσα στις ψευδείς ειδήσεις και την πολιτική πόλωση.
Τρολάρισμα		
	Μήπως το περιεχόμενο επιδιώκει να διαταράξει την επικοινωνία μεταξύ ατόμων ή κοινοτήτων;	«Τρολάρισμα» σημαίνει ότι εσκεμμένα προκαλείται μια συναισθηματική αντίδραση με χρήση πλαστών ή παραποιημένων πληροφοριών ή εριστικών σχολίων. Γνωρίζετε περιπτώσεις τρολαρίσματος; Μπορείτε να εξηγήσετε πώς λειτουργούν;
		Το τρολάρισμα συνδέεται στενά με τα συναισθήματα. Πώς;
		Κάποιος απαντά στην ανάρτησή σας με πολύ εριστικό τρόπο. Σας έχουν τρολάρει. Πώς αντιδράτε;
		Εξ όσων γνωρίζετε, γιατί τα τρολ συμπεριφέρονται με αυτόν τον τρόπο; Ποιος είναι ο σκοπός τους;
		Έχετε ακούσει ποτέ να γίνεται λόγος για τα «εργοστάσια των τρολ» (“troll factories”); Κάντε σχετική έρευνα.
Συνωμοσία		
	Από το περιεχόμενο προκύπτει ότι πολύπλοκα φαινόμενα ή γεγονότα έχουν ενορχηστρωθεί από άλλους, κυρίως εταιρείες ή ιδρύματα με στόχο να εξαπατήσουν τους «απλούς ανθρώπους»;	Ελέγξτε τον κατάλογο με τις πιο σημαντικές θεωρίες συνωμοσίας στο Snopes: αναγνωρίζετε κάποιες από αυτές; Ποια από αυτές πιστεύετε ότι είναι αληθινή; Γιατί;
		Ποια από αυτά τα θέματα θεωρούνται «θεωρίες συνωμοσίας» στη χώρα σας; Γιατί πιστεύετε ότι αυτά τα θέματα είναι τόσο σημαντικά στη χώρα σας;
		Πώς κοινοποιούνται οι θεωρίες συνωμοσίας; Ποια είναι τα πιο σημαντικά κανάλια επικοινωνίας; Τι ρόλο παίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;

Περαιτέρω υλικό

Η Έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης από τους Wardle και Derakhshan (2017) «Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policymaking» περιλαμβάνει έναν κατάλογο με εθνικούς ιστότοπους ελέγχου γεγονότων από 20 ευρωπαϊκές χώρες. Δείτε: www.coe.int/en/web/freedom-expression/information-disorder.

Εγκάρσιες/Οριζόντιες δραστηριότητες:

Ζητήστε από τους μαθητές σας να παίξουν το διαδικτυακό παιχνίδι «get bad news» όπου υποδύονται τον ρόλο των δημιουργών ψευδών ειδήσεων και μπορούν να διαπιστώσουν πώς λειτουργούν οι μηχανισμοί εξάπλωσης της παραπληροφόρησης. Δείτε: www.getbadnews.com.

Ζητήστε από τους μαθητές να δημιουργήσουν οι ίδιοι ψευδείς ειδήσεις και να τις παρουσιάσουν στην τάξη. Οι άλλοι μαθητές θα πρέπει να καταρρίψουν την εργασία των συμμαθητών τους χρησιμοποιώντας τις κατευθυντήριες γραμμές και στρατηγικές που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τις ακόλουθες εφαρμογές (στο διαδίκτυο είναι διαθέσιμες πολύ περισσότερες):

- ▶ www.thefakenewsgenerator.com
- ▶ <https://breakyourownnews.com>

Πώς να διαχειρίζεστε ψευδείς ειδήσεις

Ενώ στις προηγούμενες ενότητες αναλύθηκαν μεμονωμένες ψευδείς ειδήσεις ως προς τα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά και τις στρατηγικές τους, έχει σημασία να γνωρίζουμε ότι η διαχείριση των ψευδών ειδήσεων μετά τον εντοπισμό τους είναι το πιο δύσκολο μέρος της καταπολέμησης της διαδικτυακής παραπληροφόρησης.

Προκειμένου να αναπτύξουν αυτές τις απαραίτητες, υψηλού επιπέδου ικανότητες, οι μαθητές πρέπει να έχουν επίγνωση λεπτών μηχανισμών οι οποίοι είναι δύσκολα ανιχνεύσιμοι μέσω της ανάλυσης της ίδιας της ψευδούς είδησης. Πιθανόν οι ίδιοι οι χρήστες να πέσουν στην παγίδα πειστικών φαινομένων, γεγονόσ που τους δυσκολεύει να αποστασιοποιηθούν και να παρατηρήσουν αντικειμενικά τη συμπεριφορά τους.

Ένα από αυτά τα ανεπαίσθητα φαινόμενα της πειθούς είναι το λεγόμενο «φαινόμενο του κοιμώμενου» (Müller 2017: 14). Οι χρήστες τείνουν να ξεχνούν την πηγή της πληροφορίας που διάβασαν και αν εμπιστεύονταν την εν λόγω πηγή ή όχι. Ωστόσο, ενδέχεται να ανακαλέσουν την πληροφορία, ιδίως αν επιβεβαιώνει παγιωμένες απόψεις για κάτι (προκατάληψη). Το φαινόμενο του κοιμώμενου έχει ιδιαίτερη σημασία για τις αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Ένα άλλο φαινόμενο πειθούς είναι το «φαινόμενο της αλήθειας» (αυτόθι: 15): Ενώ το φαινόμενο του κοιμώμενου αφορά την πηγή της πληροφορίας, το «φαινόμενο της αλήθειας» μπορεί επίσης να επηρεάσει προσεκτικούς χρήστες που έρχονται συνεχώς αντιμέτωποι με πλαστές ή ψευδείς πληροφορίες που προέρχονται από διαφορετικές πηγές. Παρότι στην αρχή οι χρήστες πιστεύουν ότι η πληροφορία είναι λανθασμένη, καθώς περνά ο καιρός και εκτίθενται συνεχώς στην ίδια είδηση, αρχίζουν να πιστεύουν στην εγκυρότητα της εν λόγω πληροφορίας. Μια ψευδής είδηση καθίσταται «πιο αληθινή» εφόσον «ήδη γνωρίζουμε» την είδηση. Αυτό το φαινόμενο ισχύει ιδιαίτερα για άτομα με συντηρητικό/δεξιό πολιτικό προσανατολισμό (Arendt, Haim και Beck, 2019: 183).

Μια θετική επίδραση του φαινομένου της αλήθειας είναι πως υπάρχει η πιθανότητα ο χρήστης που έρχεται συνεχώς σε επαφή με την ίδια πληροφορία να αρχίσει να την αμφισβητεί και να αναπτύξει αντίσταση έναντι των στρατηγικών πειθούς των ψευδών ειδήσεων. Σε αυτή την περίπτωση, η συχνότητα της επαφής με τον μεμονωμένο χρήστη ξεπερνά ένα ορισμένο επίπεδο και καθίσταται λιγότερο αποτελεσματική.

Ωστόσο, μπορεί να συμβεί το αντίθετο: το «φαινόμενο μπούμερανγκ» (αυτόθι: 184) προκαλεί ένα είδος «αυτοάμυνας» σε όσους πιστεύουν τις πλαστές πληροφορίες τη στιγμή που κάποιος επισημαίνει την έλλειψη εγκυρότητάς τους ή προειδοποιεί γι' αυτές (βλ. Κεφάλαιο 1). Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που η επαλήθευση δεν αντιστοιχεί στις πεποιθήσεις ή την ιδεολογία κάποιου.

Δραστηριότητα

Φαινόμενα με μεγάλη επίδραση!

Συζητήστε τα διαφορετικά φαινόμενα πειθούς των ψευδών ειδήσεων με τους μαθητές σας και ζητήστε τους να «οπτικοποιήσουν» τους μηχανισμούς μεμονωμένων φαινομένων.

- ▶ Οπτικοποιήστε το φαινόμενο με τη βοήθεια ενός χάρτη του εγκεφάλου ή ενός διαγράμματος ροής.
- ▶ Σχεδιάστε το χρονοδιάγραμμα μιας ψευδούς είδησης στο διαδίκτυο: συγκρίνετε τη χρονολογική σειρά, τον αριθμό των like και των αναδημοσιεύσεων και συγκρίνετε τα τρία στοιχεία.
- ▶ Δημιουργήστε ένα παιχνίδι ρόλων όπου θα είστε ο δημιουργός μιας «ψευδούς είδησης», ο χρήστης και ένα «φαινόμενο πειθούς».
- ▶ Συζητήστε τα διαφορετικά επιχειρήματα που χρησιμοποιεί κάθε ρόλος.
- ▶ Εξετάστε προσεκτικά τη δική σας συμπεριφορά: ποιες πηγές ειδήσεων δεν ελέγχετε ποτέ; Δεν τις ελέγχετε επειδή τις πιστεύετε αυτόματα; Συζητήστε στην τάξη.

Εφόσον είναι πολύ δύσκολο να εντοπίσετε αυτά τα λεπτά φαινόμενα πειθούς, είναι πολύ σημαντικό οι μαθητές να σκεφτούν σχετικά με τη διαδικτυακή συμπεριφορά τους για να αποκτήσουν επίγνωση των ενεργειών που υποστηρίζουν την εξάπλωση ψευδών ειδήσεων.

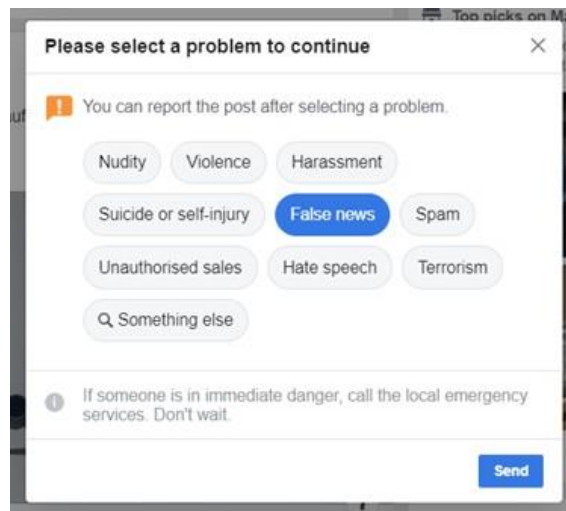
Εντοπισμός ψευδών ειδήσεων - και τώρα;

Στον ακόλουθο κατάλογο παρέχονται συμβουλές για τον τρόπο διαχείρισης της παραπληροφόρησης αφού συναντήσουμε, αναλύσουμε και προσδιορίσουμε μια είδηση ως ψευδή.

Καταγγελία!

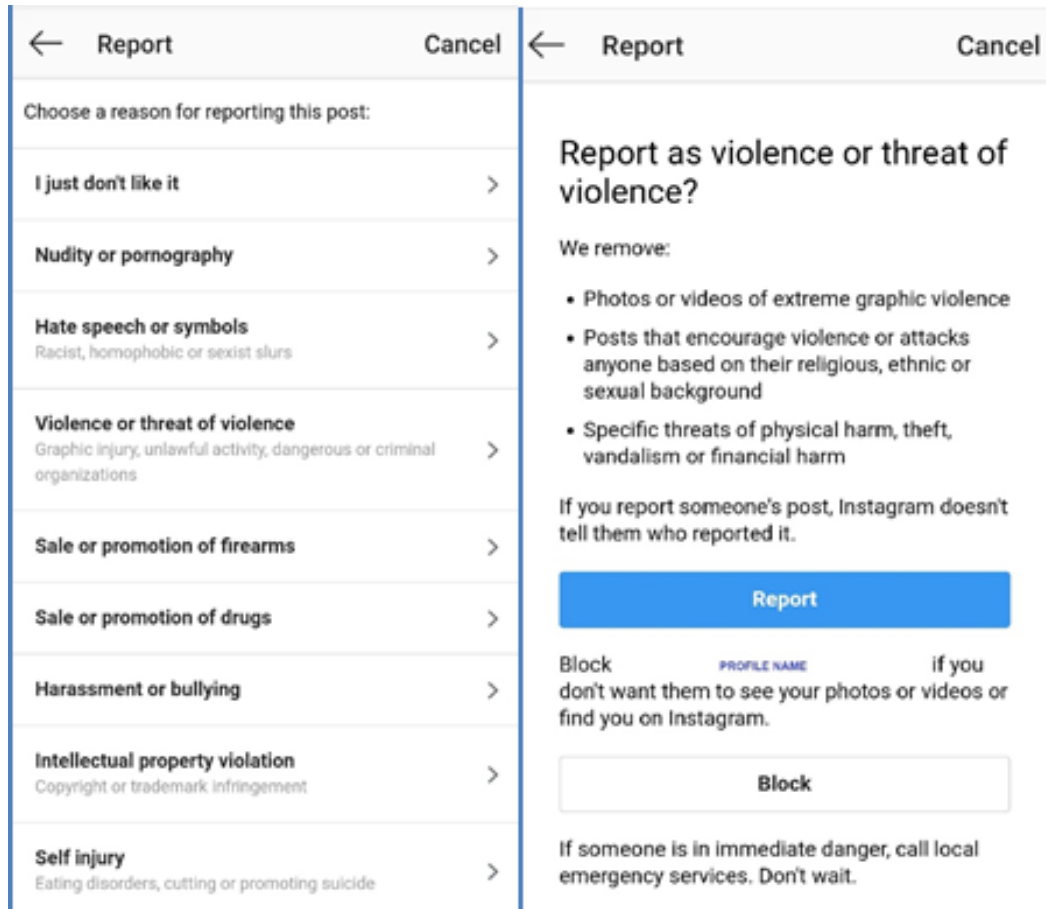
Οι χρήστες μπορούν να καταγγείλουν το ανάρμοστο περιεχόμενο απευθείας στη διοίκηση του εμπλεκόμενου κοινωνικού δικτύου. Μεγάλες πλατφόρμες κοινωνικών δικτύων όπως το Facebook (στο οποίο ανήκουν το Instagram και το WhatsApp) και η Google προσφέρουν διαφορετικές επιλογές στον μεμονωμένο χρήστη για την καταγγελία των ψευδών ειδήσεων.

Το Facebook προσφέρει μια υπηρεσία σε σχέση με μεμονωμένες αναρτήσεις, στην οποία ο μεμονωμένος χρήστης μπορεί να καταγγείλει «πλαστές ειδήσεις».

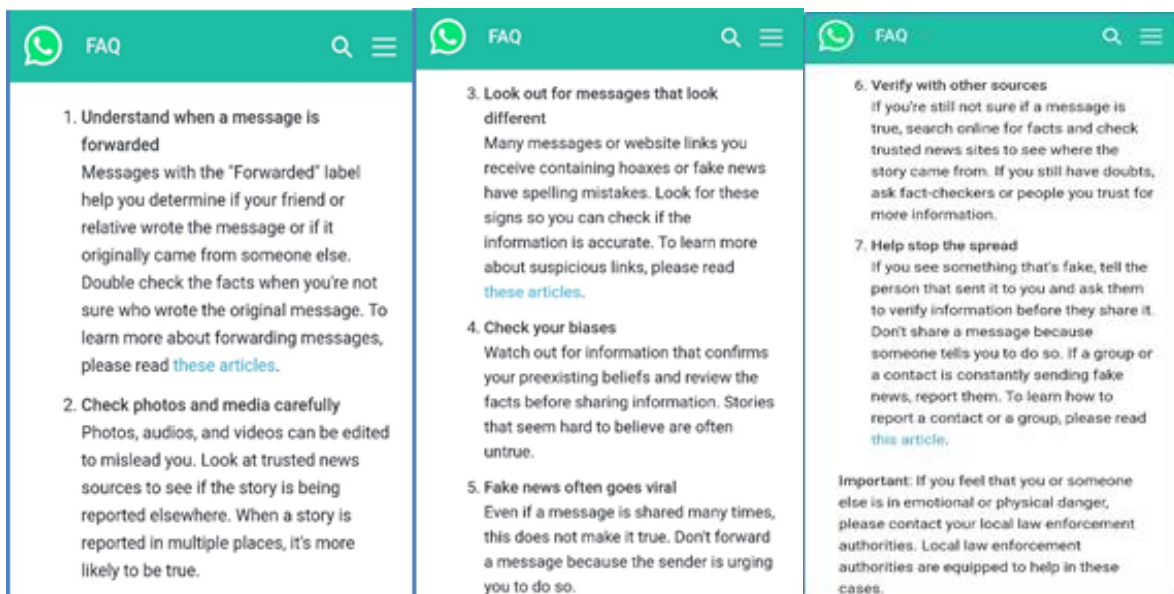
Στιγμιότυπο οθόνης Facebook (18 Ιουλίου 2019)

Από την άλλη πλευρά, το Instagram δεν διαθέτει κάποιο ξεχωριστό εργαλείο για την καταγγελία ψευδών ειδήσεων αλλά προσφέρει στους χρήστες του έναν κατάλογο με ανάρμοστες ενέργειες που μπορούν να καταγγελθούν στην Ενότητα «Καταγγελία».

Στιγμιότυπο Instagram (18 Ιουλίου 2019)

Η υπηρεσία ανταλλαγής μηνυμάτων WhatsApp προσφέρει μια λίστα με συμβουλές για τον τρόπο αντιμετώπισης της διαδικτυακής παραπληροφόρησης. «Συμβουλές για την αποτροπή της εξάπλωσης φημών και ψευδών ειδήσεων» είναι διαθέσιμες στην ενότητα Ρυθμίσεις/Βοήθεια/Συχνές ερωτήσεις/Ασφάλεια και Απόρρητο.

Στιγμιότυπο Whats App (18 Ιουλίου 2019)

Δραστηριότητα

Ζητήστε από τους μαθητές σας να βρουν τις συμβουλές της εφαρμογής Whats App για την καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων και να συζητήσουν σε ομάδες:

- ▶ Επιλέξτε μια πραγματική ψευδή είδηση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ζητήστε από τους μαθητές να εφαρμόσουν τις συμβουλές στην είδηση. Αποδίδουν; Για ποια συμβουλή χρειάζονται περισσότερες πληροφορίες;
- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές να «ελέγξουν» το ιστορικό τους στο Whats App. Έχουν συναντήσει ποτέ ψευδείς ειδήσεις ενώ συνομιλούν με φίλους τους; Ζητήστε τους να δείξουν και να επεξηγήσουν ορισμένα παραδείγματα.

Μην αναδημοσιεύσετε!

Η αναδημοσίευση ψευδών ειδήσεων σημαίνει ότι η ισχύς μιας ψευδούς είδησης ενισχύεται και πολλαπλασιάζεται. Η αναδημοσίευση μιας ψευδούς είδησης σημαίνει ότι είστε πρεσβευτής των (άδικων) συμφερόντων κάποιου άλλου (π.χ. για οικονομικούς, κοινωνικούς ή πολιτικούς λόγους) και από τη στιγμή που θα δημοσιευθεί μια ψευδής είδηση, είναι πολύ δύσκολο να σταματήσει η κυκλοφορία της και να δημοσιευτεί η διάψευση των όσων έχουν ανακοινωθεί. Επιπλέον, η αναδημοσίευση ψευδών ειδήσεων υποθάλλει το φαινόμενο της αλήθειας (Müller & Denner 2017: 15).

Είναι εύκολο να αποφύγετε κάθε ανάμειξη στην εξάπλωση ψευδών ειδήσεων. Απλά, μην κάνετε τίποτε: μην πατήσετε like ούτε να αναδημοσιεύσετε την είδηση. Σε τελική ανάλυση, οι κίνδυνοι της αναδημοσίευσης ψευδών ειδήσεων είναι μεγάλοι: άνθρωποι μπορούν να δυσφημιστούν, μπορεί να υποκινηθεί η βία, το μίσος μπορεί να ενταθεί και άνθρωποι μπορούν να υποστούν σωματική και ψυχολογική βλάβη (Attivissimo 2017).

Επικοινωνήστε με σεβασμό!

Συμμετέχοντας στη διαδικασία της αναδημοσίευσης, της δημοσίευσης και του σχολιασμού στο διαδίκτυο, οι ψευδείς ειδήσεις μπορούν επίσης να χάσουν κάθε ισχύ χάρη στην «ορθή» επικοινωνία. Το ιταλικό έργο «Parole O_ Stili» παρέχει έναν δεκάλογο συμβουλών συμπεριφοράς σχετικά με την υπεύθυνη χρήση λέξεων και ανακοινώσεων, ιδίως σε ένα δημοκρατικό και πολιτικό πλαίσιο, προκειμένου να αποτραπεί¹⁵ η εξάπλωση του μίσους, της βίας και της επιθετικότητας. Αυτά είναι τα βασικά σημεία (συντομευμένα και προσαρμοσμένα) του δεκάλογου: ¹⁶

1. Το εικονικό είναι πραγματικό

Γνωρίζω ότι η επικοινωνία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των ενεργειών μου, με στόχο το κοινό καλό. Επομένως, πάντα αναλαμβάνω την ευθύνη για όσα επικοινωνώ, είτε στο διαδίκτυο είτε όχι. Δεν θεωρώ ούτε χρησιμοποιώ το δίκτυο ως ελεύθερη ζώνη όπου επιτρέπονται τα πάντα.

2. Είστε αυτό που ανακοινώνετε

Η επικοινωνία μου με καθορίζει. Πάντοτε εξασφαλίζω ότι αυτά που κοινοποιώ και αυτά που κοινοποιούνται για λογαριασμό μου είναι υπεύθυνα.

3. Οι λέξεις διαμορφώνουν τη σκέψη

Καθορίζω τις ιδέες και τις προθέσεις μου όσο καλύτερα μπορώ. Δεν εκμεταλλεύομαι τα μέσα ενημέρωσης και τα ισχυρά κανάλια τους για να διαδώσω ελκυστικά αλλά προσβλητικά ή ανυπόστατα μηνύματα.

4. Προτού μιλήσετε, πρέπει να ακούσετε

Λαμβάνω υπ' όψιν τα επιχειρήματα των συνομιλητών μου, ακόμα και αν δεν τα συμμερίζομαι. Δεν τους διακόπτω. Δεν διαστρεβλώνω τα λόγια τους για να τα αντικρούσω καλύτερα. Προτιμώ τον διάλογο και την προσεκτική σύγκριση ιδεών από τον μονόλογο.

5. Οι λέξεις είναι γέφυρα

Πιστεύω στη δύναμη των ιδεών μου και στη δύναμη των λέξεών μου. Στον συνομιλητή μου διατυπώνω τα επιχειρήματά μου και την επιθυμία μου να ξεκινήσω διάλογο και να πείσω, ποτέ να εκμηδενίσω.

6. Οι λέξεις έχουν συνέπειες

Πιστεύω ότι μια δημόσια συζήτηση, ακόμα και αν είναι σφοδρή, θα πρέπει να είναι χρόνος ανάπτυξης για όλους. Προτού διατυπώσω κάποια δήλωση, σκέφτομαι τις συνέπειες.

¹⁵ <https://paroleostili.it/cambiostile/?lang=en>, προσπελάστηκε στις 2 Νοεμβρίου 2019.

¹⁶ Για το θέμα αυτό υπάρχει διαθέσιμο διδακτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς: <http://paroleostili.com/materiale-didattico>, προσπελάστηκε στις 2 Νοεμβρίου 2019.

7. Η αναδημοσίευση συνιστά ευθύνη

Όσα αναδημοσιεύω στο διαδίκτυο έχουν αντίκτυπο στην προσωπική μου αξιοπιστία. Δεν παράγω, διαδίδω ή προωθώ ειδήσεις, πληροφορίες και δεδομένα που γνωρίζω ότι είναι αναληθή, παραποιημένα ή παραπλανητικά.

8. Οι ιδέες μπορούν να συζητηθούν αλλά οι άνθρωποι αξίζουν σεβασμό

Αγωνίζομαι για τις ιδέες μου και αντιτάσσομαι σε αυτές που πιστεύω ότι είναι εσφαλμένες αλλά πάντοτε στο επίπεδο του περιεχομένου. Σέβομαι τον συνομιλητή μου και τον προσωπικό του χώρο, δεν τον κοροϊδεύω, δεν του αποδίδω δηλώσεις που δεν έχει κάνει ποτέ.

9. Οι προσβολές δεν είναι επιχειρήματα.

Γνωρίζω καλά ότι οι προσβολές είναι ταπεινωτικές τόσο γι' αυτούς που τις δέχονται όσο και γι' αυτούς που τις εκφράζουν: για τον λόγο αυτό, δεν προσβάλλω και δεν απαντώ σε προσβολές.

10. Η σιωπή είναι και αυτή επικοινωνία

Όταν μιλώ, πραγματοποιώ συναφείς ανακοινώσεις με βαρύτητα και νόημα. Όταν μένω σιωπηλός, η σιωπή μου πάλι έχει βαρύτητα και νόημα.

Δραστηριότητα

Ζητήστε από τους μαθητές να βρουν παραδείγματα επικοινωνίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που είτε σέβονται είτε όχι αυτόν τον δεκάλογο.

Συγκεντρώστε τα παραδείγματα και σκεφτείτε προσεκτικά τα εξής.

- ▶ Ποιοι είναι οι συντάκτες της ανακοίνωσης;
- ▶ Τι αποτέλεσμα θέλουν να επιτύχουν με την ανακοίνωσή τους;
- ▶ Ποιο είναι το θέμα της συζήτησης;
- ▶ Ποιο είναι το πλαίσιο της συζήτησης;
- ▶ Πώς έχει αλλάξει η επικοινωνία με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Τι είδη επικοινωνίας έχουμε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Η επικοινωνία γίνεται μόνο μέσω κειμένου;
- ▶ Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της επικοινωνίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;
- ▶ Πώς συνδέονται οι ψευδείς ειδήσεις με την επικοινωνία;
- ▶ Συζητήστε στην τάξη τη σημασία της διαδικτυακής επικοινωνίας για την κοινωνία και τον προσωπικό χώρο του ατόμου.

Προειδοποιήστε τους άλλους γι' αυτές!

Όπως επισημάνθηκε στο κεφάλαιο 1, οι διαχειριστές των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή οι ελεγκτές γεγονότων μας προειδοποιούν για τις ψευδείς ειδήσεις. Δυστυχώς, οι επιπτώσεις αυτών των προειδοποιήσεων δεν είναι σαφείς, και χρειάζεται να διεξαχθεί περισσότερη έρευνα προκειμένου να γίνει κατανοητό ποιοι τρόποι δράσης είναι οι πιο αποτελεσματικοί.

Για παράδειγμα, το «φαινόμενο του κοιμώμενου» δύσκολα μπορεί να ξεπεραστεί με προειδοποιήσεις εφόσον αυτές οι ενέργειες συνήθως παραπέμπουν στην έλλειψη αξιοπιστίας των πηγών και όπως έχουμε διαπιστώσει, δεν είναι οι πηγές που μένουν στο μυαλό αλλά οι ίδιες οι πληροφορίες (Müller 2017: 16).

Τα προειδοποιητικά μηνύματα μπορούν επίσης να οδηγήσουν σε αντίσταση (δείτε το «φαινόμενο του μπούμερανγκ») και σε αντίδραση θυμού και οργής, εφόσον οι χρήστες μπορεί να πιστέψουν ότι η διόρθωση της ίδιας της είδησης συνιστά αθέμιτη απόπειρα να επηρεάσουν τη γνώμη τους και, συνεπώς, περιορίζει την ελευθερία τους στη λήψη αποφάσεων (αυτόθι: 17). Αυτό το φαινόμενο είναι ακόμα πιο ισχυρό στο περιβάλλον των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και στα άτομα με συντηρητικό/δεξιό πολιτικό προσανατολισμό, εφόσον τα προειδοποιητικά μηνύματα δεν φαίνεται να ασκούν κάποια επίδραση σε αυτούς τους χρήστες. Ένα προειδοποιητικό μήνυμα φαίνεται να είναι πιο αποτελεσματικό τη στιγμή που ο χρήστης θέλει να αναδημοσιεύσει μια ψευδή είδηση αλλά για να επιβεβαιωθεί αυτή η υπόθεση, χρειάζεται περισσότερη έρευνα (Arendt, Haim και Beck 2019).

Μια άλλη επιλογή που περιγράφηκε στο κεφάλαιο 1 είναι η διαγραφή των ψευδών ειδήσεων αμέσως μόλις εμφανιστούν στο διαδίκτυο. Είναι πολύ δύσκολο να δικαιολογηθεί αυτή η ενέργεια εφόσον θίγει πτυχές που άπτονται της ελευθερίας της έκφρασης και δημοκρατικών αξιών. Επιπλέον, οι χρήστες που δεν βρίσκουν επιβεβαίωση των πεποιθήσεών τους στις παραδοσιακές πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δι-

κτύωσης θα βρουν εύκολα εναλλακτικές λύσεις που είναι ακόμα λιγότερο ελεγχόμενες και ρυθμιζόμενες. Τέλος, εάν τα παραδοσιακά και «σοβαρά» μέσα προχωρήσουν στη διαγραφή ειδήσεων με ιδεολογικό περιεχόμενο, θα ενισχυθεί η άποψη των λαϊκιστών ότι είναι αντιμέτωποι με μια συνωμοσία της πνευματικής ελίτ (Müller 2017: 19).

Παρόλ' αυτά, έχει σημασία να επισημάνουμε την ύπαρξη ψευδών ειδήσεων στην κοινότητά μας, προτείνοντας τον διάλογο με βάση τεκμηριωμένα στοιχεία για όσα πρέπει να διορθωθούν χωρίς να λειτουργούμε συγκαταβατικά απέναντι σε όσους υποστηρίζουν αντίθετες απόψεις (δείτε το «φαινόμενο του μπούμερανγκ») (αυτόθι 21).

Δραστηριότητα

Γίνετε ελεγκτής γεγονότων!

- ▶ Δημιουργήστε ένα ψηφιακό ημερολόγιο που θα μοιραστείτε με τους μαθητές σας (π.χ. ένα έγγραφο Word στο Google Drive) ή χρησιμοποιήστε εφαρμογές καταχωρίσεων και ζητήστε από τους μαθητές να αναφέρουν καθημερινά τη διαδικτυακή αναγνωστική συμπεριφορά τους και τις (ψευδείς) ειδήσεις που συναντούν κάθε μέρα.
- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές να σημειώσουν τις ειδήσεις (μαζί με τους συνδέσμους) στα κοινά έγγραφα και να τα σχολιάσουν.
- ▶ Έως το τέλος της εβδομάδας (ή άλλη καθορισμένη χρονική περίοδο), μοιραστείτε τις δημοσιεύσεις στην τάξη και συζητήστε την εξάπλωση αυτών των ειδήσεων.
- ▶ Αποφασίστε μαζί με τους μαθητές ποιες από τις ειδήσεις που συγκέντρωσαν έχουν αντίκτυπο από την άποψη της παραπληροφόρησης και συζητήστε τις στρατηγικές προειδοποίησης που θα χρησιμοποιήσουν για να τις καταπολεμήσουν.

Μια πρόταση για την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων έγκειται στην εφαρμογή της «θεωρίας του σάντουιτς αλήθειας» (truth sandwich theory), όπως εξηγείται από τον George Lakoff, έναν γνωστικό επιστήμονα και γλωσσολόγο που έχει μελετήσει επί μακρόν πώς λειτουργεί η προπαγάνδα. Το πρώτο βήμα είναι να διαμορφώσουμε μια συνολική ευρεία θεώρηση της αλήθειας μιας είδησης. Στη συνέχεια, πρέπει να αναφέρουμε όσα ειπώθηκαν χωρίς να τα τονίσουμε και να κλείσουμε την προειδοποίησή μας με τα επιχειρήματα των ελεγμένων γεγονότων «Αποφύγετε την επανάληψη των ψεμάτων. Αποφύγετε να τα παρουσιάσετε σε επικεφαλίδες, κύρια άρθρα ή tweet. Επειδή η μεγέθυνσή τους είναι αυτό ακριβώς που τα ενισχύει. Έτσι λειτουργεί η προπαγάνδα στον εγκέφαλο: μέσω επανάληψης, ακόμα και όταν μέρος της επανάληψης συνίσταται στον έλεγχο γεγονότων».¹⁷

George Lakoff @GeorgeLakoff · 1 dic 2018

Truth Sandwich:

1. Start with the truth. The first frame gets the advantage.
2. Indicate the lie. Avoid amplifying the specific language if possible.
3. Return to the truth. Always repeat truths more than lies.

George Lakoff @georgelakoff on Twitter, 1η Δεκεμβρίου 2018 (στιγμιότυπο)

¹⁷ <https://wapo.st/3jgcc0xM>.

Δραστηριότητα

Σάντουιτς αλήθειας (Truth sandwich):

- ▶ Με βάση τη δραστηριότητα που εξηγήθηκε παραπάνω, χωρίστε τους μαθητές σε ομάδες και ζητήστε τους να δημιουργήσουν την αναίρεση μιας ψευδούς είδησης χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία του σάντουιτς αλήθειας.

Συγκρίνετε τις εργασίες των μαθητών στην τάξη και συζητήστε ποια αντίδραση θα αποδώσει καλύτερα.

Έλεγχος γεγονότων: μια πραγματική περίπτωση ψευδών ειδήσεων

Εδώ παρουσιάζουμε μια διάσημη ψευδή είδηση και θα εφαρμόσουμε τις συμβουλές που εξηγήθηκαν παραπάνω.

Η παρακάτω εικόνα αναρτήθηκε στο Facebook από έναν ανώνυμο χρήστη στις 3 Ιουλίου 2018. Η λεζάντα, σε μετάφραση από τα ιταλικά, έλεγε:

«Λιμάνι της Λιβύης. ΔΕΝ ΘΑ ΣΟΥ ΔΕΙΞΟΥΝ ΠΟΤΕ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ. ΕΧΟΥΝ ΟΛΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ».

Εκείνη την εποχή, η ιταλική κοινή γνώμη διαμορφωνόταν από μια έντονη συζήτηση σχετικά με τις μεταναστευτικές πολιτικές και την υποδοχή λέμβων με μετανάστες από τις ακτές της Βόρειας Αφρικής. Η νέα κυβέρνηση ασκούσε έντονη πίεση για πιο αυστηρές πολιτικές έναντι των μεταναστών. Μεταξύ άλλων επιθυμούσε να αρνηθεί να δεχθεί λέμβους που είχαν διασωθεί από μη κυβερνητικές οργανώσεις σε διεθνή ύδατα και να τους ξαναστείλει στα λιμάνια απ' όπου είχαν αναχωρήσει. Μόλις λίγες μέρες πριν από τη δημοσίευση αυτής της ανάρτησης, ένα ναυάγιο είχε προκαλέσει περίπου 100 θανάτους στην ακτή της Λιβύης και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πολλοί χρήστες είχαν αμφισβητήσει τη γνησιότητα των φωτογραφιών με τα πτώματα που είχαν ανασυρθεί. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάρτηση για το «λιμάνι της Λιβύης» αναδημοσιεύθηκε 9.000 φορές με ακόμα μεγαλύτερο αριθμό προβολών. Η ανάρτηση έλαβε αναρίθμητα σχόλια, κυρίως οργισμένα και επιθετικά κατά των μέσων ενημέρωσης γενικότερα και κατά κάθε προσώπου που ήθελε να περιορίσει τη διάδοση της είδησης. Αργότερα, η ανάρτηση αφαιρέθηκε.

Τώρα μπορούμε να προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τις μεθόδους μας στο μήνυμα και τη φωτογραφία.

Πρώτον, εξετάζοντας την επικεφαλίδα και το κείμενο της λεζάντας της εικόνας μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής στοιχεία:

- ▶ το κείμενο γράφτηκε εξ ολοκλήρου με κεφαλαία γράμματα·
- ▶ το όνομα του υποτιθέμενου λιμανιού της Λιβύης δεν αναφέρεται, άρα η γεωγραφική πληροφόρηση είναι ελλιπής και ασαφής·
- ▶ δεν δηλώνεται **καμία πηγή**: η ανάρτηση δεν περιέχει κανέναν σύνδεσμο ή παραπομπή για την εξακρίβωση της προέλευσης της είδησης. Παρότι το Facebook συνήθως το επιτρέπει, η φωτογραφία δεν είναι γεωεντοπισμένη ούτε φέρει χρονολογική σήμανση·
- ▶ συναισθηματικός αντίκτυπος: η είδηση αφορά ένα θέμα (το φαινόμενο μετανάστευσης από την Αφρική) που είναι άκρως διχαστικό και εκμεταλλεύεται τους φόβους και τις προκαταλήψεις των πολιτών ενώ αναγγέλλει ένα επερχόμενο και δραματικό συμβάν·
- ▶ συνωμοσία: χρησιμοποιώντας δραματικούς τόνους και δηλώνοντας ότι αυτή η πληροφορία αποσιωπήθηκε σκοπίμως από τα «παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης», η ανάρτηση υπαινίσσεται την ύπαρξη συνωμοσίας.

Αυτά τα στοιχεία θα πρέπει ήδη να επαρκούν για να αξιολογήσουμε αυτή την ανάρτηση ως αναξιόπιστη επειδή οι πληροφορίες που περιέχει δεν είναι επαληθεύσιμες. Ωστόσο, ας εξετάσουμε πιο προσεκτικά την ίδια την εικόνα.

Το μέρος που μπορούμε να δούμε στην εικόνα έχει πραγματικά συνωστισμό και, παρότι η ποιότητα της εικόνας δεν είναι καλή, οι άνθρωποι φαίνεται να είναι ντυμένοι ανάλογα με την εποχή και

το κλίμα. Επίσης, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι υπάρχει μια μεγάλη πλατφόρμα στη μέση της φωτογραφίας, της οποίας η λειτουργία δεν είναι καθόλου σαφής. Δεν υπάρχει ίχνος από προκυμαία, ακυροβόλιο ή άλλα κτήρια που θα βοηθούσαν να καταλήξουμε με βεβαιότητα ότι αυτός ο τόπος είναι λιμάνι. Υπάρχουν διάφορα είδη σκαφών στην εικόνα, τα περισσότερα από αυτά αρκετά μικρά ενώ κανένα από αυτά δεν μοιάζει με τα φουσκωτά που συνήθως χρησιμοποιούν οι λαθρέμποροι για τη διακίνηση ανθρωπών. Επιπλέον, ορισμένα από τα σκάφη μπορούν σαφέστατα να αναγνωριστούν ως γόνδολες (ειδικότερα το μπλε σκάφος στην κάτω αριστερή γωνία), το παραδοσιακό πλοιάριο της Βενετίας. Τελικά, αν 'κατεβάσουμε' την εικόνα και κάνουμε τη σχετική αναζήτηση με μια μηχανή αντίστροφης αναζήτησης εικόνων μπορούμε να έχουμε κατηγορηματικά αποτελέσματα. Η μηχανή αναζήτησης TinEye επιβεβαιώνει ότι η πιο παλιά ανάρτηση της εν λόγω εικόνας χρονολογείται από τον Σεπτέμβριο του 2010. Άλλη μια αναζήτηση με τη μηχανή αναζήτησης εικόνων Google, περιορίζει τα αποτελέσματα στο περιεχόμενο που αναρτήθηκε πριν από τις 4 Ιουλίου 2018 και καταδεικνύει ότι η φωτογραφία παρουσιάζει τη ζωντανή συναυλία του μουσικού συγκροτήματος Pink Floyd στη Βενετία στις 15 Ιουλίου 1989.

Ήταν εύκολο να αποκαλυφθεί η απάτη και, συνεπώς, η αρχική ανάρτηση διαγράφηκε μετά από λίγες ημέρες. Η ανάκληση αυτής της ψευδούς είδησης δημοσιεύθηκε από πολλές εφημερίδες και ειδησεογραφικά πρακτορεία σε τέτοιο βαθμό ώστε μπορούμε να πούμε ότι και η διαδικασία διάψευσης έγινε viral. Όμως ορισμένα άρθρα ελέγχου γεγονότων σχετικά με αυτή την ιστορία αναφέρονται ακόμα στη χρήση της εικόνας με τα εξής σχόλια: «Δεν έχει σημασία αν η εικόνα απεικόνιζε μια ροκ συναυλία: σκοπός ήταν να δείξει έναν μεγάλο όγκο ατόμων, κάτι που είναι άλλωστε η πραγματικότητα».

Αυτό το παράδειγμα φανερώνει ότι όταν χρειάζεται να ξεσκεπάσουμε ψευδείς ειδήσεις, δεν αρκεί να επικεντρωνόμαστε μόνο στις στρατηγικές κατάρριψης προκειμένου να προσδιορίσουμε ότι η είδηση είναι ψευδής. Η κριτική σκέψη είναι ακόμα πιο σημαντική ώστε ο χρήστης να απομακρυνθεί από την αίθουσα αντίληψης των δικών του προκαταλήψεων και να αρχίσει να σκέφτεται κριτικά σε σχέση με την πρόθεση πειθούς της παραπληροφόρησης. Επομένως, έχει σημασία να ενσωματωθούν οι προαναφερόμενες ικανότητες σε ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα.

Στα επόμενα κεφάλαια παρέχεται ένας οδηγός βήμα-βήμα για τον τρόπο εφαρμογής των μεθόδων που εξηγήθηκαν παραπάνω σε μια σύντομη ενότητα στην τάξη ή άλλο πλαίσιο αίθουσας διδασκαλίας.

Κεφάλαιο 3

Έναρξη της σύντομης ενότητας: Διερευνητική μέθοδος και έρευνα για ψευδείς ειδήσεις

Ulrich Ballhausen (IBFQ Αννόβερο),
Richard Heise (Πανεπιστήμιο Αννόβερου)

Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται μια επισκόπηση της διαδικασίας που προβλέπεται για μια σύντομη ενότητα διερευνητικής μάθησης που επικεντρώνεται στις ψευδείς ειδήσεις, με βαρύτητα στο πρώτο βήμα αυτής της διαδικασίας, στην οποία οι μαθητές κάνουν έρευνα για ένα θέμα σχετικό με τις ψευδείς ειδήσεις. Χρησιμεύει ως οδηγός των εκπαιδευτικών για την υλοποίηση διερευνητικής μάθησης με ομάδα μαθητών και εξηγεί τα πλεονεκτήματα αυτής της μεθόδου στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των ψευδών ειδήσεων.

Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;

Η εφαρμογή της μεθοδολογίας του έργου Digital Resistance στην τάξη ξεκινά με την ενίσχυση της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018α: 2) σε μια βιωματική προσέγγιση. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να πραγματοποιήσουν τη δική τους έρευνα για κάποιες πληροφορίες από το διαδίκτυο. Αναλύοντάς τις, μαθαίνουν να κάνουν διάκριση ανάμεσα σε αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης και τις ψευδείς ειδήσεις. Μια άλλη σημαντική πτυχή της προσέγγισης του έργου Digital Resistance είναι η πρόσβαση και η ένταξη (αυτόθι). Αυτό το κεφάλαιο παρέχει οδηγίες στους εκπαιδευτικούς να δώσουν τη δυνατότητα σε όλους τους μαθητές μιας συγκεκριμένης ομάδας να συμμετάσχουν στην εξέλιξη της έρευνας, ανεξάρτητα από τις προηγούμενες γνώσεις τους ή τον τεχνικό εξοπλισμό στον οποίο μπορούν να έχουν πρόσβαση.

Διάρθρωση της σύντομης διδακτικής ενότητας

Η έρευνα για ψευδείς ειδήσεις ή παραπλανητικές πληροφορίες σε σχέση με τις διακρίσεις ή την κατήχηση είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα το οποίο, αφενός, χρειάζεται ευρύ σύνολο ψηφιακών ικανοτήτων όπως περιγράφεται στα προηγούμενα κεφάλαια. Από την άλλη πλευρά, είναι απαραίτητο ένα σωστό μαθησιακό περιβάλλον για να εφαρμοστούν αυτές οι ικανότητες. Η διερευνητική μάθηση συνδυάζεται με αυτές τις απαιτήσεις λόγω των πτυχών κινητοποίησης και μεθοδολογίας που έχει.

Εφόσον αυτή η μέθοδος συνδέεται στενά με ένα σενάριο επίλυσης προβλημάτων, υποστηρίζει τα εγγενή κίνητρα για τη διεξαγωγή έρευνας. Αντί να επικεντρώνεται στα εξωτερικά κίνητρα μέσω βαθμών ή άλλων ανταμοιβών, η διερευνητική μάθηση προσπαθεί να υποστηρίξει τους μαθητές να αναπτύξουν τους δικούς τους στόχους. Ωστόσο, τα εσωτερικά κίνητρα δεν μπορούν να θεωρηθούν δεδομένα.

«Δεν μπορούμε να προϋποθέσουμε αυτόματα την προθυμία για αντιμετώπιση του προβλήματος.... Το εμπόδιο πρέπει να είναι προφανές ώστε το άτομο να το αντιληφθεί». (Dostál 2015: 69)

Επομένως, η επιλογή θέματος είναι σημαντική προκειμένου να επιτευχθεί η επίγνωση του προβλήματος που θα παρακινήσει το άτομο. Επιπλέον, οι μαθητές χρειάζονται αρκετή αυτοπεποίθηση σχετικά με τη δική τους ικανότητα επίλυσης του προβλήματος.

Αν υποθεθεί βασικό ενδιαφέρον για το θέμα του ερευνητικού αντικείμενου, ένας άλλος παράγοντας κινητοποίησης της διερευνητικής μάθησης είναι η στενή σχέση ανάμεσα στο ερευνητικό περιβάλλον, τις ερευνητικές μεθόδους και το αντικείμενο έρευνας.

«Η σύγχρονη υποστήριξη για τη διερευνητική μάθηση πηγάζει από την έρευνα στη γνωστική επιστήμη που παρέχει τεκμήρια για τη σπουδαιότητα της δραστηριότητας και τα γνήσια πλαίσια μάθησης» (Edelson, Gordin & Pea, 1999: 2).

Η διερευνητική μάθηση είναι μια κατάλληλη μέθοδος για να κάνουν έρευνα οι μαθητές για τις ψευδείς ειδήσεις ή τις παραπλανητικές πληροφορίες που συνδέονται με διακρίσεις ή την κατήχηση επειδή τους επιτρέπει να χρησιμοποιούν ερευνητικές μεθόδους που συνδέονται στενά με το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο. Αυτή η ερευνητική διαδικασία διδάσκει στους μαθητές να αξιολογούν κριτικά τις πληροφορίες και όχι απλά να αφομοιώνουν δεδομένα γεγονότα. Με αυτόν τον τρόπο, υποστηρίζει την ανάπτυξη ικανοτήτων που έχουν ουσιώδη σημασία για την αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων ή των παραπλανητικών πληροφοριών.

Ο βασικός τρόπος εύρεσης ενός ερευνητικού θέματος σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο, όπως προτείνεται από το παρόν έργο, έγκειται στην εύρεση μιας περίπτωσης στην οποία η διάδοση πραγμάτων όπως οι ψευδείς ειδήσεις, παραπλανητικές πληροφορίες ή η παραπληροφόρηση χρησιμοποιείται ηλεκτρονικά για την εξάπλωση διακρίσεων ή κατήχησης. Αυτές οι πληροφορίες είναι διαθέσιμες σε κανάλια μέσω κοινωνικής δικτύωσης, ειδησεογραφικά ιστολόγια κ.λπ. Οι μαθητές θα πρέπει να πραγματοποιούν έρευνα σε σχέση με ύποπτο υλικό με βάση τις δικές τους παρατηρήσεις ή με βάση τη δημόσια συζήτηση για το θέμα. Περισσότερες πληροφορίες για τους δείκτες ψευδών ειδήσεων είναι διαθέσιμες στα κεφάλαια 1 και 2.

Ένα πλαίσιο προχωρημένης μάθησης μπορεί να ενσωματώνει μια συγκριτική προσέγγιση βάσει της οποίας οι μαθητές αναλύουν διαφορετικές μεμονωμένες περιπτώσεις ψευδών ειδήσεων που συνδέονται μέσω ενός κοινού φαινομένου όπως ένα πραγματικό γεγονός, ένα διάσημο πρόσωπο ή ένα πολιτικό κόμμα. Επίσης, είναι δυνατή η διεξαγωγή έρευνας για διαφορετικά περιστατικά που συνδέονται με τον ίδιο συντάκτη, αναλύοντας τους συγκεκριμένους μηχανισμούς εξάπλωσης πληροφοριών στο διαδίκτυο.

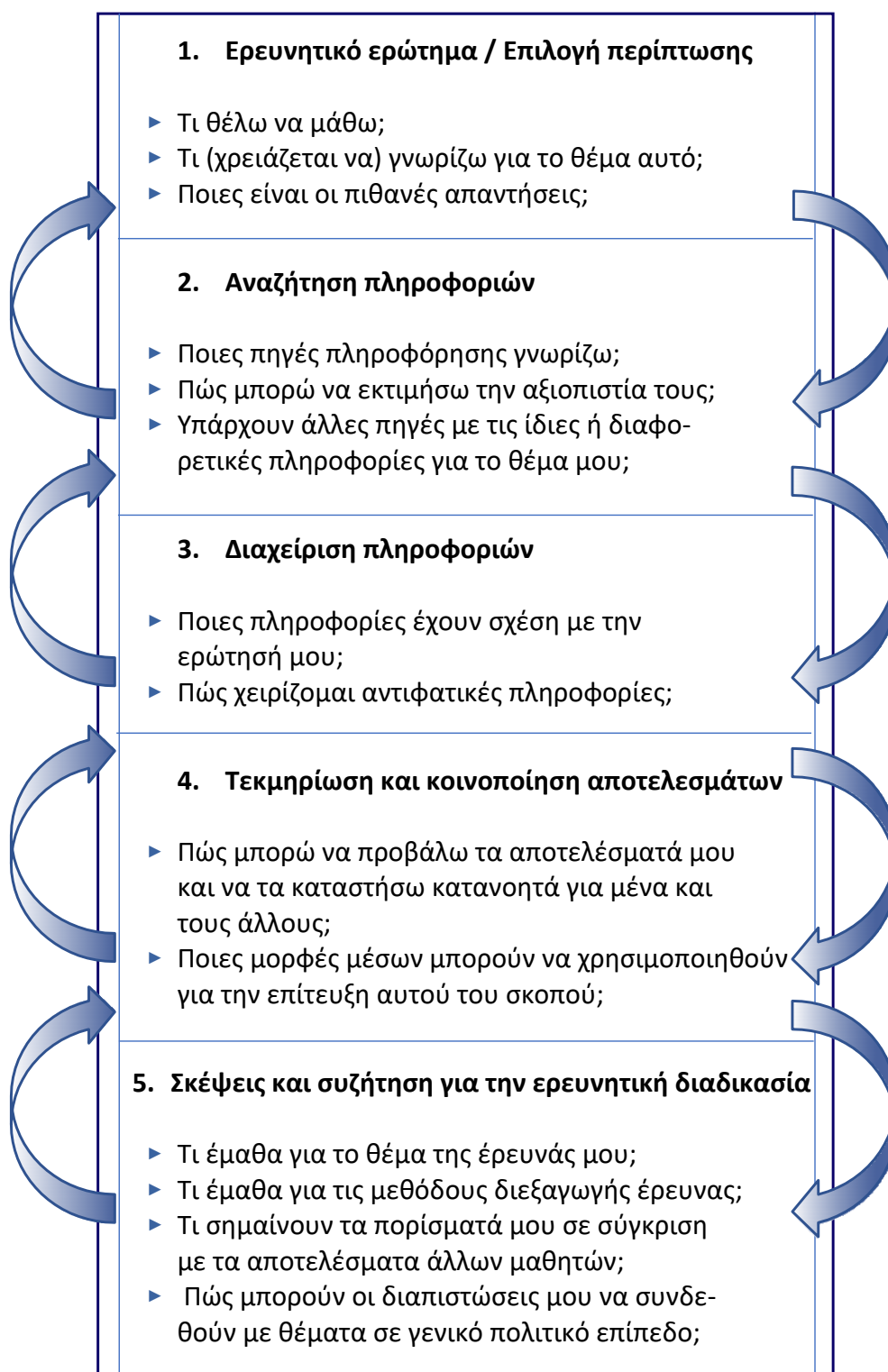
Εάν οι μαθητές προτίθενται και είναι σε θέση να διεξάγουν ευρύτερη έρευνα για το θέμα των ψευδών ειδήσεων, ο εκπαιδευτικός μπορεί να εισαγάγει το θέμα των ψευδών ειδήσεων στην τάξη και μαζί με τους μαθητές να εντοπίσουν διάφορα επιμέρους θέματα ή φαινόμενα που σχετίζονται με την εξάπλωση των ψευδών ειδήσεων ή της παραπληροφόρησης. Οι μαθητές επιλέγουν ένα από τα θέματα για περαιτέρω έρευνα, για παράδειγμα για τους αλγόριθμους, τα κοινωνικά bot, τις φούσκες φίλτρων, τις θεωρίες συνωμοσίας, τον τρόπο προσδιορισμού ψευδών ειδήσεων ή τον τρόπο αναζήτησης πληροφοριών. Για περισσότερα πιθανά ερευνητικά θέματα, ανατρέξτε στο κεφάλαιο 1.

Βήματα της σύντομης διδακτικής ενότητας

Το διάγραμμα στην επόμενη σελίδα απεικονίζει τα πιο σημαντικά βήματα της σύντομης ενότητας και παρέχει ερωτήσεις που πρέπει να θέσουν οι μαθητές στο πλαίσιο της έρευνάς τους. Όλα τα βήματα είναι αλληλοεξαρτώμενα, με άλλα λόγια οι μαθητές πρέπει να παρακινηθούν να εξετάζουν τα προηγούμενα βήματα για να ελέγχουν αν οι απαντήσεις τους έχουν αλλάξει. Στα επόμενα κεφάλαια περιγράφονται πτυχές σχετικά με τη δημιουργία ψηφιακού υλικού και δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων.

Αυτά τα βήματα συνδέονται με βασικές αρχές της επιστημονικής έρευνας. Ειδικότερα κατά την αντιμετώπιση πληροφοριών από αμφισβητούμενες πηγές, η τήρηση αυτών των οδηγιών έχει κρίσιμη σημασία.

Για κάθε βήμα εργασίας, χρησιμοποιήστε τις κατευθυντήριες γραμμές και τα εργαλεία για την καταπολέμηση ψευδών ειδήσεων που παρουσιάζονται στο Κεφάλαιο 2.

Μαθησιακό περιβάλλον, προετοιμασία και χρονοδιά-

Η διερευνητική μάθηση απαιτεί την κατάλληλη ισορροπία ανάμεσα στην αίθουσα διδασκαλίας και τον χρόνο για προσωπική έρευνα. Σύμφωνα με την έρευνα, ομάδες 15-25 μαθητών είναι οι πιο κατάλληλες για την αίθουσα διδασκαλίας στην οποία ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στην αρχή το θέμα, παρέχει βασικές κατευθυντήριες γραμμές για όλη την ομάδα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και αξιολογεί την έρευνα στο τέλος.

Η διεξαγωγή έρευνας για πολύπλοκα θέματα όπως οι ψευδείς ειδήσεις χρειάζεται χρόνο. Επομένως, ένα καλά μελετημένο χρονοδιάγραμμα θα πρέπει να συνεκτιμά τον χρόνο που χρειάζονται οι μαθητές για να βρουν αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης και να σκεφτούν προσεκτικά το δικό τους ερευνητικό έργο καθώς εξελίσσεται.

Η μεθοδολογία που εξηγήθηκε παραπάνω πρέπει να εφαρμοστεί τουλάχιστον σε τρία μαθήματα στην τάξη, με ατομικό χρόνο εργασίας ή κατ' οίκον εργασία στο ενδιάμεσο διάστημα.

Οι μαθητές μπορούν να πραγματοποιήσουν έρευνα στο σπίτι με δικό τους προσωπικό υπολογιστή, smartphone, την τεχνική υποδομή του σχολείου ή μια τοπική βιβλιοθήκη. Επίσης, είναι δυνατή η συνεργασία με ένα τμήμα του πανεπιστημίου που μπορεί ενδεχομένως να προσφέρει χρήσιμες γνώσεις για συγκεκριμένα θέματα ή ακόμα και την τεχνική υποδομή του. Εάν η πρόσβαση σε υπολογιστή με σύνδεση στο διαδίκτυο είναι περιορισμένη, μπορούν να χρησιμοποιηθούν smartphone ή οι μαθητές μπορούν να κάνουν την έρευνά τους χωρισμένοι σε μικρές ομάδες. Σε αυτή την περίπτωση, ο εκπαιδευτικός οφείλει να διασφαλίσει ότι όλοι οι μαθητές ξεχωριστά έχουν την ευκαιρία να λάβουν ενεργά μέρος στην έρευνα.

Μάλιστα, στο τέλος του τελευταίου μαθήματος πριν από την έναρξη της ενότητας προτείνεται μια σύντομη έρευνα με σκοπό την κατάρτιση ενός καταλόγου με τις συσκευές και τις εφαρμογές που χρησιμοποιούν οι μαθητές για να αποκτήσουν πρόσβαση σε πληροφορίες στο διαδίκτυο. Αυτή η έρευνα μπορεί να συνδυαστεί με την έρευνα των περιπτώσεων ή θεμάτων που πιθανόν ενδιαφέρουν τους μαθητές. Οι πληροφορίες που θα συγκεντρωθούν θα είναι πολύ χρήσιμες για την προετοιμασία του πρώτου μαθήματος.

Το παρακάτω διάγραμμα εξηγεί το ελάχιστο χρονοδιάγραμμα για την εφαρμογή της σύντομης διδακτικής ενότητας. Εάν υπάρχει χρόνος, μπορεί να προβλεφθεί περισσότερος χρόνος για καθένα από αυτά τα βήματα.

Προετοιμασία

Εκπαιδευτικός: Δημιουργεί ένα κείμενο ή μια παρουσίαση για το πρώτο μάθημα για να παρουσιάσει το θέμα των ψευδών ειδήσεων (Κεφάλαια 1 και 2)

Εκπαιδευτικός: Συλλέγει πιθανά ερευνητικά θέματα ως παραδείγματα

Εκπαιδευτικός: Σύντομη έρευνα για τη χρήση συσκευών και εφαρμογών από τους μαθητές

Μάθημα 1

Εκπαιδευτικός: Παρουσιάζει το θέμα (Τι είναι οι ψευδείς ειδήσεις;)

Εκπαιδευτικός: Εξηγεί το χρονοδιάγραμμα της ενότητας

Εκπαιδευτικός: Εξηγεί τη μέθοδο της διερευνητικής μάθησης

Εκπαιδευτικός: Παρέχει κατευθυντήριες γραμμές για την ανεύρεση ερευνητικού θέματος

Κατ' οίκον εργασία 1

Μαθητές: Ανεύρεση ερευνητικού θέματος (βήμα εργασίας 1)

Μάθημα 2

Μαθητές: Παρουσίαση ερευνητικών θεμάτων

Εκπαιδευτικός: Υποστηρίζει τους μαθητές για να αποφασίσουν ποιο θα είναι το θέμα τους

Κατ' οίκον εργασία 2

Μαθητές: Υλοποίηση βημάτων εργασίας 2, 3 και 4

Μαθητές: Δημιουργία δημοσίευσης για τα μέσα που αποτυπώνει και τεκμηριώνει την έρευνα

Μάθημα 3

Μαθητές: Παρουσίαση δημοσιεύσεων για τα μέσα

Εκπαιδευτικός και Μαθητές: Συζήτηση και προβληματισμός για την ερευνητική διαδικασία

Μεθοδολογικές κατευθυντήριες γραμμές για την έρευνα

Επίπεδα έρευνας

Οι Banchi and Bell (2008) σκιαγραφούν τέσσερα επίπεδα έρευνας, αρχίζοντας από τον εκπαιδευτικό που θέτει την ερώτηση και εξηγεί τη διαδικασία ενώ ακολουθούν οι μαθητές που παρουσιάζουν τις δικές τους ερωτήσεις για την έρευνα και επιλέγουν στοιχεία και μεθόδους της διαδικασίας μόνοι τους. Το τέταρτο επίπεδο είναι η «ελεύθερη έρευνα» (αυτόθι: 27). Αυτό το επίπεδο παρέχει το μεγαλύτερο σύνολο εγγενών κινήτρων επειδή οι μαθητές είναι ελεύθεροι να επιδιώξουν τους δικούς τους ερευνητικούς σκοπούς με μεθόδους που έχουν επιλέξει οι ίδιοι.

Σκοπός της μεθοδολογίας που προτείνεται εδώ είναι η ελεύθερη έρευνα επειδή πρέπει να επιτραπεί στους μαθητές να κάνουν έρευνα για θέματα που σχετίζονται με την καθημερινή τους ζωή. Εντούτοις, αυτή η μεθοδολογία θα επιτύχει μόνο εάν οι μαθητές έχουν ήδη το κίνητρο να ασχοληθούν με τα δικά τους ερωτήματα και επίσης διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες και εργαλεία.

Σε αυτό το σημείο, ο εκπαιδευτικός καλείται να υποστηρίξει τους μαθητές. Ακόμα και αν ο εκπαιδευτικός δεν διατυπώσει το θέμα της έρευνας και δεν καθορίσει τις ερευνητικές μεθόδους, είναι πολύ σημαντικό να είναι σε θέση να προσφέρει καθοδήγηση και εκ των προτέρων διατυπωμένα παραδείγματα ερωτήσεων και μεθόδων, αν είναι απαραίτητο.

Ρόλοι

Οι μαθητές εκπληρώνουν τον ρόλο του ημι-αυτόνομου ερευνητή που ασχολείται με το δικό του ερευνητικό θέμα. Το έργο Digital Resistance τους διευκολύνει να βρουν το δικό τους ερευνητικό θέμα για τις ψευδείς ειδήσεις ή τις παραπλανητικές πληροφορίες σε σχέση με τις διακρίσεις ή την κατήχηση. Στη συνέχεια, θα πρέπει να παρουσιάσουν στους εκπαιδευτικούς το θέμα και τη μεθοδολογία. Εφόσον γίνουν δεκτά, οι μαθητές είναι ελεύθεροι να κάνουν έρευνα και να τεκμηριώσουν τα αποτελέσματά τους εντός του χρονικού πλαισίου που θα καθοριστεί από τον εκπαιδευτικό. Στη συνέχεια, τα αποτελέσματα συνοψίζονται σε μια δημοσίευση για τα μέσα στη μορφή που επιλέγουν οι μαθητές. Περισσότερες πληροφορίες για το θέμα αυτό παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Οι εκπαιδευτικοί θα χρειαστεί να θέσουν κατευθυντήριες γραμμές πλαισίωσης σε σχέση με την επιλογή περιπτώσεων, τις μεθόδους και το χρονικό διάστημα που πρόκειται να παραχωρηθεί στους μαθητές. Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να επικεντρωθούν στην υποστήριξη των μαθητών και να ασχολούνται με την επίλυση προβλημάτων. Το να επιτευχθεί η σωστή ισορροπία ανάμεσα στην απόσταση που πρέπει να τηρούν για να αποφεύγουν τις παρεμβάσεις και την ανάγκη των μαθητών για υποστήριξη αποτελεί μείζονα πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς στη διερευνητική μάθηση. Περαιτέρω δυσκολίες σχετίζονται με την απρόβλεπτη διαδικασία της έρευνας. Ενδέχεται να ανακύψουν τεχνικά προβλήματα ή προβλήματα κινήτρων και να αναδείξουν τη σημασία της κατάλληλης υποστήριξης από τον εκπαιδευτικό. Η διερευνητική μάθηση προϋποθέτει ότι πολλοί μαθητές δεν έχουν πλήρη επίγνωση των ικανοτήτων τους. Επομένως, ο στόχος πρέπει να είναι να ξεδιπλωθεί αυτό το δυναμικό.

Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να προσδιοριστούν οι ανάγκες των μαθητών ώστε να παραμείνουν σε εγρήγορση και να αποφευχθεί τυχόν πρόωπη κατάρρευση της ερευνητικής διαδικασίας.

Η ύπαρξη ξεκάθαρου οράματος για τη διαδικασία της διερευνητικής μάθησης δεν εγγυάται ότι δεν θα ανακύψουν απροσδόκητα εμπόδια στην έρευνα, αλλά βοηθά τους εκπαιδευτικούς να κατευθύνουν τους μαθητές στην εξεύρεση λύσεων μέχρι να επιτύχουν τον ερευνητικό στόχο που επιθυμούν. Για τους μαθητές, είναι επίσης σημαντικό να έχουν επίγνωση της προόδου που σημειώνουν ώστε να διατηρούν το ενδιαφέρον τους.

Επομένως, ο εκπαιδευτικός πρέπει να χρησιμοποιήσει το πρώτο μάθημα στην αίθουσα διδασκαλίας για να σκιαγραφήσει τις βασικές αρχές της διερευνητικής μάθησης, το θέμα των ψευδών ειδήσεων και τις παραπλανητικές πληροφορίες που συνδέονται με τις διακρίσεις και την κατήχηση που πρέπει να ερευνηθούν οι μαθητές. Ο εκπαιδευτικός πρέπει, αφενός, να καταστήσει σαφές ότι έχει εμπιστοσύνη στις ικανότητες των μαθητών να διαχειριστούν μόνοι τους την έρευνά τους. Αφετέρου, είναι σημαντικό να επισημάνει στους μαθητές ότι μπορεί να τους υποστηρίξει, εφόσον παραστεί ανάγκη.

Μια πρόκληση σε σχέση με την ανεύρεση του σωστού θέματος είναι το επίπεδο της επακόλουθης πολυπλοκότητας. Οι μαθητές τείνουν να δημιουργούν θέματα που δεν αντιστοιχούν στις ερευνητικές ικανότητές τους. Ορισμένοι μαθητές προτιμούν να ασχολούνται με θέματα που είναι απλά προκειμένου να αποφεύγουν τη λεπτομερή έρευνα. Άλλοι ενδιαφέρονται για εξαιρετικά πολύπλοκα θέματα που υπερβαίνουν τις ερευνητικές ικανότητές τους και το πλαίσιο που παρέχει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Σε αυτή την περίπτωση, ο εκπαιδευτικός καλείται να εμπλουτίσει απλά θέματα με ενδιαφέρουσες πτυχές και να μειώσει την πολυπλοκότητα τεράστιων θεμάτων, κατευθύνοντας την προσοχή του μαθητή σε μια πτυχή που μπορεί να διαχειριστεί. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν έχει σημασία αν η ερώτηση της έρευνας έχει ήδη λάβει απάντηση από άλλους. Το πιο σημαντικό είναι ότι ο μαθητής νιώθει περιέργεια για ένα συγκεκριμένο θέμα και θέλει να μάθει περισσότερα.

Μια άλλη πρόκληση συνδέεται με το θέμα των ψευδών ειδήσεων ή των ίδιων των παραπλανητικών πληροφοριών: οι νεότεροι μαθητές μπορεί να συναντήσουν υλικό που δεν είναι κατάλληλο γι' αυτούς. Σε αυτή την περίπτωση, ο εκπαιδευτικός πρέπει να παρέμβει και να συζητήσει το θέμα με τους μαθητές. Στην περίπτωση νεότερων μαθητών, οι γονείς πρέπει να ερωτηθούν και τελικά να τους ζητηθεί η άδεια. Με αυτόν τον τρόπο μπορούν να υποστηρίξουν τους νεότερους μαθητές ενόσω κάνουν έρευνα στο σπίντι.

1. Ερώτηση έρευνας / Επιλογή περίπτωσης

Εάν οι μαθητές ασχολούνται με μία πληροφορία, οι κύριες ερωτήσεις έρευνας πρέπει να είναι:

- ▶ μήπως η πληροφορία περιέχει ψευδείς ειδήσεις ή άλλες συναφείς πτυχές;
- ▶ Υπάρχουν πολιτικά κίνητρα πίσω από αυτή; Εάν ναι, ποια;
- ▶ Η διάδοση αυτής της πληροφορίας οδήγησε σε ευρύτερα πραγματικά γεγονότα;

Εάν ο σχεδιασμός έρευνας πραγματεύεται διαφορετικές πληροφορίες, οι ίδιες ερωτήσεις έρευνας πρέπει να χρησιμοποιηθούν και να συμπληρωθούν με μια σύγκριση μεταξύ των περιπτώσεων.

Με την έρευνα για ευρύτερες πτυχές των ψευδών ειδήσεων, ο εκπαιδευτικός πρέπει να υποστηρίξει τους μαθητές στην ανεύρεση κατάλληλων ερωτήσεων έρευνας για τα επιλεγμένα θέματα.

2. Αναζήτηση πληροφοριών

Η δεύτερη φάση πρέπει να περιλαμβάνει πτυχές που έχουν ιδιαίτερη σημασία για το θέμα του έργου. Επομένως, οι μαθητές πρέπει:

- ▶ να πραγματοποιήσουν προκαταρκτική βασική έρευνα και να εστιάσουν στη συλλογική πληροφοριών (σε όλα τα είδη των ηλεκτρονικών μορφών πολυμέσων),
- ▶ να επικοινωνήσουν με εμπειρογνώμονες, δημοσιογράφους, πολιτικούς ή επιστήμονες και να εστιάσουν στη συλλογή απόψεων και αντιλήψεων,
- ▶ να πραγματοποιήσουν εμπειριστατωμένη έρευνα με βαρύτητα στην επαλήθευση χρησιμοποιώντας πηγές υψηλής ποιότητας όπως ειδησεογραφικά άρθρα, ακαδημαϊκές εργασίες, περιοδικά, βιβλία, περιοδικά με κριτική από ομότιμους, στατιστικά στοιχεία κρατικών φορέων ή άλλες μη κομματικές πηγές στατιστικών στοιχείων,
- ▶ να ελέγχουν τις πηγές τους: τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να φανούν χρήσιμα για τον προσδιορισμό ενός ερευνητικού αντικείμενου και τη λήψη πληροφοριών σχετικά με το πλαίσιο, ενώ ακόμα και επαγγελματίες δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν αυτή τη μέθοδο. Ωστόσο, αυτό το είδος έρευνας πρέπει πάντοτε να συνδέεται με λεπτομερή έλεγχο των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν.

3. Διαχείριση πληροφοριών

Στη συνέχεια, οι μαθητές πρέπει να αναλύσουν και να αξιολογήσουν τα πορίσματά τους. Υπάρχουν αποδείξεις ότι οι πληροφορίες ήταν «ψευδείς» ή είχαν μεγαλοποιηθεί; Μήπως οι πληροφορίες τέθηκαν σε ψευδές πλαίσιο; Μήπως ο συντάκτης κάποιας πληροφορίας δεν συμπεριέλαβε διαφορετικές απόψεις για ορισμένο θέμα; Οι συνήθεις πτυχές περιλαμβάνουν τη χρήση απόψεων και όχι αποδείξεων, ασθενών πηγών, έντονης γλώσσας και εικόνων, απλών μηνυμάτων με στόχο τη δημιουργία φόβου ή θυμού, ή την έλλειψη στοιχείων επικοινωνίας για τον συντάκτη. Περισσότερες λεπτομερείς πληροφορίες για το θέμα αυτό παρουσιάζονται στα κεφάλαια 1 και 2.

4. Τεκμηρίωση αποτελεσμάτων

Η διαδικασία της διερευνητικής μάθησης πρέπει να ολοκληρωθεί με τη δημιουργία υλικού στα μέσα που συνοψίζει τα πορίσματα της έρευνας. Αυτό το υλικό μπορεί αργότερα να χρησιμοποιηθεί για την εφαρμογή διαδικασιών μεταξύ ομοτίμων. Περισσότερες λεπτομερείς πληροφορίες για το θέμα αυτό παρέχονται στα επόμενα κεφάλαια.

5. Προβληματισμός και συζήτηση για την ερευνητική διαδικασία

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να χρησιμοποιήσει το τελευταίο μάθημα στην αίθουσα διδασκαλίας για να αφήσει τους μαθητές να παρουσιάσουν τα πορίσματά τους και επίσης να τους αφήσει να αξιολογήσουν κριτικά τη δική τους ερευνητική διαδικασία. Είναι πολύ σημαντικό να καταστήσει σαφές ότι η έρευνα για ένα δύσκολο θέμα μπορεί επίσης να μην καταλήξει σε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Σε αυτή την περίπτωση,

ο εκπαιδευτικός δεν πρέπει να δώσει στους μαθητές την εντύπωση ότι έχουν αποτύχει. Θα πρέπει να τους δοθεί η ευκαιρία να εξηγήσουν τις δυσκολίες τους. Η μεθοδολογία που προτείνεται από αυτό το έργο υποδηλώνει ότι οι μαθητές ασχολούνται με πληροφορίες που έχουν σχεδιαστεί με σκοπό να προξενήσουν σύγχυση ή παρανόηση. Το να επηρεαστεί κάποιος από παραπλανητικές πληροφορίες είναι σημαντική εμπειρία και η αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων και η συζήτηση των αισθημάτων σύγχυσης που νιώθει κάποιος είναι ήδη ένα πολύτιμο αποτέλεσμα της μαθησιακής διαδικασίας. Το γεγονός ότι δεν μπόρεσε να καταλήξει σε οριστική απάντηση σε ένα ερώτημα της έρευνας μπορεί να αντιμετωπιστεί στη δημιουργία της δημοσίευσης για τα μέσα. Ο χειρισμός των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας προσφέρει μια μεγάλη ευκαιρία για τη σύνδεση των ερευνητικών θεμάτων με ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές πτυχές, όπως είναι η επίπτωση των ψευδών ειδήσεων στα δημοκρατικά συστήματα.

Κεφάλαιο 4

Δημιουργία ψηφιακού υλικού

**Ελισάβετ Καρακίτσιου, Θωμαΐς Παναγιωτίσα Σπήλιου
και Κωνσταντίνος Ασημακόπουλος¹⁸**

Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;

Αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζει πληροφορίες για το βήμα εργασίας 4 της σύντομης διδακτικής ενότητας. Παρέχει ένα ευέλικτο πλαίσιο που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για να βοηθήσουν τους μαθητές τους να δημιουργήσουν μια δημοσίευση στα μέσα που θα αποτυπώνει και θα τεκμηριώνει τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας που παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σε αυτό το κεφάλαιο καλύπτονται τα εξής είδη μέσων:

- ▶ παρουσιάσεις·
- ▶ αφίσες·
- ▶ βίντεο·
- ▶ κινούμενα σχέδια (Animation)·
- ▶ Ψηφιακή αφήγηση·
- ▶ ιστολόγια·
- ▶ wiki·
- ▶ podcast·
- ▶ ιστορίες στο Instagram.

Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;

Αυτό το κεφάλαιο εξετάζει τον τομέα της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018α: 2) εστιάζοντας στην ικανότητα μετατροπής των πληροφοριών που συγκεντρώνονται διαδικτυακά σε δημοσίευση για τα μέσα που χρησιμεύει στη σύνοψη και απεικόνιση του εν λόγω ερευνητικού θέματος. Ένας στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι επίσης να δοθεί υποστήριξη στους εκπαιδευόμενους και στα περιβάλλοντα μάθησης με λιγότερες ευκαιρίες. Προσφέροντας ένα σχέδιο με ελάχιστες προϋποθέσεις για την ενασχόληση με τα ψηφιακά μέσα, το κεφάλαιο στοχεύει επίσης στην κάλυψη του τομέα της παιδείας στην πρόσβαση και στην ένταξη (αυτόθι).

Εισαγωγή

Είναι ευρέως γνωστό ότι σε έναν ολοένα και περισσότερο ψηφιακό κόσμο, οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν την πρόκληση να καλλιεργήσουν τον ψηφιακό αλφαριθμητισμό, την παιδεία στα μέσα και την πληροφορία καθώς και την ψηφιακή ιθαγένεια στους μαθητές τους. Η γνώση των κανόνων του ψηφιακού κόσμου έχει ζωτική σημασία για την ευαισθητοποίηση και τη δραστηριοποίηση στις σύγχρονες κοινωνίες. Σε παγκόσμιο επίπεδο, τα ιδρύματα χρησιμοποιούν κεντρικά ενοποιημένα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα μάθησης που παρέχουν πρόσβαση σε έγγραφα μαθημάτων, υλικό πολυμέσων, προσομοιώσεις, εργαλεία αξιολόγησης, φόρουμ συζήτησης και κοινότητες μάθησης.

Το ευρύ φάσμα των διαθέσιμων ψηφιακών εργαλείων, όπως εφαρμογές, τεχνολογικές συσκευές και ηλεκτρονικές πηγές πληροφόρησης, μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες στους εκπαιδευτικούς και να μη γνωρίζουν από πού να αρχίσουν. Νέες τεχνολογίες και συναφείς παιδαγωγικές αντιλήψεις απαιτούν πολύ διαφορετικό σύνολο δεξιοτήτων από τις συμβατικές μεθόδους διδασκαλίας, γεγονός που μπορεί να εντείνει την πίεση στο διδακτικό προσωπικό.

¹⁸ Διευθυντή του 1ου ΕΠΑ.Λ. Κορυδαλλού, Αθήνα.

Το βασικό μαθησιακό πλεονέκτημα της δημιουργίας ψηφιακού υλικού είναι να βρεθούν οι μαθητές στη θέση να αντιμετωπίσουν τα υπέρ και τα κατά των διαφορετικών μορφών μέσων. Η ιδέα ότι συγκεκριμένες μορφές υποστηρίζουν το μήνυμα που πρέπει να διαδοθεί με συγκεκριμένους τρόπους συνδέεται στενά με τη χρήση των μορφών των μέσων για τη διάδοση ψευδών ειδήσεων. Υπεγράφη από πειραματιζόμενοι με μορφές των μέσων, οι μαθητές ευαισθητοποιούνται έναντι των πλεονεκτημάτων και των πιθανών κινδύνων της παραγωγής και κατανάλωσης μέσων.

Δημιουργία ψηφιακού υλικού

Η δημιουργία ψηφιακού υλικού αποτελεί κρίσιμο βήμα εργασίας στο πλαίσιο της σύντομης ενότητας ζητά από τους μαθητές να συνοψίσουν τα πορίσματά τους και να διδαχθούν από την έρευνα που έχουν εκτελέσει. Μέσω της διερευνητικής μάθησης, θα πρέπει να είναι ελεύθεροι να χρησιμοποιούν μορφές μέσων που ταιριάζουν στο ερευνητικό τους θέμα. Εφόσον πολλοί μαθητές είναι ήδη εξοικειωμένοι με ορισμένα είδη παραγωγής μέσων, θα πρέπει να τους δοθεί η ευκαιρία να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους. Φυσικά, απαιτείται αρκετός χρόνος και ο κατάλληλος τεχνικός εξοπλισμός. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ενθαρρύνουν τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν διάφορα προγράμματα λογισμικού σε διαφορετικές πλατφόρμες για τη δημιουργία ψηφιακού υλικού. Διαφορετικό λογισμικό μπορεί να επιλεγεί ανάλογα με το περιεχόμενο του ή για ειδικά χαρακτηριστικά που επιτρέπουν στους μαθητές να ασχοληθούν δημιουργικά με το υλικό τους. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να πειραματιστούν με διαφορετικές προσεγγίσεις και να εξετάσουν τον άμεσο αντίκτυπο. Προκειμένου να βοηθήσει διεξοδικά τους μαθητές στη δημιουργία του δικού τους ψηφιακού υλικού, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται βασικές γνώσεις για το λογισμικό και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι μαθητές. Από την άλλη πλευρά, οι μαθητές μπορούν επίσης να χρησιμοποιούν εργαλεία με τα οποία δεν είναι εξοικειωμένος ο εκπαιδευτικός εφόσον δεν απαιτούν συστηματική υποστήριξη.

Παρότι τα περισσότερα σχολεία είναι καλά εξοπλισμένα, οι εκπαιδευτικοί συχνά δεν καταφέρνουν να παρακολουθήσουν τις τεχνολογικές εξελίξεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι εκπαιδευτικοί αποθαρρύνονται τόσο από την έλλειψη ψηφιακών ικανοτήτων που δεν χρησιμοποιούν καθόλου ορισμένες τεχνολογίες (Hew και Brush 2007). Αυτό το κεφάλαιο προσπαθεί να προσφέρει ορισμένες βασικές γνώσεις για ψηφιακές τεχνολογίες προκειμένου να παρακινήσει τους εκπαιδευτικούς να καθοδηγήσουν τους μαθητές τους στη διαδικασία δημιουργίας ψηφιακού υλικού.

Αμέσως μόλις προσδιοριστεί η ανάθεση και τα δεδομένα έχουν συλλεχθεί και εκτιμηθεί, έχει έρθει η στιγμή να αποφασίσετε πώς θέλετε να παρουσιάσουν τα πορίσματά τους οι μαθητές. Για τον σκοπό αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν πληροφοριακά γραφήματα ή αφίσες, ενισχυμένα έγγραφα web, βίντεο ντοκιμαντέρ, podcast/ηχητικό υλικό, ιστολόγια και κοινωνικά δίκτυα.

Εξετάζοντας το μέσο, έρχεται στο μυαλό η διάσημη φράση του Marshall McLuhan από το 1964: Το μέσο είναι το μήνυμα.

Προκειμένου να αποφασιστεί ποια ψηφιακή μορφή ταιριάζει καλύτερα στην εργασία, πρέπει να εξεταστούν τέσσερις κρίσιμες πτυχές: η πληροφορία, το κοινό, το μήνυμα και ο αντίκτυπος (guides.library.vcu.edu). Αντίστοιχα, πρέπει να τεθούν κρίσιμες ερωτήσεις.

Επιλέξτε το ψηφιακό υλικό

Πηγή: Καρακίτσιου Ε., Σπήλιου Θ.

Όσον αφορά στις πληροφορίες προς κοινοποίηση:

- ▶ το θέμα είναι να μεταδοθούν απλές πληροφορίες ή να απλοποιηθούν πολύπλοκα δεδομένα;
- ▶ Το θέμα αφορά πληροφορίες που μπορούν να μεταδοθούν εύκολα με σταθερή ή κινούμενη εικόνα;

Όσον αφορά στο κοινό/τους αποδέκτες:

- ▶ ποιο είναι το κοινό; Άλλοι μαθητές, ακαδημαϊκοί ή πιο διαφοροποιημένο κοινό;
- ▶ Το κοινό απαρτίζεται από εμπειρογνώμονες ή μαθητευόμενους;
- ▶ Το κοινό απαρτίζεται από άτομα που συμφωνούν με τις μεταδιδόμενες ιδέες, άτομα που διαφωνούν ή άτομα που δεν έχουν διαμορφώσει άποψη ακόμα;
- ▶ Ποιες είναι οι εμπειρίες, οι γνώσεις και το προσωπικό σύνολο αξιών του κοινού;
- ▶ Παρευρίσκεται αυτοπροσώπως το κοινό; Εάν όχι, έχετε σκεφτεί ότι το είδος μηνύματος θα μπορούσε να κοινοποιηθεί εύκολα χρησιμοποιώντας τις παρεχόμενες ηλεκτρονικές πλατφόρμες;

Εξέταση του μηνύματος:

- ▶ το μήνυμα παρέχεται με λέξεις, ήχους ή σταθερές ή κινούμενες εικόνες;
- ▶ Το μήνυμα θα δημοσιευτεί και θα είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο;

Τέλος, ως προς τον επιδιωκόμενο αντίκτυπο:

- ▶ προσπαθεί να ανακαλέσει ένα συναίσθημα ή/και να προκαλέσει μια αντίδραση ή/και να ενημερώσει;

Εκτός από αυτές τις ερωτήσεις, μια άλλη ερώτηση μπορεί να τεθεί σχετικά με τη γλώσσα του ψηφιακού υλικού:

- ▶ τι συμβαίνει με το εμπόδιο της γλώσσας, αν το υλικό πρόκειται να κοινοποιηθεί στον κόσμο;

Εάν το υλικό δεν δημιουργηθεί στα αγγλικά, θα μπορούσε να περιλαμβάνει υπότιτλους ή επεξηγηματικό κείμενο ή άλλη μη λεκτική απεικόνιση του περιεχομένου που μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητή έτσι ώστε το ψηφιακό υλικό να είναι προσπελάσιμο από μαθητές άλλων χωρών. Γενικά, κάποιος πρέπει να συνεκτιμήσει τις γλώσσες που χρησιμοποιεί το επιδιωκόμενο κοινό. Πολύγλωσσες εκδόσεις του υλικού μπορούν να χρησιμοποιηθούν μαζί με υπότιτλους ή επεξηγηματικά κείμενα. Επίσης οι μαθητές μπορούν να ελέγξουν πώς φαίνεται σε άλλες γλώσσες το κείμενο του ψηφιακού υλικού που παράγουν χρησιμοποιώντας λογισμικό αυτόματης μετάφρασης και να κάνουν προσαρμογές για να διευκολύνουν τη μετάφραση.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται διαφορετικά είδη ψηφιακού υλικού μαζί με παραδείγματα και προτάσεις για χρήση.

Παρουσίαση

Τι είναι η παρουσίαση;

Παρουσίαση είναι η διαδικασία παρουσίασης ενός θέματος σε ένα κοινό. Είναι ένα μέσο επικοινωνίας που μπορεί να προσαρμοστεί σε διάφορες καταστάσεις όπως επίδειξη, εισαγωγή, διάλεξη ή ομιλία με σκοπό την ενημέρωση, την πειθώ, την έμπνευση, την παρακίνηση ή την παρουσίαση ιδεών. Για μια αποτελεσματική παρουσίαση, είναι απαραίτητη η προσεκτική εξέταση της προετοιμασίας βήμα προς βήμα, της μεθόδου και των μέσων παρουσίασης του θέματος.

Γιατί να δημιουργηθεί μια παρουσίαση ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Μια παρουσίαση που χρησιμοποιεί ψηφιακά μέσα δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να καταδείξουν την πολύπλοκη αλληλεπίδραση ανάμεσα στα διαφορετικά στοιχεία της ψευδούς είδησης με την οποία ασχολούνται. Επιπλέον, είναι ένας εύκολος τρόπος διάδοσης των αποτελεσμάτων σε μεγαλύτερες ομάδες από μων στην τάξη ή πέραν αυτών.

Ποια είναι τα κύρια στοιχεία μιας παρουσίασης;

Κύρια στοιχεία για την προετοιμασία παρουσιάσεων:

- ▶ χρησιμοποιήστε μία απλή ιδέα·
- ▶ χρησιμοποιήστε έναν τίτλο και σχεδιάστε τη διάταξη·
- ▶ χρησιμοποιήστε την ίδια γραμματοσειρά σε όλο το κείμενο σε ευανάγνωστο μέγεθος·
- ▶ δώστε ορισμούς σε τεχνικούς όρους·
- ▶ απαριθμήστε τα κύρια σημεία·
- ▶ χρησιμοποιήστε οπτικά βοηθήματα σε εύλογο βαθμό·

- ▶ επισημάνετε τη βασική ερώτηση που θέλετε να απαντηθεί·
- ▶ βεβαιωθείτε ότι είστε εξοικειωμένος με τον εξοπλισμό που απαιτείται για τη δημιουργία και την προβολή της παρουσιάσής σας.
- ▶ Οι παρουσιάσεις σας προσφέρουν την ευκαιρία:
- ▶ να έχετε άμεση αλληλεπίδραση με το κοινό σας (να παρατηρήσετε τις αντιδράσεις τους στα μηνύματα, να τα προσαρμόσετε ανάλογα με το πώς τα κατανοούν και να δώσετε έμφαση σε κύρια σημεία ή εξηγήσεις όπου απαιτείται, καθώς και να απαντήσετε σε ερωτήσεις αμέσως μόλις ανακύψουν)·
- ▶ χρησιμοποιήστε τη μορφή της διάλεξης·
- ▶ λάβετε αμέσως ανάδρομη τροφοδότηση.

Τα μειονεκτήματα των παρουσιάσεων περιλαμβάνουν τα εξής:

- ▶ Το μήνυμα δίνεται μόνο μία φορά με τον τρόπο που ορίζει ο παρουσιαστής.
- ▶ Ορισμένα άτομα ίσως δεν καταφέρουν να είναι φυσικά παρόντα.
- ▶ Ο αντίκτυπος στο κοινό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις δεξιότητες παρουσίασης του παρουσιαστή.
- ▶ Λόγω του ακαδημαϊκού τους χαρακτήρα, οι παρουσιάσεις έχουν λιγότερες πιθανότητες να αναδημοσιευτούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η προετοιμασία μιας παρουσίασης είναι απαιτητική εργασία. Πρέπει να δοθούν απαντήσεις σε κρίσιμες ερωτήσεις.

Το πλαίσιο

- ▶ Πότε και πού θα την παρουσιάσετε;
- ▶ Είστε εξοικειωμένος με το θέμα ή πρόκειται για κάτι καινούργιο;
- ▶ Το θέμα καλύπτει απλές πληροφορίες ή σύνθετα δεδομένα;
- ▶ Είστε ήδη εξοικειωμένος με το κοινό;
- ▶ Η παρουσίαση θα πραγματοποιηθεί ενώπιον μικρής ή μεγάλης ομάδας;
- ▶ Τι είδους εξοπλισμός και τεχνολογία θα είναι διαθέσιμα;
- ▶ Τι περιμένει να μάθει το κοινό από την παρουσίασή σας;

Δραστηριότητα

Καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων:

- ▶ Ζητήστε από τους μαθητές σας (που έχουν οργανωθεί σε μικρές ομάδες με πέντε μαθητές ανά ομάδα το ανώτερο) να επιλέξουν μια δημοσίευση ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους.
- ▶ Ζητήστε από τις ομάδες να διαπιστώσουν αν οι ειδήσεις είναι αληθείς ή όχι, εφαρμόζοντας τις διαδικασίες και χρησιμοποιώντας τα εργαλεία που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια.
- ▶ Ζητήστε τους να παρουσιάσουν τα βήματα της έρευνάς τους, τα εργαλεία που έχουν χρησιμοποιήσει και τα πορίσματά τους μέσω μιας παρουσίασης προκειμένου να τα συζητήσουν στην αίθουσα. Βοηθήστε τους να ενσωματώσουν στιγμιότυπα οθόνης, διευθύνσεις URL και οπτικά βοηθήματα στην παρουσίασή τους.

Γενική σημείωση:

Το εργαλείο TeamUp (www.teamup.com) μπορεί να είναι χρήσιμο για τον σχηματισμό ομάδων ανάλογα με τις δεξιότητες, τα ενδιαφέροντα κ.ο.κ., στη δημιουργία ψηφιακής αίθουσας διδασκαλίας ή στην καταγραφή της προόδου της ομάδας.

Αφίσα

Τι είναι η αφίσα;

Η αφίσα είναι τυπωμένο χαρτί που σχεδιάζεται για να αναρτηθεί σε τοίχο ή κάθετη επιφάνεια. Συνήθως οι αφίσες περιλαμβάνουν κείμενο και γραφιστικά στοιχεία, παρότι μια αφίσα μπορεί να αποτελείται εξ ολοκλήρου από γραφιστικά στοιχεία ή κείμενο. Στον ψηφιακό τομέα, μια αφίσα θα μπορούσε επίσης να είναι ένα πληροφοριακό γράφημα αναδημοσιευμένο σε έναν ιστότοπο.

Γιατί να δημιουργηθεί μια αφίσα ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Λόγω της φύσης της, η αφίσα σχεδιάζεται για να τραβά την προσοχή και να προσφέρει πολλές πληροφορίες, με λίγες μόνο λέξεις να υποστηρίζουν τα γραφιστικά. Χρησιμοποιείται για να κοινοποιήσει ένα μήνυμα, να τραβήξει την προσοχή και να κεντρίσει το ενδιαφέρον, να συνοψίσει τις βασικές ιδέες ή να προωθήσει και να επεξηγήσει μια ερευνητική εργασία. Όπως η παρουσίαση, η αφίσα είναι κατάλληλη για την απεικόνιση της συνάφειας ανάμεσα σε διαφορετικές πτυχές ενός πολύπλοκου ερευνητικού θέματος. Είναι επίσης πολύ χρήσιμο να υπάρχουν αφίσες για δραστηριότητες όπως μια έκθεση για τις ψευδείς ειδήσεις, όπως παρουσιάζεται στο επόμενο κεφάλαιο.

Υπάρχουν διαφορετικά είδη αφίσας, καθένα για διαφορετικούς σκοπούς:

- ▶ απεικόνιση διαδικασίας μέσω διαγράμματος (διάγραμμα διαδικασίας)
- ▶ παρουσίαση χρονολογικής αλληλουχίας (χρονολόγιο)
- ▶ παρουσίαση συνεργατικού αποτελέσματος έρευνας ή εξέτασης θέματος (παρουσίαση αφίσας)
- ▶ απαρίθμηση βασικών όρων, ομοιοτήτων και διαφορών (πίνακες και διαγράμματα Venn).

Η δημιουργία μιας αφίσας έχει πολλά πλεονεκτήματα:

- ▶ είναι καλλιτεχνική και δημιουργική,
- ▶ προάγει τις δραστηριότητες μάθησης μεταξύ ομοτίμων,
- ▶ καλύπτει και τους μαθητές που προτιμούν να δείχνουν την εργασία τους αντί να την παρουσιάζουν

προφορικά. Τα βασικά μειονεκτήματά της είναι:

- ▶ δεν είναι πραγματικά μια πρωτότυπη μέθοδος,
- ▶ δεν είναι πολύ ευέλικτη αν είναι τυπωμένη,
- ▶ η επιλογή των πληροφοριών που θα περιληφθούν ή θα παραλειφθούν μπορεί να είναι δύσκολη.

Βασικά σημεία κατά τη δημιουργία αφισών

- ▶ Επιλέξτε το κατάλληλο είδος αφίσας.
- ▶ Φροντίστε ο τίτλος να είναι σύντομος, εύστοχος και όσο μεγάλος χρειάζεται.
- ▶ Διατηρήστε ευανάγνωστο το μέγεθος του κειμένου και τα χρώματα ελκυστικά και ενδιαφέροντα χωρίς να το παρακάνετε.
- ▶ Υποστηρίξτε τη με γραφιστικά για να αναδείξετε τις διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα.

Βίντεο

Τι είναι το βίντεο;

Το βίντεο είναι μια πηγή οπτικών πολυμέσων που μπορεί να οριστεί ως η καταγραφή, αναπαραγωγή ή αναμετάδοση κινούμενων οπτικών εικόνων.

Γιατί να δημιουργηθεί ένα βίντεο ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Τα βίντεο συνδυάζουν δύο πράγματα που τραβούν την προσοχή του ανθρώπου: κίνηση και ήχο. Και τα δύο χαρακτηριστικά έχουν σημασία για τη μετάδοση ενός αποτελεσματικού μηνύματος. Εμπειριέχει όλα τα είδη περιεχομένου όπως κείμενο, μουσική, φωτογραφίες, συνδέσμους ή podcast.

Τα βίντεο διευκολύνουν την κατανόηση των πληροφοριών. Με τη χρήση σύντομων βίντεο κλιπ, η επεξεργασία και η ανάκληση αναμνήσεων γίνονται πιο αποτελεσματικά.

Ο οπτικός και ακουστικός χαρακτήρας του βίντεο (Brame 2018) έχει απήχηση σε ένα ευρύ κοινό και δίνει τη δυνατότητα σε όλους να επεξεργαστούν πληροφορίες με τρόπο που προσιδιάζει στην ανθρώπινη φύση. Η δυνατότητα παύσης του βίντεο ή παράλειψης τμημάτων για τη διεξαγωγή συζητήσεων ή την ανασκόπηση συγκεκριμένων τομέων είναι ένα πλεονέκτημα.

Συνιστάται η δημιουργία βίντεο ως ψηφιακού υλικού εάν το ίδιο το ερευνητικό θέμα είναι ένα βίντεο που περιέχει ψευδείς ειδήσεις. Αν χρησιμοποιηθεί ως σύντομη ταινία, ένα βίντεο είναι κατάλληλο για μαθητές που επιθυμούν να παρουσιάσουν τα πορίσματα της έρευνάς τους με πιο συναισθηματικό τρόπο.

Τα βίντεο μπορούν να χρησιμοποιηθούν από εκπαιδευτικούς και μαθητές για:

- ▶ να εξηγήσουν γρήγορα κάτι πολύπλοκο ή καινούργιο·
- ▶ να δείξουν αποτελεσματικά πώς κανείς μπορεί να εργαστεί πάνω σε ένα θέμα·
- ▶ να προσδιορίσουν συγκεκριμένες πληροφορίες στο πλαίσιο συγκεκριμένου θέματος, ενθαρρύνοντας την προσεκτική παρατήρηση ενός βίντεο κλιπ,
- ▶ να καταγράψουν, να ανασκοπήσουν και να βελτιώσουν την απόδοση μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων μέσω στοχασμού και συζήτησης.

Δραστηριότητα

Χρήση βίντεο

- ▶ Καταγράψτε τις συνεντεύξεις των μαθητών μεταξύ τους ή με εμπειρογνώμονες για ένα θέμα.
- ▶ Γράψτε ένα εικονικό θεατρικό έργο.
- ▶ Δημιουργήστε ηχογραφήσεις σε υπολογιστή ή μαθήματα σε βίντεο (screencast).
- ▶ Επισημάνετε τους κινδύνους που ενέχει για την ασφάλεια η εσφαλμένη χρήση της τεχνολογίας, για παράδειγμα αν ξεχάσετε να αποσυνδεθείτε και να επιλέξετε τα πλαίσια για τους κωδικούς πρόσβασης που πρέπει να θυμάστε.
- ▶ Απαντάτε σε συχνές ερωτήσεις για το πώς να εντοπίσετε την κατήχηση ή τις διακρίσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- ▶ Προσφέρετε συμβουλές για το πώς να καταπολεμήσουν την κατήχηση ή τις διακρίσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Τα πλεονεκτήματα των βίντεο είναι τα εξής:

- ▶ απεικονίζονται εύκολα και διευκρινίζουν δύσκολες έννοιες ή βασικά σημεία της μαθησιακής διαδικασίας,
- ▶ είναι πιο ενδιαφέροντα και ελκυστικά από τα κείμενα ή τις σταθερές εικόνες,
- ▶ κρατούν το ενδιαφέρον του κοινού για μεγαλύτερο διάστημα,
- ▶ μπορούν να ανακτηθούν εύκολα από ηλεκτρονικές πλατφόρμες ανά πάσα στιγμή ή οπουδήποτε,
- ▶ είναι χρήσιμα για τη βήμα προς βήμα επεξήγηση διαδικασιών στους μαθητές και για τη διδασκαλία μεθοδολογίας σε αυτούς,
- ▶ παρέχουν εμπειρίες μέσω της ενσωμάτωσης πολλών ειδών δημιουργικής έκφρασης (ανασύνθεση φωνών, προσώπων, προηγούμενων καταστάσεων, αφηγημάτων, συνεντεύξεων, τεκμηρίωσης κ.λπ.)

Ωστόσο:

- ▶ τα βίντεο μπορούν να καταλήξουν σε μεγάλα/βαριά αρχεία που δεν μπορούν να σταλούν, να αναρτηθούν ή να ληφθούν εύκολα.
- ▶ Η ανεύρεση κατάλληλων βίντεο ή η δημιουργία νέου βίντεο μπορεί να είναι δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία.
- ▶ Απαιτούν ορισμένες δεξιότητες ή εμπειρογνωμοσύνη για ποιοτική παραγωγή και μπορεί να χρειαστούν τη συμμετοχή πολλών ανθρώπων.
- ▶ Συνεπάγονται τη χρήση εξοπλισμού και μπορεί να χρειάζονται γρήγορη σύνδεση στο διαδίκτυο για την ανάρτηση και τη λήψη.
- ▶ Τα βίντεο μπορούν να είναι ακατανόητα αν δεν είναι επικεντρωμένα σε όσα χρειάζονται διδασκαλία ή επισήμανση.

Βασικά σημεία κατά τη δημιουργία βίντεο

- ▶ Δημιουργήστε σύντομα βίντεο και ενσωματώστε ερωτήσεις στα βίντεο.
- ▶ Χρησιμοποιήστε οπτικοακουστικά στοιχεία για τη μετάδοση πληροφοριών ή εξηγήσεων καθιστώντας τα συμπληρωματικά και όχι πλεονάζοντα.
- ▶ Διαγράψτε τις πληροφορίες που δεν είναι απαραίτητες και μπορεί να υπερφορτώσουν τη μνήμη.
- ▶ Χρησιμοποιείτε ένα ενθουσιώδες ύφος συζήτησης για να ενισχύσετε τη συμμετοχή.
- ▶ Χρησιμοποιείτε σήματα για να επισημάνετε σημαντικές ιδέες ή έννοιες.
- ▶ Βεβαιωθείτε ότι το υλικό του βίντεο φαίνεται σύγχρονο και ότι δημιουργήθηκε για το συγκεκριμένο κοινό.

- ▶ Βεβαιωθείτε ότι είστε εξοικειωμένοι με τον ειδικό εξοπλισμό που απαιτείται για τη δημιουργία και την προβολή βίντεο.
- ▶ Αποφύγετε ένα αυτόνομο, παρατεταμένο, επεξηγηματικό βίντεο που δεν έχει τη δύναμη να κρατήσει την προσοχή του κοινού.

Δραστηριότητα (Προχωρημένη)

Πώς να καταπολεμάτε τις ψευδείς ειδήσεις

- ▶ Οργανώστε τους μαθητές σε ομάδες (πέντε μαθητές ανά ομάδα το μέγιστο) και δώστε τους να εξακριβώσουν μια πληροφορία/είδηση. Για τη δραστηριότητα αυτή, συνιστάται οι μαθητές να εργαστούν για το ίδιο θέμα.
- ▶ Ζητήστε από τις ομάδες να ακολουθήσουν τη μεθοδολογία αντιμετώπισης ψευδών ειδήσεων που επεξηγείται στα προηγούμενα κεφάλαια για να διαπιστώσετε αν αυτές οι ειδήσεις είναι ψευδείς ή όχι.
- ▶ Ζητήστε από τις ομάδες να κάνουν την εργασία τους με καταγεγραμμένες συνεντεύξεις των μαθητών, ενσωματώνοντας εξηγήσεις για τις διαδικασίες και τα χρησιμοποιούμενα εργαλεία.
- ▶ Συγκεντρώστε με τους μαθητές το ψηφιακό υλικό που ετοίμασαν όλες οι ομάδες και φτιάξτε ένα σύντομο βίντεο με θέμα «Πώς να καταπολεμήσετε τις ψευδείς ειδήσεις».

Σημαντικό

- ▶ Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε λογισμικό επεξεργασίας βίντεο που δεν απαιτεί πολύ προχωρημένες δεξιότητες ή εξειδικευμένο εξοπλισμό, όπως είναι οι εφαρμογές των προσωπικών υπολογιστών ή των smartphone.
- ▶ Απαιτείται η έγκριση γονέων για την καταγραφή και παραγωγή ψηφιακού υλικού με τους μαθητές σας.

Κινούμενα σχέδια (animation)

Τι είναι τα κινούμενα σχέδια;

Τα κινούμενα σχέδια είναι σειρά κινούμενων εικόνων που δημιουργούνται από σχεδιαγράμματα ή μακέτες που φωτογραφίζονται ή δημιουργούνται από έναν υπολογιστή.

Γιατί να δημιουργήσετε κινούμενα σχέδια ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Τα κινούμενα σχέδια παρέχουν γρήγορα βασικά στοιχεία για την κατανόηση ενός θέματος. Επίσης, είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος προσέλκυσης των ανθρώπων. Μπορούν να βελτιώσουν την ποιότητα της γνώσης για πολύπλοκα θέματα με πιο ευχάριστο και παιχνιδιάρικο τρόπο.

Μια σκηνή κινουμένων σχεδίων περιέχει πολύ περισσότερες πληροφορίες από μία μόνο εικόνα ή σελίδα κειμένου και μπορεί να είναι πολύ ευχάριστη στο μάτι (Tan 2016). Τα κινούμενα σχέδια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μετάδοση πληροφοριών όταν έχουν σχέση με την κοινοποίηση ιδεών ή την αποτελεσματική διάδοση πληροφοριών, για παράδειγμα για την παρουσίαση του αποτυπώματος μιας εικόνας που έχει αναρτηθεί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Δραστηριότητα

Η χρήση κινούμενων σχεδίων

- ▶ Προσομοιώνει μια πραγματική κατάσταση.
- ▶ Αναδεικνύει ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του θέματος ή κοινοποιεί σημαντικές πληροφορίες.
- ▶ Καταδεικνύει μια συνήθη ερευνητική διαδικασία που ενέχει μεγάλο κίνδυνο να καταλήξει σε ηλεκτρονικό ψάρεμα (phishing).
- ▶ Προσομοιώνει μια διαδικασία αποφυγής της κατήχησης κατά τη χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Τα βασικά πλεονεκτήματα χρήσης των κινουμένων σχεδίων ως εκπαιδευτικού εργαλείου είναι τα εξής:

- ▶ αναδεικνύουν ένα δυναμικό πλαίσιο και αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου,
- ▶ καθιστούν τη μάθηση πιο λειτουργική και προσανατολισμένη στα καθήκοντα,
- ▶ απλοποιούν πολύπλοκες έννοιες,
- ▶ ενθαρρύνουν τους μαθητές να εκφραστούν με καλλιτεχνικό, δημιουργικό τρόπο,
- ▶ μοιράζονται εργασίες με ομότιμους στο σχολείο ή συνεργάζονται με μαθητές ανά τον κόσμο,
- ▶ ξεπερνούν τα γλωσσικά εμπόδια,
- ▶ προωθούν τον ψηφιακό αλφαριθμητισμό,
- ▶ παρέχουν μια άριστη πλατφόρμα στους μαθητές για να καλλιεργήσουν δεξιότητες παρουσίασης.

Μειονεκτήματα:

- ▶ είναι χρονοβόρα.
- ▶ Τα προγράμματα κινουμένων σχεδίων σε ηλεκτρονικό υπολογιστή είναι δύσκολο να ενταχθούν σε έργα ή προγράμματα σπουδών.
- ▶ Η παραγωγή ποιοτικών κινουμένων σχεδίων απαιτεί ειδικό εξοπλισμό, γνώσεις και βοήθεια εμπειρογνώμονα.

Βασικά σημεία κατά τη δημιουργία κινουμένων σχεδίων

- ▶ Παρουσιάζετε αληθινές καταστάσεις που αντιμετωπίζουμε κάθε μέρα (ψευδείς ειδήσεις, κατήχηση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης).
- ▶ Να έχετε επίγνωση των δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη δημιουργία κινουμένων σχεδίων (με προγράμματα όπως το Animaps ή το Powtoon).
- ▶ Βεβαιωθείτε ότι είστε εξοικειωμένοι με τον ειδικό εξοπλισμό που απαιτείται για τη δημιουργία και την προβολή κινουμένων σχεδίων.
- ▶ Αποφύγετε τα μεγάλης διάρκειας κινούμενα σχέδια.

Ψηφιακές αφηγήσεις

Τι είναι η ψηφιακή αφήγηση;

«Η αφήγηση περιγράφει την κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα της κοινοποίησης ιστοριών... Κάθε πολιτισμός έχει τις δικές του ιστορίες ή τα δικά του αφηγήματα, τα οποία μοιράζεται ως μέσο ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης, διαφύλαξης πολιτισμού ή ενστάλαξης ηθικών αξιών». ¹⁹

Πολύ προτού διαδοθούν οι εφημερίδες και τα βιβλία, οι πληροφορίες διαβιβάζονταν από γενιά σε γενιά μέσω της προφορικής παράδοσης της αφήγησης ιστοριών. Σκεφτείτε τις ψηφιακές αφηγήσεις ως την εκδοχή της τέχνης της αφήγησης του 21ου αιώνα, με ψηφιακά εργαλεία που επιτρέπουν σε οποιονδήποτε να δημιουργήσει και να μοιραστεί μια ιστορία (EdTechTeacher 2018). Οι ψηφιακές αφηγήσεις χρησιμοποιούν εργαλεία υπολογιστών για να πουν μια ιστορία.

Γιατί να χρησιμοποιήσετε τις ψηφιακές αφηγήσεις ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Με τις αφηγήσεις το κοινό μπορεί να συνδεθεί με το πλαίσιο σε πιο συναισθηματικό επίπεδο. Μπορούν να θέτουν ερωτήσεις που οι άνθρωποι μπορούν να συσχετίσουν με τη ζωή και τις εμπειρίες τους και να προτείνουν πειστικές απαντήσεις. Οι αφηγήσεις είναι ένας πολύ ισχυρός τρόπος να διατηρήσουν το ενδιαφέρον του κοινού και είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές όταν περιέχουν καθολικής εμβέλειας στοιχεία. Μια ιστορία μπορεί να είναι περιορισμένη χρονικά και εύστοχη.

Οι αφηγήσεις απαιτούν ένα εύρος επιπέδων συνεργασίας και συνήθως είναι απόρροια ομαδικής εργασίας. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν για:

- ▶ να ανακαλέσουν ένα συναίσθημα ή να προκαλέσουν μια αντίδραση στο κοινό,
- ▶ να αφήσουν περιθώρια για εικασίες σχετικά με ορισμένες αναπάντητες ερωτήσεις που μπορούν να συζητηθούν εκτενώς μετά από ένα σενάριο ανοικτού τύπου,
- ▶ να καλλιεργήσουν υψηλές δεξιότητες επικοινωνίας και συνεργασίας.

¹⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Storytelling>, προσπελάστηκε στις 4 Νοεμβρίου 2019.

Δραστηριότητα

Χρησιμοποιώντας τις ψηφιακές αφηγήσεις

- ▶ Δημιουργήστε ανοικτού τύπου ιστορίες ή ιστορίες «τι γίνεται αν» για την πλοήγηση στο διαδίκτυο χωρίς να λάβετε υπ' όψιν τους κανόνες για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.
- ▶ Συζητήστε το ψηφιακό αποτύπωμα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- ▶ Ενθαρρύνετε μια συζήτηση για την εμπειρία του θύματος κατήχησης ή διακρίσεων.

Τα βασικά πλεονεκτήματα των αφηγήσεων είναι τα εξής:

- ▶ ενθαρρύνουν τη δημιουργική γραφή με τη μορφή της καινοτόμου σκέψης·
- ▶ καλλιεργούν τη φαντασία·
- ▶ προωθούν τις δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων κατά τη διάρκεια των παρουσιάσεων·
- ▶ ενσωματώνουν πολλούς τομείς μάθησης όπως ακρόαση, αφήγηση και ανάγνωση·
- ▶ ενισχύουν το λεξιλόγιο και τη γραμματική·
- ▶ ενισχύουν τη συνεργασία εκπαιδευτικών-μαθητών·
- ▶ καλλιεργούν τις δεξιότητες ανάγνωσης, ακρόασης και κριτικής σκέψης·
- ▶ προσφέρουν ηθικά διδάγματα. Τα βασικά μειονεκτήματά τους είναι:
- ▶ ενδέχεται να είναι χρονοβόρες και απαιτούν πολλή προετοιμασία και καθοδήγηση από τους εκπαιδευτικούς·
- ▶ η αντιμετώπιση των θεμάτων μπορεί να είναι δύσκολη υπόθεση εάν αφορούν προσωπικές αξίες, ένα κοινό θέμα στην αντιμετώπιση του κλάδου των ψευδών ειδήσεων ή της κατήχησης·
- ▶ στηρίζονται έντονα στον χειρισμό της τάξης από τον εκπαιδευτικό.

Κύρια στοιχεία για τις ψηφιακές αφηγήσεις

- ▶ Δώστε τον σωστό ρυθμό στην ιστορία. φροντίζοντας να μην είναι πολύ γρήγορη ή πολύ αργή.
- ▶ Χρησιμοποιήστε φωνή, μουσική ή ήχο για να δημιουργήσετε κάποια διάθεση ή να τονίσετε ορισμένες πτυχές.
- ▶ Διαγράψτε τις πληροφορίες που δεν είναι απαραίτητες και μην αφαιρέσετε.
- ▶ Βεβαιωθείτε ότι είστε εξοικειωμένοι με τον ειδικό εξοπλισμό που απαιτείται για τη χρήση των ψηφιακών αφηγήσεων.

Δραστηριότητα

Ο δικηγόρος του διαβόλου αποκαλύπτει ψευδείς ειδήσεις

- ▶ Ρωτήστε τους μαθητές σας πώς ένας δικηγόρος του διαβόλου μπορεί να επιχειρηματολογήσει εναντίον των ψευδών ειδήσεων.
- ▶ Δημιουργήστε μια ιστορία με τίτλο «Ο δικηγόρος του διαβόλου αποκαλύπτει ψευδείς ειδήσεις».

Ιστολόγιο

Τι είναι το ιστολόγιο;

Το ιστολόγιο είναι ένας ιστότοπος όπου ένα πρόσωπο ή μια ομάδα δημοσιεύει τακτικά νέες πληροφορίες. Ένα συνηθισμένο ιστολόγιο συνδυάζει κείμενο, ψηφιακές εικόνες, συνδέσμους προς άλλα ιστολόγια, ιστοσελίδες και άλλα μέσα σχετικά με το εν λόγω θέμα. Ένα ιστολόγιο μπορεί επίσης να είναι μηχανισμός δημοσιεύσεων όπως περιοδικό ή ενημερωτικό δελτίο. Είναι ένα εργαλείο που επιτρέπει την κοινοποίηση ιδεών.

Γιατί να δημιουργήσετε ένα ιστολόγιο ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Τα ιστολόγια μπορούν να διευκολύνουν την ομαδική εργασία (Bailey et al. 2005) ή την ανταλλαγή ιδεών. Μπορούν να προωθήσουν τον ανοικτό διάλογο και να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της κοινότητας καθώς παρέχουν ψηφιακό χώρο για σχόλια, απόψεις, ιδέες και αντιλήψεις.

Τα ιστολόγια μπορούν να είναι συγκεκριμένοι χώροι για ανταλλαγή γνώσεων ή για διάλογο που υποστηρίζει τις μορφές πολλών μέσων. Επιτρέπουν τον πειραματισμό και την ψηφιακή αλληλεπίδραση. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν για:

- ▶ την προώθηση διαδικτυακής συζήτησης, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ικανότητες ψηφιακής ιθαγένειας όπως η διαδικτυακή ορθή συμπεριφορά και οι νομικοί περιορισμοί (π.χ. λογοκλοπή, θέματα πνευματικών δικαιωμάτων).
- ▶ να ενθαρρύνουν την κριτική σκέψη σε σχέση με τις ψηφιακές δημοσιεύσεις (ανάγνωση και γραφή) (Watanabe-Crockett 2018).

Δραστηριότητα

Χρήση ιστολογίων

- ▶ Δημιουργήστε ένα δωρεάν ιστολόγιο σε μια πύλη όπως το WordPress ή το Jimdo.
- ▶ Δημοσιεύστε τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας σε μορφή κειμένου.
- ▶ Ενθαρρύνετε τα σχόλια των ομοτίμων.
- ▶ Διαδώστε το ιστολόγιο σε ευρύτερη κοινότητα (εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας).

Τα πλεονεκτήματα των ιστολογίων είναι τα εξής:

- ▶ προωθούν την αυτόνομη μάθηση,
- ▶ καλλιεργούν τις δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής των μαθητών,
- ▶ προωθούν, για εκπαιδευτικούς και μαθητές, τη διαδικτυακή δημιουργική συμμετοχή στην εκπαίδευση,
- ▶ εξοικονομούν χρόνο στην τάξη, καθώς αρκετός όγκος μπορεί να ανατεθεί ως κατ' οίκον εργασία.

Μειονεκτήματα:

- ▶ ανάγκη διασφάλισης του απορρήτου του ιστολογίου,
- ▶ θέματα προσβασιμότητας στο διαδίκτυο για όλους τους μαθητές.

Βασικά σημεία κατά τη δημιουργία ιστολογίων

- ▶ Θέστε σαφείς ρόλους και προσδοκίες και συμπεριλάβετε λεπτομερείς οδηγίες.
- ▶ Λάβετε υπ' όψιν τους κανόνες διαδικτυακής ορθής συμπεριφοράς και τους νομικούς περιορισμούς.
- ▶ Ενθαρρύνετε την αλληλεπίδραση και τις δραστηριότητες μάθησης μεταξύ ομοτίμων.
- ▶ Φροντίστε να είστε εξοικειωμένοι και οι ίδιοι με τα ιστολόγια.
- ▶ Μην προϋποθέτετε ότι οι μαθητές έχουν προηγούμενη εμπειρία στη δημιουργία ιστολογίων.

Wiki

Τι είναι τα Wiki;

Το wiki είναι ένας ιστότοπος ή μια βάση δεδομένων που αναπτύσσεται συνεργατικά από μια κοινότητα χρηστών, δίνοντας τη δυνατότητα σε κάθε χρήστη να προσθέτει και να επεξεργάζεται περιεχόμενο. Μια σελίδα wiki μπορεί να υποβληθεί σε επεξεργασία από οποιονδήποτε έχει πρόσβαση σε αυτή και συνήθως προστατεύεται με κωδικό πρόσβασης.

Γιατί να δημιουργήσετε ένα wiki ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Τα wiki υποστηρίζουν τη μάθηση μεταξύ ομοτίμων/τη συνεργατική μάθηση (Zheng, Niiya και Warschauer 2015) και την επίλυση προβλημάτων. Παρέχουν ορισμένα δυνητικά οφέλη, π.χ. την ικανότητα αναδημοσίευσης πληροφοριών στο διαδίκτυο, σύνθεσης γνώσεων, διευκόλυνσης της συνεργασίας καθώς και της κοινωνικής μάθησης και του σχολιασμού από ομοτίμους (Rasmussen, Lewis και White 2012). Επίσης, τα wiki βοηθούν στην ανάπτυξη της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία. Είναι κατάλληλα για την αντιμετώπιση πολύπλοκων περιπτώσεων ψευδών ειδήσεων επειδή μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη συγκέντρωση πολλών πληροφοριών και την απόδειξη της σύνδεσης μεταξύ τους.

Τα wiki προσφέρουν στους μαθητές την ευκαιρία:

- ▶ να ασχοληθούν με το περιεχόμενο,
- ▶ να ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση,
- ▶ να ωθήσουν τους συμμετέχοντες να ανασκοπήσουν και να σχολιάσουν τις καταχωρίσεις ο ένας του άλλου,
- ▶ να διατηρούν ένα αποθετήριο πόρων. Ωστόσο:

- ▶ η δημιουργία wiki μπορεί να είναι πολύ χρονοβόρα. Επομένως, θα πρέπει να δημιουργηθεί από μια ομάδα μαθητών που περιλαμβάνει τουλάχιστον ένα έμπειρο μέλος.

Podcast

Τι είναι το podcast;

Το podcast είναι ένα ραδιοφωνικό πρόγραμμα αποθηκευμένο σε ψηφιακή μορφή ή αναμετάδοση προσπελάσιμη στο διαδίκτυο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η λήψη του μπορεί να γίνει από το διαδίκτυο και να αναδημοσιευθεί. Ο όρος προέρχεται από τα αρχικά «POD» (Portable On Demand) και «cast» που αφορά την αναμετάδοσή του. Εκτός από ήχο, τα podcast μπορούν επίσης να υποστηρίξουν άλλα ψηφιακά μέσα όπως βίντεο, ηλεκτρονικά βιβλία και ραδιοφωνικές αναμεταδόσεις.

Γιατί να δημιουργήσετε ένα podcast ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Τα podcast χρησιμοποιούνται για ένα φάσμα προϊόντων, από ειδήσεις και ψυχαγωγία έως εκπαίδευση. Λόγω της απλότητας και της ηχητικής υποστήριξης που προσφέρουν, καθίστανται άριστα εκπαιδευτικά εργαλεία. Η δημιουργία podcast είναι ένας τρόπος προώθησης της συνεργασίας και της επικοινωνίας με ευρύ κοινό.

Τα podcast μπορεί να ταξινομηθούν ανάλογα με τη χρήση τους:

- ▶ δημιουργία διαφοροποιημένου υλικού που αντιστοιχεί σε διαφορετικές ικανότητες, ανάγκες και επίπεδα παρακίνησης,
- ▶ διεξαγωγή συνεντεύξεων,
- ▶ διάδοση ερευνητικών αποτελεσμάτων,
- ▶ ευαισθητοποίηση του κοινού για την ηλεκτρονική ασφάλεια (ασφαλής και προστατευμένη χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης).

Τα οφέλη του podcast είναι τα εξής:

- ▶ μπορούν να ασκήσουν μεγάλη επίδραση και να έχουν μεγάλο κοινό λόγω της ευκολίας ανάκτησης,
- ▶ είναι δημοφιλή στους έφηβους,
- ▶ προωθούν τις δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων και την αναδημοσίευση,
- ▶ μπορούν να χειριστούν δημοφιλή θέματα.

Μειονεκτήματα:

- ▶ η παθητικότητα του μέσου σε σχέση με την παροχή άμεσου σχολιασμού,
- ▶ απαιτούνται προηγούμενες γνώσεις για το θέμα,
- ▶ ανάγκη για εμπειρογνωμοσύνη και χρόνο.

Βασικά σημεία κατά τη δημιουργία podcast

- ▶ Επιλέξτε το κατάλληλο είδος podcast (π.χ. συνέντευξη, συζήτηση, μονόλογος, εκπαιδευτική επιτροπή με αλληλεπίδραση μεταξύ πολλαπλών οικοδεσποτών).
- ▶ Επιλέξτε απλά podcast που είναι σε θέση να παράγουν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές.
- ▶ Διαρθρώστε το περιεχόμενο.
- ▶ Σκεφτείτε τη διάρκεια.

Λογαριασμός/Ιστορίες στο Instagram

Τι είναι το Instagram;

Η λέξη Instagram προέρχεται από τις αγγλικές λέξεις «instant» (άμεσος) και «telegram» (τηλεγράφημα), υποδηλώνοντας έναν ψηφιακό συνδυασμό κάμερας Polaroid και της τεχνολογίας του τηλεγραφήματος. Είναι μια υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης με αναδημοσίευση φωτογραφιών και βίντεο. Οι χρήστες μπορούν να αναρτούν φωτογραφίες και βίντεο (έως 10 λεπτά) που μπορούν να υποβληθούν σε επεξεργασία με διάφορα φίλτρα και να οργανωθούν ανά καρτέλα και θέση. Όπως κάθε άλλο κοινωνικό δίκτυο, το Instagram βασίζεται στην ύπαρξη φίλων και ακόλουθων. Οι αναρτήσεις ενός λογαριασμού μπορούν να αναδημοσιεύονται δημοσίως ή σε προεγκεκριμένους ακόλουθους. Οι χρήστες μπορούν να περιηγούνται στο περιεχόμενο άλλων χρηστών ανά καρτέλα και τοποθεσία, να προβάλλουν δημοφιλές περιεχόμενο, να κάνουν «like» σε φωτογραφίες και να ακολουθούν άλλους χρήστες για να προσθέτουν το περιεχόμενό τους σε μια τροφοδοσία (feed).

Γιατί να δημιουργήσετε μια ιστορία στο Instagram ως περιεχόμενο ψηφιακών μέσων;

Το Instagram είναι πολύ δημοφιλής υπηρεσία δικτύωσης, ιδίως μεταξύ των νέων λόγω ποικίλων χαρακτηριστικών όπως τα Instagram Direct και Instagram Stories που εξασφαλίζουν το απόρρητο.

Το Instagram Direct είναι μια λειτουργία που επιτρέπει στους χρήστες να αλληλεπιδρούν μέσω προσωπικών μηνυμάτων, μόνιμων και παροδικών, σε αντίθεση με την παλαιότερη μόνο δημόσια απαίτηση. Ένα μήνυμα μπορεί να ενσωματώνει συνδέσμους προς ιστότοπους και φωτογραφίες.

Το Instagram Stories επιτρέπει στους χρήστες να τραβούν φωτογραφίες και να προσθέτουν εφέ, επίπεδα και θέματα καθώς και ζωντανά βίντεο και αυτοκόλλητα σε μια ιστορία που λήγει μετά από 24 ώρες. Οι ιστορίες μπορούν να προβάλλονται δημοσίως (στην περίπτωση προφίλ δημόσιου λογαριασμού Instagram) από ακόλουθους του λογαριασμού (στην περίπτωση προφίλ ιδιωτικού λογαριασμού Instagram) ή από εξουσιοδοτημένη ομάδα (ο δημιουργός ορίζει έναν κατάλογο «στενών φίλων»).

Επιπλέον, η ανάπτυξη αυτόνομων εφαρμογών με εξειδικευμένα λειτουργικά χαρακτηριστικά και η ποικιλία υπηρεσιών τρίτων που χρησιμοποιούν τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του Instagram (περιλαμβάνεται η επισκόπηση των στατιστικών στοιχείων των χρηστών, η εκτύπωση φωτογραφιών και αφισών κοινωνικών εκδηλώσεων, η μετατροπή φωτογραφιών σε μικρογραφίες και η προβολή του Instagram σε προσωπικούς υπολογιστές) δημιουργούν ένα ισχυρό, πλην όμως ρυθμιζόμενο εργαλείο διάδοσης.

Το Instagram μπορεί να χρησιμοποιηθεί από εκπαιδευτικούς και μαθητές για:

- ▶ να επεξεργαστούν με ευκολία μια φωτογραφία με τα διαθέσιμα φίλτρα πριν την αναδημοσιεύσουν,
- ▶ να διαδώσουν γρήγορα κάτι καινούργιο,
- ▶ να εξασφαλίσουν την ιδιωτική ή περιορισμένη αναδημοσίευση φωτογραφιών ή βίντεο,
- ▶ να αποστείλουν προσωπικά μηνύματα,
- ▶ να δημιουργήσουν και να προωθήσουν ένα θέμα,
- ▶ να δημιουργήσουν μια παγκόσμια κοινότητα με ομοίμορφη αίσθηση που αναδεικνύει τις ομοιότητες έναντι των διαφορών και προωθεί την κοινή ανθρωπιά που μας ενώνει.

Η δημιουργία ενός λογαριασμού Instagram έχει πολλά πλεονεκτήματα:

- ▶ μπορεί να είναι καλλιτεχνικός και δημιουργικός,
- ▶ είναι δημοφιλής μεταξύ των νέων,
- ▶ η χρήση και η προσπέλαση μπορούν να γίνουν από φορητές συσκευές (π.χ. από smartphone και προσωπικό υπολογιστή),
- ▶ μπορεί να διασφαλίσει την ιδιωτικότητα και περιορισμένες αναδημοσιεύσεις, ανάλογα με το προφίλ του λογαριασμού,
- ▶ εναρμονισμένο με την αρχή «το λιγότερο είναι περισσότερο», το Instagram Stories μπορεί να προάγει την κριτική σκέψη,
- ▶ μπορεί να παρακινήσει τους μαθητές που επιθυμούν να προωθήσουν τις δραστηριότητές τους,
- ▶ διασφαλίζει τη διάδοση σε υψηλές ταχύτητες.

Τα μειονεκτήματά του είναι τα εξής:

- ▶ η επιλογή των πληροφοριών, φωτογραφιών ή βίντεο που θα αναδημοσιευθούν μπορεί να είναι δύσκολη,
- ▶ μπορεί να φανεί απαραίτητος ένας διαχειριστής που μπορεί να εφαρμόσει μια πολιτική απορρήτου.

Βασικά σημεία κατά τη δημιουργία ενός λογαριασμού/ιστοριών Instagram

- ▶ Σεβασμός και διασφάλιση της ιδιωτικότητας.
- ▶ Η ποιότητα νικά την ποσότητα: επιλέξτε προσεκτικά φωτογραφίες, βίντεο και μηνύματα προς αναδημοσίευση.
- ▶ Δημιουργήστε υπεύθυνους ρόλους διαχειριστή και προνόμια.
- ▶ Ενθαρρύνετε την αλληλεπίδραση θέτοντας ερωτήσεις στις λεζάντες φωτογραφιών.
- ▶ Δημιουργήστε αξέχαστα hashtag.
- ▶ Δημιουργήστε ένα θέμα.
- ▶ Προσθέστε ετικέτες σε άλλους λογαριασμούς όποτε απαιτείται για την αύξηση της διάδοσης.
- ▶ Να είστε συνεπείς στις αναρτήσεις και τις αναδημοσιεύσεις σας.
- ▶ Να παρακολουθείτε την πρόοδο του λογαριασμού/ της ιστορίας.

Δραστηριότητα

Χρησιμοποιήστε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για καλό σκοπό

- ▶ Δημιουργήστε έναν ιδιωτικό λογαριασμό Instagram που αντιμετωπίζει τις ψευδείς ειδήσεις.
- ▶ Παρακινήστε τους μαθητές σας να ακολουθήσουν, να προωθήσουν και να αναδημοσιεύσουν τον λογαριασμό. Ύστερα, ζητήστε τους να εντοπίσουν τα χρονολόγια μερικών ψευδών ειδήσεων και να δημιουργήσουν ιστορίες που θα αναρτήσουν. Οι μαθητές μπορούν επίσης να εμπλουτίσουν τις ιστορίες παρουσιάζοντας την εργασία τους για την αποκάλυψη ψευδών ειδήσεων με διαδραστικά στοιχεία όπως σύντομες ερωτήσεις, κουίζ ή παιχνίδια που θα παρακινήσουν το κοινό τους να συμμετάσχει.
- ▶ Ενθαρρύνετε τους μαθητές σας να αναρτούν τακτικά φωτογραφίες ή βίντεο σχετικά με το ερευνητικό αντικείμενό τους ή τη διαδικασία της εργασίας τους. Ο σχολιασμός και τα «like» στις αναρτήσεις των ομοτίμων ενδέχεται να ενισχύσουν το δικό τους έργο και να τους παρακινήσουν να δημιουργήσουν ποιοτικό έργο για την καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων και να το κοινοποιήσουν σε άλλους.

Προκλήσεις και περιορισμοί

Οι ίδιες οι ψηφιακές τεχνολογίες δεν σηματοδοτούν αναγκαστικά τη βελτίωση της ποιότητας της μάθησης και της διδασκαλίας και αναμφισβήτητα η ποιότητα του περιεχομένου πρέπει να διατηρήσει την εξέχουσα σημασία της. Νέες ιδέες για τις φυσικές και ψυχολογικές πτυχές της τεχνολογίας θα μπορούσαν να ανακύψουν καθώς οι μαθητές αρχίζουν να χρησιμοποιούν αυτές τις τεχνολογίες σε πολύ μικρή ηλικία και αναπτύσσονται, σε ορισμένες περιπτώσεις, εθισμό ή υποφέρουν από προβλήματα υγείας λόγω της υπερβολικής χρήσης (π.χ. φωτοεπιληψία, προβλήματα στάσης σώματος και όρασης) (Cambridge Assessment International Education 2018). Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι έτοιμοι να αναγνωρίσουν και να επιλύσουν αυτά τα προβλήματα σε πρώιμο στάδιο ([uhs.umich.edu/computer ergonomics](https://uhs.umich.edu/computer-ergonomics) 2018).

Ωστόσο, ψηφιακά εργαλεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δώσουν ώθηση σε αυτή τη βελτίωση της ποιότητας και μπορούν να υποστηρίξουν τις προσπάθειες για μια διδασκαλία πιο επικεντρωμένη στους μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί έχουν πλέον την ευκαιρία να αξιοποιήσουν ευρύ φάσμα υλικών σε πλήθος μορφών που μπορούν να βελτιώσουν την ποιότητα και την πολυμορφία του εκπαιδευτικού προγράμματος. Οι μαθητές είναι μοναδικοί και, αντίστοιχα, είναι μοναδικοί οι τρόποι μάθησής τους.

Για να γίνει άριστη χρήση του ψηφιακού υλικού που θα δημιουργηθεί στο πλαίσιο της σύντομης ενότητας συνιστάται στους εκπαιδευτικούς να δημιουργήσουν δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων που παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 5

Κοινοποίηση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας

Anca Harabagiu, Georgeta Oprea (Σχολική Επιθεώρηση Κομητείας Buzau)

Cristina Iacob (National Pedagogical College “Spiru Haret”, Buzău)

Laurentiu Tepelus (National College “B.P. Hasdeu”, Buzău)

Ένας οδηγός δραστηριοτήτων χρησιμοποιώντας τη μάθηση μεταξύ ομοτίμων

Τι μπορούμε να αναμένουμε από αυτό το κεφάλαιο;

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει πληροφορίες σχετικά με την ανταλλαγή ερευνητικών αποτελεσμάτων. Εξηγεί τη σημασία της μάθησης μεταξύ ομοτίμων ανάμεσα στους μαθητές σε σχέση με τις στρατηγικές που έχουν παρουσιαστεί για τον τρόπο αντιμετώπισης των ψευδών ειδήσεων. Παρέχει χρήσιμες πληροφορίες και πρακτικές δραστηριότητες για τον τρόπο διεξαγωγής δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων στο σχολείο και διαδικτυακά ώστε να γίνεται χρήση των όσων πέτυχαν οι μαθητές στα προηγούμενα βήματα της ενότητας.

Ποιοι τομείς της ψηφιακής ιθαγένειας εξετάζονται σε αυτό το κεφάλαιο;

Η ουσία των δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων έγκειται στην κοινοποίηση γνώσεων και απόψεων μεταξύ των ατόμων συγκεκριμένης ομάδας ομοτίμων. Σε μια αίθουσα διδασκαλίας ή σε διαδικτυακές πλατφόρμες, ενισχύει την πρόσβαση και την ένταξη (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018α: 2).

Μάθηση μεταξύ ομοτίμων

Η «μάθηση μεταξύ ομοτίμων», που μερικές φορές αποκαλείται απλά «μάθηση ομοτίμων», αποτελεί μια στρατηγική διδασκαλίας και μάθησης όπου η μάθηση πηγάζει από την αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων σε παρόμοια κατάσταση, τα οποία δεν είναι εκπαιδευτικοί ή εμπειρογνώμονες. Μπορεί να περιλαμβάνει ομάδες μαθητών που συνεργάζονται για την επίλυση ενός προβλήματος, την ολοκλήρωση ενός καθήκοντος ή τη δημιουργία ενός προϊόντος (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018ε).

Η μάθηση μεταξύ ομοτίμων συνδέεται στενά με την έννοια της συνεργατικής μάθησης (αυτόθι: 32), αλλά δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην πτυχή της κοινοποίησης εμπειριών και στη μεταβίβαση γνώσεων και πληροφοριών μεταξύ ομοτίμων.

Η μάθηση μεταξύ ομοτίμων αποτελεί εκπαιδευτική στρατηγική και εμπεριέχει μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων όπως συνεδρίες συζήτησης, ομάδες κατ' ιδίαν μελέτης, σχήματα αξιολόγησης ομοτίμων, συνεργατικά έργα ή εργασίες εργαστηρίου, καθοδήγηση στον χώρο εργασίας, ακόμα και δραστηριότητες στο πλαίσιο κοινότητας.

«Υπάρχουν επίσης παράμετροι σε σχέση με την υλοποίηση της μάθησης ομοτίμων: προετοιμασία σπουδαστών και προσωπικού για την ενασχόληση με συγκεκριμένες στρατηγικές μάθησης ομοτίμων, συνεχείς ρόλους και αρμοδιότητες, διαχείριση της διαδικασίας, καθώς και παρουσίαση, υποστήριξη και αξιολόγηση της διαδικασίας. Οι αντιλήψεις των μαθητών έναντι της αξιολόγησης ομοτίμων επηρεάζονται θετικά από την κατάρτιση που λαμβάνουν και την εμπειρία που έχουν αποκομίσει από προηγούμενη μάθηση ομοτίμων» (Zundert et al. 2010).

Η στρατηγική υποδηλώνει ότι οι μαθητές μαθαίνουν πολλά εξηγώντας τις ιδέες τους σε άλλους και συμμετέχοντας σε δραστηριότητες στις οποίες μπορούν να μάθουν από άλλους. Παρέχουν σχόλια μεταξύ τους και αξιολογούν τη δική τους εργασία. Αφού εξοικειωθούν με τη μέθοδο, οι μαθητές θα αναλαμβάνουν τον ρόλο του εκπαιδευτικού, παρέχοντας οδηγίες στους συναδέλφους τους. Αναπτύσσεται διάλογος μεταξύ των μαθητών, Αυτός μπορεί να πραγματοποιηθεί σε ομάδες ή με όλη την τάξη. Η «μάθηση μεταξύ ομοτίμων» αναπτύσσει την ικανότητα να κάνουμε επιλογές και να αναλαμβάνουμε πρωτοβουλίες και καθιστά την εργασία πιο προσωπική» (Boud 2001).

Στο έντυπο «How to implement peer learning in your classroom», η Johnston (2009) απαριθμεί τα πλεονεκτήματα της μάθησης μεταξύ ομοτίμων που επηρεάζουν θετικά διάφορες πτυχές των μαθησιακών διαδικασιών μεταξύ μαθητών σε συνδυασμό με την ενίσχυση βασικών κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως η ικανότητα για εργασία σε ομάδα με άλλους μαθητές. Προκειμένου να διαφυλάξουν την επιτυχημένη μάθηση μεταξύ ομοτίμων, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να προετοιμάσουν ένα κατάλληλο μαθησιακό περιβάλλον και ομάδες εργασίας.

Για περισσότερο πρακτικές οδηγίες δείτε εδώ:

<http://eprints.lincoln.ac.uk/19430/1/How%2Bto%2BImplement%2BPeer%2BLearning%2Bin%2BYour%2BClassroom.pdf>.

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης των ψευδών ειδήσεων, η μέθοδος της μάθησης μεταξύ ομοτίμων έχει άλλο ένα πλεονέκτημα: προσομοιώνει τη διαδικασία λήψης, διαχείρισης και κοινοποίησης πληροφοριών, η οποία είναι χαρακτηριστική των ηλεκτρονικών ειδήσεων και δυνητικών στοιχείων παραπληροφόρησης. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές ανακαλύπτουν αποτελεσματικές μεθόδους καταπολέμησης των ψευδών ειδήσεων που μπορούν να εφαρμόσουν στην καθημερινή τους ζωή. Στις ακόλουθες ενότητες παρουσιάζονται παραδείγματα του τρόπου εφαρμογής δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων στο σχολείο (ή άλλο εκπαιδευτικό περιβάλλον) και διαδικτυακά.

Δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων

Η διοργάνωση μιας εκδήλωσης σε μεγαλύτερη κλίμακα δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να παρουσιάσουν τις δικές τους δημοσιεύσεις στα μέσα. Είναι το αποκορύφωμα της μαθησιακής διαδικασίας, επιτρέποντας στους μαθητές να σκεφτούν πιο προσεκτικά τα ευρήματα της ερευνητικής διαδικασίας και να μοιραστούν εμπειρίες με άλλους ομοτίμους ή άλλες ομάδες όπως οι εκπαιδευτικοί ή οι γονείς.

1. Σχολική έκθεση με δραστηριότητες ψευδών ειδήσεων

Οι εκθέσεις συγκαταλέγονται στις παλαιότερες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και στις μέρες μας χρησιμοποιούνται πολύ συχνά ως αναπόσπαστο μέρος της μαθησιακής διαδικασίας, καθώς και για τον συσχηματικό επίσημη και ανεπίσημη μάθησης. Οι πιθανοί συμμετέχοντες είναι μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, ο τοπικός τύπος, πολιτικοί ή άλλα δημόσια ενδιαφερόμενα μέρη. Μια έκθεση με περίπτερα μαθητών είναι ιδανική για την παρουσίαση ενός φάσματος δημοσιεύσεων για τα μέσα και μπορεί να χρησιμοποιήσει αφίσες, σύντομες ταινίες ή άλλες μορφές μέσων. Οι ενδιαφερόμενοι επισκέπτες μπορούν επίσης να λάβουν απαντήσεις στις ερωτήσεις τους.

2. Διοργάνωση σχολικών συνεδρίων/σεμιναρίων/εργαστηρίων

Εκδηλώσεις όπως συνέδρια, σεμινάρια ή εργαστήρια διευκολύνουν τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση και προσφέρουν ευκαιρίες για μάθηση και βελτίωση των γνώσεων κάποιου σε νέους τομείς. Οι ζωντανές εκδηλώσεις ωθούν τους συμμετέχοντες έξω από τη ζώνη όπου νιώθουν άνετα, μεταμορφώνουν συμβατικούς τρόπους σκέψης και μπορούν να αλλάξουν τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων για την κοινωνία, ιδίως στο πλαίσιο εντοπισμού της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων.

Ενώ τα σεμινάρια ή συνέδρια αντιπροσωπεύουν έναν παραδοσιακό τρόπο παρουσίασης πληροφοριών, τα εργαστήρια χαρακτηρίζονται από τις πρακτικές πτυχές τους. Οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, ανταλλάσσουν ιδέες και συνεργάζονται για την επίτευξη απτών αποτελεσμάτων.

Αυτές οι επίσημες συναντήσεις αποτελούν αποδεκτή μέθοδο συγκέντρωσης μαθητών και εκπαιδευτικών για να συζητήσουν ιδέες ή να αντιμετωπίσουν προβλήματα που τους επηρεάζουν. Ωστόσο, ο σχεδιασμός αυτών των εκδηλώσεων μπορεί να χρειαστεί χρόνο.

3. Εργαστήριο για τις ψευδείς ειδήσεις και την παραπληροφόρηση

Ένα εργαστήριο για τις ψευδείς ειδήσεις θα μπορούσε να αποτελέσει σημείο εκκίνησης. Θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να φωτίσει μια πολύπλοκη υπόθεση διαδικτυακής παραπληροφόρησης ή θα μπορούσε να οργανωθεί με σκοπό την παραγωγή μιας ψευδούς είδησης και τον έλεγχο της αντίδρασης των συμμετεχόντων. Όπως και να έχει, ο διοργανωτής θα πρέπει να θεωρήσει το εργαστήριο συνεδρία προετοιμασίας των μαθητών για την επίλυση προβλημάτων όπως ανακύπτουν αντί να «συντρίψει» τις ψευδείς ειδήσεις οριστικά.

Ομάδες εργαστηρίου πρέπει να συγκροτηθούν σε σχέση με ένα έργο όπως η κατάρτιση ενός εγγράφου και πρέπει να εξετάσουν ποιες πληροφορίες είναι ψευδείς και ποιες όχι διερευνώντας συνεργατικά το πρόβλημα. Οι συμμετέχοντες μπορούν να κληθούν να δημιουργήσουν ένα παιχνίδι, ένα κουίζ, ένα καρτούν ή μια παρουσίαση και ο σχεδιασμός τους πρέπει να πείθει τους άλλους να ενημερώνονται σωστά για την ειδησεογραφία. Ο διοργανωτής πρέπει να παρουσιάσει παραστατικά στους συμμετέχοντες τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν οι ψευδείς ειδήσεις στη ζωή των άλλων.

Δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων διαδικτυακά

Παράλληλα με τις προαναφερόμενες δραστηριότητες για τις δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων που χρησιμοποιούν τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση, αρκετές διαδικτυακές δυνατότητες επιτρέπουν στους μαθητές να μοιραστούν τις εμπειρίες της έρευνάς τους. Συνιστάται ο συνδυασμός μεθόδων εκτός διαδικτύου αλλά και στο διαδίκτυο ώστε οι μαθητές να αλληλεπιδράσουν με διαφορετικές ομάδες ατόμων σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Με αυτή την προσέγγιση, οι μαθητές μπορούν να ωφεληθούν από τις θετικές πτυχές των δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων, όπως η επικοινωνία σε μια ενιαία δομή χωρίς ιεραρχική κατάταξη, καθώς και από τα πλεονεκτήματα της ηλεκτρονικής επικοινωνίας, δηλαδή τη δυνατότητα διασύνδεσης με άτομα από άλλα πλαίσια και γνωριμίας με τις απόψεις τους.

Ο συνιστώμενος τρόπος θέσπισης διαδικτυακών δραστηριοτήτων μεταξύ ομοτίμων είναι η εξεύρεση μιας διαδικτυακής πλατφόρμας που παρέχει στους μαθητές την ευκαιρία να αναρτούν τις δημοσιεύσεις τους και να μοιράζονται τις εμπειρίες τους. Προκειμένου οι άλλοι μαθητές να μπορούν να δουν τα αποτελέσματα, χρειάζονται επίσης πρόσβαση στην πλατφόρμα και πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να σχολιάσουν και να έρθουν σε επαφή με άλλους χρήστες της πλατφόρμας.

Με βάση μια πιο σύνθετη προσέγγιση, μια διαδικτυακή πλατφόρμα που δημιουργήθηκε πρόσφατα και βασίζεται σε συστήματα όπως το Moodle ή το Ilias μπορεί να είναι χρήσιμη για να μπορούν οι εκπαιδευτικοί να διαχειρίζονται τους μαθητές τους και να τους βοηθούν στην ανάρτηση του υλικού τους. Άλλες τάξεις ή ομάδες μαθητών μπορούν να χρησιμοποιούν ταυτόχρονα την πλατφόρμα για να διεξάγονται δραστηριότητες ομοτίμων. Επίσης, αυτά τα είδη πλατφόρμας επιτρέπουν τη δημιουργία φόρουμ για πιο εμπειριστατωμένες συζητήσεις σχετικά με το υλικό που παρουσιάζεται στην πλατφόρμα.

Επίσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ήδη υπάρχουσες πλατφόρμες όπως τα διαδικτυακά φόρουμ σχολείων ή πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook ή το Instagram. Η χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει το πλεονέκτημα ότι οι μαθητές μπορεί να διαθέτουν ήδη έναν λογαριασμό σε συγκεκριμένες πλατφόρμες που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να κοινοποιήσουν τα αποτελέσματά τους. Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην προστασία των δεδομένων. Κλειστές ομάδες στο Facebook ή ιδιωτικοί λογαριασμοί στο Instagram μπορεί να είναι χρήσιμοι, παρότι περιορίζουν την εμβέλεια του κοινόχρηστου υλικού.

Δραστηριότητα

Ανασκόπηση ομοτίμων

Προκειμένου να δοθεί ώθηση στις δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων σε πιο εμπειριστατωμένο επίπεδο, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιούν εργασίες μέσα στην τάξη ως παράλληλη διαδικασία. Ένα παράδειγμα είναι η τεχνική της ανασκόπησης από ομοτίμους. Κάθε μαθητής λαμβάνει την οδηγία να επιλέξει μια δημοσίευση που παρουσιάζεται ή αναρτάται από άλλο μαθητή και να θέσει ερωτήσεις για την ερευνητική διαδικασία. Παραδείγματος χάρι:

- ▶ Γιατί επέλεξες αυτό το θέμα;
- ▶ Πώς κατάφερες να βρεις περισσότερες πληροφορίες;
- ▶ Κατέληξες εύκολα σε συμπέρασμα ή έχεις ακόμα απορίες;
- ▶ Τι έμαθες από την έρευνά σου;

Αφού δοθούν απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις, τα αποτελέσματα μπορούν να παρουσιαστούν στην τάξη. Αυτό το είδος άσκησης είναι ιδιαίτερα εποικοδομητικό εάν συνδέει μαθητές από διαφορετικά σχολεία ή χώρες.

Συμπέρασμα

Η συνεργατική διαδικασία διεξαγωγής του έργου Digital Resistance και δημιουργίας του παρόντος εγχειριδίου ήταν μια ενδιαφέρουσα πρόκληση, κυρίως λόγω της πολυπλοκότητας του θέματος των ψευδών ειδήσεων και άλλων συναφών πτυχών όπως η κατήχηση ή οι διακρίσεις στο διαδίκτυο. Κατέστη σαφές ότι τα αποτελέσματα αυτού του έργου μπορούν να υποστηρίξουν τους εκπαιδευτικούς που είναι πρόθυμοι να αντιμετωπίσουν την πρόκληση παρέχοντας βασικές πληροφορίες και εκπαιδευτικό υλικό. Εντούτοις, η επίτευξη του στόχου της διαφοροποίησης ανάμεσα στις ψευδείς ειδήσεις και τις αξιόπιστες πληροφορίες στο διαδίκτυο δεν είναι εύκολη υπόθεση. Ωστόσο, το βασικό εμπόδιο είναι το γεγονός ότι πολλές πληροφορίες που διακινούνται στο διαδίκτυο και μπορεί να χαρακτηριστούν ως ψευδείς ειδήσεις συνίστανται σε ένα μπερδεμένο μείγμα από ψήγματα αλήθειας με κατασκευασμένα γεγονότα, πολιτικές δηλώσεις, διαστρεβλωμένα στατιστικά στοιχεία και χυδαία πρωτοσέλιδα. Το αποτέλεσμα είναι πολλά πιθανά ερευνητικά θέματα που βρίσκονται στην γκρίζα ζώνη ανάμεσα στο «ψευδές» και το «αληθινό».

Επομένως, ο σκοπός αυτού του έργου ήταν απλά να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές έναντι των κινδύνων των ψευδών ειδήσεων και να τους προσφέρει πρακτικά εργαλεία για την ανάλυση πληροφοριών στο διαδίκτυο. Αυτά τα βασικά βήματα θα ενισχύσουν την αντίστασή τους στις ψευδείς ειδήσεις που αποπειράνται να τους κάνουν κατήχηση ή να ενθαρρύνουν τις διακρίσεις.

Οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την ικανότητα των νέων να προσανατολιστούν στον ψηφιακό κόσμο. Σε μια κατάσταση με ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές με μαζικές επιπτώσεις στον τρόπο που λαμβάνουμε πληροφορίες και επικοινωνούμε, ο μοναδικός τρόπος για να εδραιώσουμε κάποιες μορφές ηλεκτρονικής συζήτησης βασισμένες στα γεγονότα είναι να επικεντρωθούμε στην παιδεία των μαθητών για τα μέσα και την πληροφορία.

Αυτό το έργο είναι ένα μικρό μέρος μόνο της διαδικασίας προσέγγισης μιας διεθνικής έννοιας της εκπαίδευσης στην ψηφιακή ιθαγένεια, αλλά οι εμπειρίες της συνεργασίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς οργανισμούς και σχολεία από πέντε διαφορετικές χώρες που επίσης συνέβαλαν στη δημιουργία του παρόντος εγχειριδίου θα πρέπει να στηρίζουν και να ενθαρρύνουν τους εκπαιδευτικούς, τα σχολεία και τις εκπαιδευτικές αρχές να συμπεριλάβουν αυτό το θέμα στα προγράμματα σπουδών τους.

Ένα μείζον δίδαγμα ήταν η ανάγκη να δοθεί αρκετός χρόνος σε εκπαιδευτικούς και μαθητές. Θεωρήθηκε σημαντικό να αφιερωθεί τουλάχιστον μία συνεδρία (ή μία ώρα) στην παρουσίαση του θέματος και να υπάρξει χρόνος για την αξιολόγηση και τη συζήτηση στο τέλος της ερευνητικής φάσης. Ο χειρισμός ενός θέματος όπως οι «ψευδείς ειδήσεις», ιδίως με τη μέθοδο της διερευνητικής μάθησης, εγείρει τόσο πολλές διδακτικές ερωτήσεις για τους εκπαιδευτικούς και τόσες προκλήσεις για τους μαθητές που και οι δύο πλευρές χρειάζονται χρόνο για να επανεξετάσουν την προσέγγισή τους. Φυσικά, τα περισσότερα προγράμματα σπουδών έχουν πιεστικό χρονοδιάγραμμα. Επομένως, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να λάβουν γρήγορα αποφάσεις σχετικά με τις μαθησιακές διαδικασίες των μαθητών τους. Από την άλλη πλευρά, αν οι μαθητές έχουν χρόνο να σκεφτούν για ένα πολύπλοκο θέμα όπως αυτό, που έχει πολλές προεκτάσεις στην καθημερινή τους ζωή, οι θετικές συνέπειες θα είναι τόσες που δεν πρέπει να υποτιμώνται. Εφόσον ένα μείζον χαρακτηριστικό των ψευδών ειδήσεων είναι να εκμεταλλεύονται την περιορισμένη προσοχή που δίνουν οι περισσότεροι χρήστες του διαδικτύου, η κατανάλωση διαδικτυακών ειδήσεων διατρέχει πάντα τον κίνδυνο λήψης παραπλανητικών πληροφοριών ή παραπλάνησης από κατασκευασμένες ιστορίες.

Ένα άλλο δίδαγμα μπορεί να αντληθεί από τη διεθνική συνεργασία για το θέμα αυτό. Οι διαφορετικές αντιλήψεις διαφορετικών χωρών και ατόμων με διαφορετικό πολιτιστικό υπόβαθρο, συμπεριλαμβανομένου του ποικίλου τοπίου των μέσων ενημέρωσης και των αλληλεπιδράσεων με πολιτικά συστήματα, συνιστά πρόκληση για την επίτευξη συμφωνίας σε σχέση με κοινούς ορισμούς και κοινές προσεγγίσεις. Μολαταύτα, η πλειονότητα των μαθητών που συμμετέχουν εξέφρασαν ένα εσωτερικό κίνητρο να προστατευτούν από τους κινδύνους των ψευδών ειδήσεων, κρίνοντας ότι η πιο αντικειμενική θεώρηση των πραγμάτων που βασίζεται στα γεγονότα είναι ένας σπουδαίος στόχος. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, έχουν σημασία οι ατομικές ικανότητες στον τομέα της παιδείας στα μέσα και την πληροφορία. Ωστόσο, στην πορεία για αντικειμενικότητα, δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική λύση από τη δεκτικότητα στις ποικίλες απόψεις και την προθυμία αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής απόψεων με άτομα εκτός της αίθουσας η-χούς του καθενός.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Adjer H., Patrini G., Cavalli F and Cullen F. (2019), “The state of deepfakes: landscape, threats and impact”, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://sensity.ai/reports/>.

Allcott H. and Gentzkow M. (2017), “Social media and fake news in the 2016 election”, *Journal of Economic Perspectives* Vol. 31, No. 2, σελ. 211-36, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.nber.org/papers/w23089, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

American Press Institute (2017), “‘Who shared it?’ How Americans decide what news to trust on social media”, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.americanpressinstitute.org/publications/reports/survey-research/trust-social-media, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Arendt F., Haim M. και Beck J (2019), „Fake News, Warnhinweise und perzipierter Wahrheitsgehalt: Zur unterschiedlichen Anfälligkeit für Falschmeldungen in Abhängigkeit von der politischen Orientierung“, *Publizistik* Vol. 64, σελ. 181-204.

Article 19 (2018), “Self-regulation and ‘hate speech’ on social media platforms”, Λονδίνο, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.article19.org/wp-content/uploads/2018/03/Self-regulation-and-%E2%80%98hate-speech%E2%80%99-on-social-media-platforms_March2018.pdf, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Attivissimo P. (2017), “Come diventare detective Antibufala”, *Miur e Camera dei Deputati contro le fake news*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.generazioniconnesse.it/site/_file/documenti/Comunicazione/Fake_news/Dispensa_Docenti_decalogo_bastabufale.pdf, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Baacke D. (1996), “Medienkompetenz – Begrifflichkeit und sozialer Wandel”, in Rein A. von (ed.), *Medienkompetenz als Schlüsselbegriff*, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), Bad Heilbrunn, σελ. 112-24.

Bailey T., Gabrio J., Cannon D., Chen H. L., Toye G. and Leifer L. (2005), Using Wikis and Weblogs To Support Reflective Learning In An Introductory Engineering Design Course Paper presented at 2005 Annual Conference, Portland, Oregon, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://peer.asee.org/14895>, προσπελάστηκε στις 3 Μαρτίου 2020.

Banchi H. και Bell R. (2008), “Science and children”, *Washington* Vol. 46, Issue 2, σελ. 26-9.

Bell C. (2017), *Las Vegas: the fake photos shared after tragedies*, BBC News, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.bbc.com/news/blogs-trending-41467035, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Bell D. (2010), *The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting. Special anniversary edition*, Basic Books, Νέα Υόρκη.

Boud D. (2001), Making the Move to Peer Learning. *Peer Learning in Higher Education: Learning from and with Each Other*. 1-17, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.researchgate.net/publication/309967818_Making_the_Move_to_Peer_Learning/citation/download, προσπελάστηκε στις 20 Φεβρουαρίου 2020.

Bounegru L. et al. (2018), “A field guide to ‘fake news’ and other information disorders”, *SSRN Electronic Journal*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://fakenews.publicdatalab.org>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Brame C. J. (2018), *Effective educational videos*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://cft.vanderbilt.edu/guides-sub-pages/effective-educational-videos>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Brandtzaeg P. B. and Følstad A. (2017), “Trust and distrust in online fact-checking services”, *Communications of the ACM* Vol. 60, No. 9, pp. 65-71, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://dl.acm.org/citation.cfm?doid=3134526.3122803>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Brown C. (2018), The Facebook Journalism Project partners with the News Literacy Project to expand its news literacy classroom for students, Facebook Journalism Project, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.facebook.com/facebookmedia/blog/the-facebook-journalism-project-partners-with-the-news-literacy-project-to-expand-its-news-literacy-classroom-for-students, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

- Cambridge Assessment International Education (2018), *Digital technologies in the classroom*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.cambridgeinternational.org/Images/271191-digital-technologies-in-the-classroom.pdf, προσπελάστηκε στις 3 Μαρτίου 2020.
- Carretero S., Vuorikari R. and Punie Y. (2017), “DigComp 2.1. The Digital Competence Framework for Citizens, Publications Office of the European Union, Luxembourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση [http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_\(online\).pdf](http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_(online).pdf), προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Chen H. L. et al. (2005), “Using wikis and weblogs to support reflective learning in an introductory engineering design course”, *Proceedings of the 2005 American Society for Engineering Education Annual Conference & Exposition*, Portland, OR.
- Cole S. (2017), *AI-assisted fake porn is here and we’re all fucked, Motherboard*, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://motherboard.vice.com/en_us/article/gydydm/gal-gadot-fake-ai-porn, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Council of Europe (2014), *Bookmarks – A manual for combating hate speech online through human rights education*, Council of Europe Publishing, Στρασβούργο.
- Council of Europe (2016), “Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies”, Council of Europe, Strasbourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/16806ccc07>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2018α), “Digital Citizenship Education (DCE). 10 domains”, Council of Europe, Strasbourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/10-domains-dce/168077668e>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2018β), “Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 1”, Council of Europe, Strasbourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2018c), *Access and inclusion*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/access-and-inclusion, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2018δ), *Media and information literacy*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.coe.int/en/web/digital-citizen-ship-education/media-and-information-literacy, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2018ε), “Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 3: guidance for implementation”, Council of Europe, Strasbourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://rm.coe.int/prems-008518-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-3-8575-co/16807bc66e>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Dean S. (2019), “Facebook decided which users are interested in Nazis – and let advertisers target them directly”, *Los Angeles Times*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.latimes.com/business/technology/la-fi-tn-facebook-nazi-metal-ads-20190221-story.html, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Deb A, Donohue S. and Glaisyer T. (2017), *Is Social Media a Threat to Democracy? The Omidyar Group*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.omidyargroup.com/pov/2017/10/09/social_media_and_democracy/, πρόσβαση στις 6 Μαρτίου 2020.
- Dostál J. (2015), *Inquiry-based instruction: concept, essence, importance and contribution*, Palacký University, Olomouc.
- Edelson D. C., Gordin D. N. and Pea R. D. (1999), “Addressing the challenges of inquiry-based learning through technology and curriculum design”, *Journal of the Learning Sciences* Vol. 8, Nos. 3-4, σελ. 391-450.
- EdTechTeacher (2018), *8 steps to great digital storytelling*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://edtechteacher.org/8-steps-to-great-digital-storytelling-from-samantha-on-edudemic>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018α), «Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling online disinformation: a European approach», διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018b), Factsheet on tackling online disinformation, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=51605, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018c), Code of Practice on Disinformation, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/code-practice-disinformation>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018d), Action Plan Against Disinformation, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://ec.europa.eu/com-mission/sites/beta-political/files/eu-communication-disinformation-euco-05122018_en.pdf, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018e), Flash Eurobarometer 464, Fake news and disinformation online, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2183_464_ENG, πρόσβαση στις 3 Μαρτίου 2020.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019α), “Factsheet on Action Plan against disinformation. Report on progress”, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/factsheet_disinfo_elex_140619_final.pdf, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019b), *Creating a better internet for kids*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/content/creating-better-internet-kids-0>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Farkas J. και Schou J. (2018), “Fake news as a floating signifier: hegemony, antagonism and the politics of falsehood”, *Javnost – The Public* Vol. 25, Issue 3, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://nca.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13183222.2018.1463047>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Floridi L. (ed.) (2015), *The onlife manifesto: being human in a hyperconnected era*, Springer Open, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.springer.com/la/book/9783319040929, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Gelfert A. (2018), “Fake news: a definition”, *Informal logic* Vol. 38, No. 1, σελ. 84-117, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://ojs.uwindsor.ca/index.php/informal_logic/article/view/5068, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ghosh D. and Scott B. (2018), *Digital deceit: the technologies behind precision propaganda on the internet*, Harvard Kennedy School Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.newamerica.org/public-interest-technology/policy-papers/digitaldeceit, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Giles J. (2010), “Typos may earn Google \$500m a year”, *New Scientist*, διαθέσιμο στη διεύθυνση newscientist.com/article/dn18542-typos-may-earn-google-500m-a-year, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Goel V. and Shane S. (2017), “Fake Russian Facebook accounts bought \$100,000 in political ads”, *The New York Times*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.nytimes.com/2017/09/06/technology/facebook-russian-political-ads.html, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Graves L. (2018), “Understanding the promise and limits of automated fact-checking”, Reuters Institute for the Study of Journalism, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2018-02/graves_factsheet_180226%20FINAL.pdf, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Grewal P. (2019), Cracking down on the sale of fake accounts, likes and followers, *Facebook Newsroom*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://newsroom.fb.com/news/2019/03/sale-of-fake-accounts-likes-and-followers>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Guy H. (2017), Why we need to understand misinformation through visuals, *First Draft*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://firstdraftnews.org/understanding-visual-misinfo>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Herrman J. (2016), “Inside Facebook’s (totally insane, unintentionally gigantic, hyperpartisan) political-media machine”, *The New York Times*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.nytimes.com/2016/08/28/magazine/inside-facebooks-totally-insane-unintentionally-gigantic-hyperpartisan-political-media-machine.html προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Hew K. F. and Brush T. (2007), “Integrating technology into K-12 teaching and learning: current knowledge gaps and recommendations for future research”, *Educational Technology Research & Development*, Vol. 55, No. 3, σελ. 223-52.
- High Level Group on fake news and online disinformation (2018), “A multi-dimensional approach to disinformation”, Publications Office of the European Union, Luxembourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online>

disinformation, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Johnston J. (2009), How to Implement Peer Learning in Your Classroom. Resource & Research Guides Vol. 1 #7 2009, διαθέσιμο στο

<http://eprints.lincoln.ac.uk/id/eprint/19430/1/How%2Bto%2BImplement%2BPeer%2BLearning%2Bin%2BYour%2BClassroom.pdf>, πρόσβαση στις 20 Φεβρουαρίου 2020.

Khalaf R. (2018), “If you thought fake news was a problem, wait for ‘deepfakes’”, *Financial Times*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.ft.com/content/8e63b372-8f19-11e8-b639-7680cedcc421, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019 (paywall).

Kleinerperkins (2018), “Internet Trends 2018”, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.kleinerperkins.com/perspectives/internet-trends-report-2018, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Lorenz T. (2019), “Instagram is the internet’s new home for hate”, *The Atlantic*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theatlantic.com/technology/archive/2019/03/instagram-is-the-internets-new-home-for-hate/585382, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Lyons T. and Shukla S. (2017), “Blocking ads from pages that repeatedly share fake news”, *Facebook Newsroom*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://newsroom.fb.com/news/2017/08/blocking-ads-from-pages-that-repeatedly-share-false-news>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Martens B. et al. (2018), “The digital transformation of news media and the rise of disinformation and fake news”, JRC Digital Economy Working Paper 2018-02, European Commission, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/digital-transformation-news-media-and-rise-disinformation-and-fake-news>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Martineau P. (2018), “How Instagram became the Russian IRA’s go-to social network”, *Wired*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.wired.com/story/how-instagram-became-russian-iras-social-network, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Matsa K. E. and Shearer E. (2018), “News use across social media platforms 2018”, Pew Research Center, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.journalism.org/2018/09/10/news-use-across-social-media-platforms-2018, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

McCarthy T. (2017), “How Russia used social media to divide Americans”, *The Guardian*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theguardian.com/us-news/2017/oct/14/russia-us-politics-social-media-facebook?, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Müller P. και Denner N. (2017), *Was tun gegen “Fake News?”*, Friedrich Naumann Stiftung.

Nagle A. (2017), *Kill all normies, online culture wars from 4chan and Tumblr to Trump and the alt-right*, Zero Books, Winchester, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.zero-books.net, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Newman N. et al. (2018), “Reuters Institute News Digital News Report 2018”, Reuters Institute for the Study of Journalism, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf?x89475>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Nightingale S., Wade K. and Watson D. (2017), “Can people identify original and manipulated photos of real-world scenes?”, *Cognitive Research: Principles and Implications* Vol. 1, No. 2, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://cognitiveresearchjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41235-017-0067-2>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Quartz (2018), Deepfakes, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://qz.com/emails/quartz-obsession/1352306>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Panorama – die Reporter (2016), “*Der Journalismus hat eine Erklärungsfunktion*”, interview with Ingrid Brodnig, NDR, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.ndr.de/fernsehen/sendungen/panorama_die_reporter/Der-Journalismus-hat-eine-Erklarfunktion,brodnig102.html, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Peissl H. (2018), *Kritische Medienkompetenz – Herausforderungen vor dem Hintergrund der Mediatisierung*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://erwachsenenbildung.at/themen/kritische-medienkompetenz/grundlagen/mediatisierung.php>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Perrigo B. (2019), “How this radical new proposal could curb fake news on social media”, *Time Magazine*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://time.com/5540995/correct-the-record-polling-fake-news>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

- Posetti J. and Matthews A. (2018), "A short guide to the history of 'fake news' and disinformation", International Center for Journalists, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://www.icfj.org/sites/default/files/2018-07/A%20Short%20Guide%20to%20History%20of%20Fake%20News%20and%20Disinformation_ICFJ%20Final.pdf, πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2019.
- Rasmussen A., Lewis M. & White J. (2012), "The application of wiki technology in medical education" *Medical Teacher* Vol. 35, No. 2, σελ. 109-14.
- Reilly I. (2018), "F for Fake: propaganda! hoaxing! hacking! partisanship! and activism! In the fake news ecology", *The Journal of American Culture* Vol. 41, No. 2, σελ. 139-52, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jacc.12834>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Riva G. (2018), *Fake news. Vivere e sopravvivere in un mondo post-verità*, Il Mulino, Bologna.
- Romano A. (2016), "The scariest part of Facebook's fake news problem: fake news is more viral than real news", *Vox Media*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.vox.com/2016/11/16/13626318/viral-fake-news-on-facebook, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Romero J. (2019), "Preventing inauthentic behavior on Instagram", *Facebook Newsroom*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://newsroom.fb.com/news/2019/04/preventing-inauthentic-behavior-on-instagram>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Ross A. S. and Rivers D. J. (2018), "Discursive deflection: accusation of 'fake news' and the spread of mis- and disinformation in the tweets of President Trump", *Social Media + Society* Vol. 4, No. 2, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2056305118776010>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Roßnagel A. et al. (2017), "Policy Paper Fake News. Forum Privatheit und selbstbestimmtes Leben in der digitalen Welt", Fraunhofer-Institut für System- und Innovationsforschung ISI, Karlsruhe, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.forum-pri-vatheit.de/fake-news/, προσπελάστηκε στις 5 Μαρτίου 2020.
- Schiff S. (2019), Offering greater transparency for social issue, electoral or political ads in more countries, *Facebook Newsroom*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://newsroom.fb.com/news/2019/06/offering-greater-transparency/>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Schrage E. (2019), "First grants announced for independent research on social media's impact on democracy using Facebook data", *Facebook Newsroom*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://newsroom.fb.com/news/2019/04/election-research-grants>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Schwartz O. (2018), "You thought fake news was bad? Deep fakes are where truth goes to die", *The Guardian*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theguardian.com/technology/2018/nov/12/deep-fakes-fake-news-truth, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Shifman L. (2014), *Memes in digital culture*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Shuster S. (2015), "Inside Putin's on-air machine", *Time Magazine*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://time.com/rt-putin>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Solon O. (2017), "The future of fake news: don't believe everything you read, see or hear", *The Guardian*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theguardian.com/technology/2017/jul/26/fake-news-obama-video-trump-face2face-doctored-content, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Somaiya R. and Kaufman L. (2013), "If a story is viral, truth may be taking a beating", *The New York Times*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.nytimes.com/2013/12/10/business/media/if-a-story-is-viral-truth-may-be-taking-a-beating.html, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Subramanian S. (2017), "Meet the Macedonian teens who mastered fake news and corrupted the US election", *Wired*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.wired.com/2017/02/veles-macedonia-fake-news, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Tan J. (2016), *Aspects of animation*, 1st ed., India: Serials Publication, σελ. 4, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.mukpublications.com/resources/Aspects%20of%20Animation-%20Steps%20to%20Learn%20Animated%20Cartoons.pdf, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.
- Tandoc Jr. E. C., Lim Z. W. and Ling R. (2018), "Defining 'fake news'", *Digital Journalism* Vol. 6, No. 2, σελ. 137-53, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21670811.2017.1360143, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Tandoc Jr. E. C. and Vos T. P. (2016), “The journalist is marketing the news. Social media in the gatekeeping process”, *Journalism Practice* Vol. 10, No. 8, σελ. 950-66, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512786.2015.1087811?journalCode=rjop20, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

The Economist (2018), “How social-media platforms dispense justice”, *The Economist*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.economist.com/business/2018/09/06/how-social-media-platforms-dispense-justice, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Thies J. et al. (2016), “Face2Face: real-time face capture and reenactment of RGB videos”, ACM SIGGRAPH 2016 Emerging Technologies, Anaheim, CA, διαθέσιμο στη διεύθυνση http://web.stanford.edu/~zollhofer/papers/CVPR2016_Face2Face/paper.pdf, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Touraine A. (1971), *The post-industrial society. Tomorrow’s social history: classes, conflicts and culture in the programmed society*, Wildwood House, Λονδίνο.

Uberti D. (2016), “The real history of fake news”, *Columbia Journalism Review*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.cjr.org/special_report/fake_news_history.php, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

University of Cambridge (2015), *Starting the enquiry-based learning process*, Session 5.2, Faculty of Education, διαθέσιμο στη διεύθυνση http://oer.educ.cam.ac.uk/wiki/OER4Schools/Starting_the_enquiry_based_learning_process, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

University of Leicester (2018), *Using visual aids*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www2.le.ac.uk/offices/ld/resources/presentations/visual-aids, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

University of Michigan (ND), computer ergonomics: how to perfect yourself from strain and pain, university health service, διαθέσιμο στη διεύθυνση uhs.umich.edu/computerergonomics, πρόσβαση στις 22 Οκτωβρίου 2020.

Vincent J. (2017), “New AI research makes it easier to create fake footage of someone speaking”, *The Verge*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theverge.com/2017/7/12/15957844/ai-fake-video-audio-speech-obama, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Vosoughi S., Roy D. and Aral S. (2018), “The spread of true and false news online”, *Science* Vol. 352, Issue 6380, σελ. 1146-51, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://science.sciencemag.org/content/359/6380/1146.full>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Vuorikari R. et al. (2016), “DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update phase 1: the conceptual reference model”, Publications Office of the European Union, Luxembourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101254/jrc101254_digcomp%202.0%20the%20digital%20competence%20framework%20for%20citizens.%20update%20phase%201.pdf, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Wardle C. (2017), *Fake news. It’s complicated*, *First Draft News*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Wardle C. and Derakhshan H. (2017), “Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Council of Europe, Strasbourg, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.coe.int/en/web/freedom-expression/information-disorder, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Watanabe-Crockett L. (2018), *Why you should start classroom blogging (and how to do it)*, Global Digital Citizen Foundation, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://bit.ly/35kDvh3>, προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Weedon J., Nuland W. and Stamos A. (2017), “Information operations and Facebook”, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://fbnews-roomus.files.wordpress.com/2017/04/facebook-and-information-operations-v1.pdf>, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Wong J. C. (2018), “‘It might work too well’: the dark art of political advertising online”, *The Guardian*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theguardian.com/technology/2018/mar/19/facebook-political-ads-social-media-history-online-democracy, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Wong J. C. (2019), “How Facebook and YouTube help spread anti-vaxxer propaganda”, *The Guardian*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.theguardian.com/media/2019/feb/01/facebook-youtube-anti-vaccination-misinformation-social-media, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Zheng B., Niiya M. and Warschauer M. (2015), “Wikis and collaborative learning in higher educa-

tion”, *Technology, Pedagogy and Education* Vol. 24, No. 3, σελ. 357-74.

Zucconi A. (2018), *An introduction to DeepFakes*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.alanzucconi.com/2018/03/14/introduction-to-deepfakes, πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2019.

Zundert M., Sluijsmans D. & Van Merriënboer J. J. G. (2010), Effective peer assessment processes: Research findings and future directions. *Learning and Instruction*, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.researchgate.net/publication/222846660_Effective_peer_assessment_processes_Research_findings_and_future_directions, προσπελάστηκε στις 3 Μαρτίου 2020

Ελέγχετε τις πηγές από αυτά που διαβάζετε στο διαδίκτυο;

Θα μπορούσατε να αναγνωρίσετε τις ψευδείς ειδήσεις (fake news);

Οι πληροφορίες που βρίσκουμε στο διαδίκτυο θα έπρεπε να εκτιμώνται και να αξιολογούνται, πριν θεωρηθούν αξιόπιστες.

Αυτό το εγχειρίδιο, που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του κοινού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης για το δημοκρατικό και χωρίς αποκλεισμούς σχολικό πολιτισμό σε λειτουργία (DISCO), προσφέρει σημαντική πληροφόρηση για εκπαιδευτικούς και τους μαθητές τους στο πώς να αναγνωρίζουν τις ψευδείς ειδήσεις και την ψευδή πληροφόρηση που συναντούν στο ψηφιακό περιβάλλον.

ELL

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο πιο σημαντικός ευρωπαϊκός οργανισμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αποτελείται από 47 χώρες- μέλη, συμπεριλαμβανομένων όλων των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλες οι χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μια συνθήκη σχεδιασμένη να προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και την εφαρμογή του νόμου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων επιβλέπει την εφαρμογή της Συνθήκης στις χώρες-μέλη.

www.coe.int

Οι Χώρες-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν αποφασίσει να ενοποιήσουν τις πρακτικές τους, τις πηγές και το πεπρωμένο τους. Μαζί έχουν χτίσει μια ζώνη σταθερότητας, δημοκρατίας και βιώσιμης ανάπτυξης, ενώ διατηρούν την ανεκτικότητα στην πολιτισμική ποικιλομορφία και τις ατομικές ελευθερίες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι δεσμευμένη να μοιράζεται τα επιτεύγματα και τις αξίες της με χώρες και άτομα πέρα από τα όριά της.

<http://europa.eu>

